

Marzena Kędra

Na szlakach **kreatywności**

My i nasz **Elementarz**

Marzena Kędra

Na szlakach **kreatywności**

Edukacja wczesnoszkolna
Program nauczania dla I etapu kształcenia

Spis treści

Wstęp	7
Założenia programu nauczania	8
Cele ogólne i szczegółowe	10
Treści kształcenia i oczekiwane osiągnięcia uczniów	13
Sposoby osiągania celów ogólnych i szczegółowych	54
Ocenianie i monitorowanie pracy ucznia	72
Bibliografia	75

Wstęp

Podstawa programowa, którą nauczyciel konkretyzuje w postaci programu nauczania tworzonego samodzielnie lub wybieranego, stanowi punkt wyjścia do programowania procesu dydaktycznego i wychowawczego. Materiał zamieszczony w programie stanowi wskazania do pracy dla nauczyciela I etapu kształcenia. Starłam się, aby program nie ograniczał własnej inwencji i pomysłowości nauczyciela, ale inspirował go do podejmowania innowacyjnych działań.

Program Na szlakach kreatywności wynika z potrzeby budowania lepszej edukacji, która w świecie komunikacyjnych i technologicznych zmian będzie eksponowała wartości takie jak: kreatywność, zaufanie i współpraca. Program jest próbą znalezienia alternatywy dla edukacji transmisyjnej. Koncepcja odchodzi od sformalizowanego modelu kształcenia na rzecz nauki zorganizowanej tak, aby była ona źródłem głębokich przeżyć i inspiracji.

W programie ukazano możliwości uczenia się z wielu perspektyw, za pomocą różnorodnych metod, technik i środków dydaktycznych służących działalności eksploracyjnej młodszych uczniów. Przedstawiono w nim także możliwości edukacji w różnorodnym i naturalnym kontekście, bliskim rzeczywistości dziecka z uwzględnieniem najnowszych badań z zakresu neurodydaktyki.

Program wskazuje nauczycielowi, jak dążyć do zapewnienia optymalnych warunków uczenia się każdemu dziecku i mam nadzieję, że przyczyni się do zwiększenia efektywności procesu nauczania, da dużo satysfakcji nauczycielom, uczniom i rodzicom oraz przyczyni się w istotny sposób do modernizowania polskiej edukacji.

Program zgodny jest z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej.

Marzena Kędra

1. Założenia programu nauczania

Skuteczna, kreatywna, przyjazna dziecku szkoła powinna bazować na konkretnej filozofii czy też koncepcji pedagogicznej, która uwzględnia odkrycia naukowe w zakresie psychologii i pedagogiki, wykorzystuje nowoczesne metody pracy, opiera się na znajomości prawidłowości rozwojowych ucznia i jest tworzona przez nauczycieli kreatywnych, poszukujących, chętnych wdrażaniu zmian, które wynikają z ewaluacji ich własnej pracy.

Szkolne środowisko nauczania powinno inicjować naturalne procesy uczenia się. M. Żylińska uważa, że dziecko przebywające w bogatym w bodźce środowisku edukacyjnym, które wyzwala aktywność, samodzielność i autonomię, prowadzi do tego, że będzie ono lepiej rozwiązywało problemy poznawcze¹. Dlatego w szkole powinien być czas na zastanowienie, zrozumienie wprowadzanych pojęć i zależności między nimi, na wyrażanie wątpliwości, na zadawanie przez uczniów pytań i na dyskusję².

Program uwzględnia założenia konstruktywizmu. W ostatnich latach wielki renesans przeżywa konstruktywistyczna teoria rozwoju intelektualnego jednostki ludzkiej zakładająca, że człowiek wnosi osobisty wkład w swój rozwój poznawczy, konstruując w toku własnej aktywności rozumienie świata, który go otacza³. Ten model kształcenia stawia przed nauczycielem zadanie takiego organizowania aktywności dzieci, aby w jak najszerszym wymiarze mogły uczyć się one od siebie. Dlatego nauczyciel:

- zamiast przekazywać wiedzę – pomaga ją dziecku odkryć;
- zamiast prowadzić dziecko – towarzyszy mu;
- zamiast wydawać polecenia – jest opiekunem;
- zamiast ukazywać fakty – wskazuje procesy;
- zamiast zadawać pytania – zachęca dzieci do poszukiwania pytań i odpowiedzi na nie⁴.

Program *Na szlakach kreatywności* odwołuje się również do filozofii pedagogicznej C. Freineta, będącej źródłem niewyczerpanych inspiracji. Edukację, którą stworzył, cechuje bowiem głębokie zrozumienie zależności obu tych sfer – sfery wychowania i zagadnień społecznych⁵. Freinet był zdecydowanym promotorem demokratycznych sposobów uczestnictwa w życiu społecznym, zachowując przy tym olbrzymią wrażliwość na ludzką krzywdę, a także – na życie samo w sobie. W centrum procesu kształcenia znajduje się uczeń, który aktywnie tworzy własną wiedzę. C. Freinet stwierdza: Człowiek poznaje otaczający go świat całym sobą, a potrzeba ciągłego rozwoju, wzrastania, podnoszenia się, umacniania poczucia mocy życiowej jest naturalną i najgłębszą potrzebą ludzką⁶.

Pedagogika freinetowska odnosi się do dylematów edukacji współczesnej w sposób zaskakująco żywy. Może stanowić istotne źródło inspiracji dla współczesnych pedagogów, gdyż dotyczy najważniejszych dylematów współczesnej edukacji i pobudza do namysłu nad aktywnymi i twórczymi sposobami wychodzenia im naprzeciw.

Program *Na szlakach kreatywności* proponuje oparcie kształcenia na eksperymentowaniu, poszukiwaniach ukierunkowanych pomysłami uczniów, stawianiu atrakcyjnych dla nich problemów oraz tworzeniu uczniowskich modeli i hipotez. Zaleca zajmowanie się zagadnieniami związanymi z codziennym życiem młodych ludzi, traktowanymi holistycznie, z uwzględnieniem wstępnego zasobu ich wiedzy i doświadczeń.

Rolą nauczyciela jest stwarzanie jak najbardziej różnorodnych i ciekawych sytuacji dydaktycznych służących rozwojowi indywidualnemu i interpersonalnemu. Dla wszechstronnego rozwoju dziecka ważne jest wychodzenie od wiedzy i umiejętności już przez dzieci posiadanych oraz stwarzanie im sposobności do rozwiązywania zadań o wielu możliwych rozwiązaniach i zadań angażujących pomysłowość dziecka. Zajęcia powinny zaczynać się nie od prezentacji wiedzy przez nauczyciela, lecz od rozpoznawania, w jaki sposób uczniowie rozumieją przekazywane treści. Następnie, wykorzystując surowe dane oraz różnorodne źródła wiedzy, nauczyciel powinien kierować ich ku własne-

¹ M. Żylińska, 2013, *Neurodydaktyka. Nauczanie i uczenie się przyjazne mózgowi*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń, s. 85.

² Tamże, s. 241.

³ W. Puślecki, 2009, *Konstruktywistyczna metoda projektów i jej stosowanie we wczesnej edukacji*, [w:] S. Włoch (red.), *Wczesna edukacja dziecka – perspektywy i zagrożenia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole, s. 243.

⁴ Z. Zbróg, M. Kaleta-Witusiak, B. Walasek-Jarosz, 2013, *Kompetencje nauczyciela w zakresie sprawnego prowadzenia lekcji. Casebook ze wskazówkami dla praktykantów*, Staropolska Szkoła Wyższa, Kielce, s. 151.

⁵ C. Freinet, 1976, *O szkołę ludową*, Ossolineum, Wrocław – Warszawa – Kraków, s. 125.

⁶ Tamże, s. 157.

mu, ale opartemu na racjonalnych przesłankach, rozumieniu omawianych zagadnień, weryfikacji dotychczasowych przekonań, budowaniu uogólnionych struktur i konfrontowaniu własnych opinii z cudzymi⁷.

Zadaniem nauczycieli realizujących program jest zwrócenie uwagi na indywidualne potrzeby i zainteresowania dzieci. Uczeń ma poznawać świat, doświadczać, zadawać pytania, ma prawo do rzetelnej odpowiedzi. Nauczyciel realizujący program musi służyć dziecku pomocą, być inspiratorem i kreatorem. Pomoc w procesie uczenia się pozwala na odkrywanie i rozwijanie zainteresowań i uzdolnień, nawet tych najmniejszych, by każdy uczeń odnosił sukces na miarę swoich możliwości. Wobec powyższego edukacja wczesnoszkolna powinna być:

- aktywna – wymagająca od dzieci zaangażowania, a nie biernego odbioru;
- zindywidualizowana – bazująca na zainteresowaniach dzieci;
- empiryczna – dzieci powinny uczyć się poprzez działanie, mówienie, eksperymentowanie;
- badawcza – dopuszczająca różne rozważania, opierająca się na ciekawości poznawczej dzieci jako głównym motywem;
- odpowiadająca rozwojowi – dokładnie dostosowana do wieku i etapu rozwoju dziecka;
- prospołeczna – ułatwiająca kontakty między dziećmi i kładąca nacisk na współpracę, a nie współzawodnicztwo;
- twórcza – pobudzająca wyobraźnię i inwencję;
- zorientowana na rozwój – świadoma potrzeby pomagania dzieciom w przejściu przez kolejne etapy procesu rozwojowego;
- zintegrowana – na tyle, na ile to możliwe, całościowa i nie rozbita na pojedyncze, mało znaczące umiejętności;
- wymagająca – kładąca nacisk na odpowiedzialność, inicjatywę i zobowiązania dziecka, prowadząca ku wyższej organizacji procesów myślowych i rozwoju pojęć.

W programie nauczania wykorzystano również koncepcje polskich pedagogów, uczonych w tym m.in.: A. Brzezińskiej i D. Klus-Stańskiej. To głównie ich rozważania, szczególnie z zakresu integralnej edukacji wczesnoszkolnej, stały się podwalinami do jego opracowania.

Konteksty wspomagające pracę nauczyciela i jednocześnie dające uczniowi pole do samodzielnego działania⁸.

- ♦ Interaktywność – przygotowanie środowiska prowokującego do podejmowania aktywności badawczej.
- ♦ Wkomponowanie w otoczenie strategii edukacyjnych – tworzenie możliwości samodzielnego uczenia się w środowisku. Takie rozwiązania odnajdziemy również w filozofii C. Freineta. Ponadto dzięki środkom multimedialnym możliwe staje się poznawanie bardziej złożonych zjawisk w ich naturalnym kontekście dzięki strategiom opierającym się na rekonstrukcji oraz symulacji, co związane jest ze znacznie bardziej wyrafinowanym wyposażeniem otoczenia ucznia.
- ♦ Elementy pracy laboratoryjnej i zespołowej – to styl pracy, który łączy cechy pracy w grupie i indywidualnej działalności badawczej. W wymiarze materialnym styl ten wymaga odmiennego od typowego dla polskich klas szkolnych sposobu zaaranżowania przestrzeni i wyposażenia sali. Praca laboratoryjna ma charakter pogłębionej aktywności, skierowanej na przedmiot uwagi, jest procesem łączącym różne elementy badania naukowego: zdobywanie i rejestracja informacji, formułowanie przypuszczeń, samodzielne eksperymentowanie. W pracy laboratoryjnej podstawowe znaczenie ma komunikacja między uczniami, zorientowana na ustalanie rezultatów badawczych i dyskusję na temat osiągniętych wyników⁹.
- w Środowisko uczenia – miejsce kształtowania umiejętności społecznych, które budowane są w odmienny sposób niż w sytuacji, gdzie dominującą rolę w sterowaniu czynnościami uczniowskimi sprawuje nauczyciel.
- ♦ Środowisko miejsca – zainteresowanie wszystkich uczestników tworzących „scenę wspólnej uwagi” stanowiące „społecznie podzielaną rzeczywistość pomiędzy światem percepcyjnym a językowym”.

Nauczyciel znajdzie w tym programie konkretne rozwiązania edukacyjne, które są potwierdzeniem przedstawionych wyżej założeń.

⁷ S. Dylak, *Konstruktoryzm jako obiecująca perspektywa kształcenia nauczycieli*, <http://www.cen.uni.wroc.pl/teksty/konstrukcja.pdf>; odczyt: 2.08.2013.

⁸ Por. D. Klus-Stańska, M. Szczepka-Pustkowska, 2009, *Pedagogika wczesnoszkolna*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa, s. 498-499.

⁹ Tamże, s. 498-499.

2. Cele ogólne i szczegółowe

Aby zrealizować cele edukacyjne określone w nowej podstawie programowej i w programie nauczania, przyjmuje kryteria ustalone przez prof. E. Gruszczyk-Kolczyńską dotyczące organizacji procesu uczenia się nastawionego na stymulowanie rozwoju dziecka:

- Proces uczenia się dopasować do rzeczywistych potrzeb i możliwości rozwojowych dziecka – nauczyciel rozpoznaje i określa poziom rozwoju psychoruchowego i na tej podstawie dopasowuje proces uczenia się.
- Należy postrzegać naturalne potrzeby rozwojowe dziecka (ustalić jaką drogę dziecko już przebyło w danym zakresie rozumowania i co znajduje się przed nim).
- Procesem uczenia się trzeba objąć możliwie szeroki zakres funkcjonowania dziecka, odpowiednio rozłożony w czasie i systematyczny.
- Proces uczenia się musi być intensywny, ale przyjemny, a dorośli musi nawiązać bliski kontakt z dzieckiem, by było ono ufnie, pogodne i chętnie uczestniczyło w procesie uczenia się.

W programie wyszczególniono cele ogólne, którym przyporządkowano cele szczegółowe kształcenia i wychowania osiągnięte w toku trzyletniej edukacji.

Cele ogólne bezpośrednio wynikają z *podstawy programowej* dla edukacji wczesnoszkolnej¹⁰ i odnoszą się do czterech obszarów rozwojowych dziecka w zakresie:

- fizycznego;
- emocjonalnego;
- społecznego;
- poznawczego.

Cele ogólne nie ułatwiają prowadzenia zajęć ani sprawdzania ich efektów, stąd dokonano ich podziału na cele szczegółowe¹¹.

Cele szczegółowe kształcenia i wychowania wynikają z *Kompetencji kluczowych w uczeniu się przez całe życie – europejskie ramy odniesienia*¹², ogólnych celów kształcenia i zadań edukacyjnych zapisanych w *podstawie programowej*. *Kompetencje kluczowe w procesie uczenia się przez całe życie* to połączenie wiedzy, umiejętności i postaw odpowiednich do sytuacji. Są one szczególnie niezbędne do samorealizacji i rozwoju osobistego, integracji społecznej, bycia aktywnym obywatelem¹³. Znajdują one również swoje odzwierciedlenie w zapisach *podstawy programowej*.

1. Cele szczegółowe w zakresie porozumiewania się w języku ojczystym:

- rozwijanie zdolności wyrażania i interpretowania pojęć, myśli, uczuć, faktów i opinii w mowie i piśmie (rozumienie ze słuchu, mówienie, czytanie i pisanie);
- rozwijanie zdolności uważnego słuchania i obserwowania w celu odbioru informacji;
- rozwijanie zdolności twórczego posługiwania się słowem mówionym i pisanym;
- kształtowanie językowej interakcji w odpowiedniej i kreatywnej formie w pełnym zakresie kontekstów społecznych i kulturowych.

2. Cele szczegółowe w zakresie sprawnego wykorzystywania narzędzi matematyki w życiu codziennym, a także kształcenie myślenia matematycznego:

¹⁰ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej (*Załącznik nr 2*).

¹¹ Por. J. Ochendusko, 1998, *Planowanie pracy dydaktycznej nauczyciela*, Wyd. Wojewódzki Ośrodek Metodyczny w Bydgoszczy, Bydgoszcz.

¹² Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie. *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej*, L 394 /13-18.

¹³ Tamże, L 394/13.

- umiejętność rozwijania i wykorzystywania myślenia matematycznego w celu rozwiązywania problemów wynikających z codziennych sytuacji, z naciskiem na proces, działanie i wiedzę;
 - rozwijanie ogólnej zdolności poznawczej, samodzielnego, logicznego myślenia i wnioskowania;
 - określanie sytuacji problemowych poprzez formułowanie pytań;
 - prowadzenie elementarnego rozumowania matematycznego;
 - opanowanie, wykorzystywanie i stosowanie wiedzy oraz metod objaśniających świat przyrody;
 - rozumienie zmian powodowanych przez działalność ludzką oraz odpowiedzialność poszczególnych obywateli.
- 3. Cele szczegółowe w zakresie poszukiwania, porządkowania, krytycznej analizy oraz wykorzystania informacji z różnych źródeł:**
- rozwiązywanie problemów poznawczych wybranymi i dostępnymi technologiami informacyjnymi;
 - rozwijanie umiejętności samodzielnego oceniania poprawności rozwiązania, dostrzegania własnych sukcesów oraz błędów;
 - wcielanie pomysłów w czyn;
 - rozwijanie krytycznego stosunku do informacji z różnych źródeł – w tym reklamy;
 - wykorzystywanie narzędzi usprawniających przekaz.
- 4. Cele szczegółowe w zakresie kreatywnego rozwiązywania problemów z różnych dziedzin ze świadomym wykorzystaniem metod i narzędzi wywodzących się z informatyki, w tym programowanie:**
- kształtowanie umiejętności w zakresie technologii informacyjnych i komunikacyjnych;
 - rozpoznawanie, nazywanie problemów, zadawanie odpowiednich pytań;
 - ustalanie kolejnych kroków i tworzenie zasad, sekwencja, rekurencja (powtarzalność procedur i czynności);
 - formułowanie zrozumiałych komunikatów dostosowanych do odbiorcy (komputera lub innych ludzi), kodowanie, przedstawianie (symbole i znaki);
 - rozwijanie i wykorzystywanie wyobraźni, wymyślanie nowych rozwiązań;
 - zastanawianie się nad ograniczeniami technologii i krytyczny stosunek do niej;
 - kształtowanie krytycznego stosunku do informacji – do danych sprzecznych, niemożliwych;
 - korzystanie z oprogramowania edukacyjnego do rozwiązywania zadań z różnych dziedzin, m.in. matematyki;
 - posługiwanie się przykładowym programem edukacyjnym do rozwiązywania zadań;
 - rozwijanie rozumienia możliwości i potencjalnych zagrożeń związanych z internetem i komunikacją za pośrednictwem mediów elektronicznych;
 - rozwijanie zdolności poszukiwania, gromadzenia i przetwarzania informacji oraz ich wykorzystywania w krytyczny i systematyczny sposób, przy jednoczesnej ocenie ich odpowiedniości;
 - rozwijanie kreatywności, innowacyjności.
- 5. Cele szczegółowe w zakresie rozwiązywania problemów, również z wykorzystaniem technik mediacyjnych:**
- nabywanie umiejętności poszukiwania i korzystania ze wskazówek;
 - kształtowanie nastawienia do szukania i proponowania nowych rozwiązań w przypadku niepowodzeń w stosowaniu wcześniej wybranej metody;
 - rozwijanie zdolności planowania przedsięwzięć i prowadzenia ich dla osiągnięcia zamierzonych celów,
 - rozwijanie świadomości kontekstu swojej pracy i zdolności do wykorzystywania pojawiających się szans;
 - umiejętność stawiania pytań, dostrzegania problemów, zbierania informacji potrzebnych do ich rozwiązania, planowania i organizacji działania, a także rozwiązywania problemów;
 - uruchamianie osobistych strategii rozwiązywania problemów.
- 6. Cele szczegółowe w zakresie pracy w zespole i społeczna aktywność:**
- nabywanie, przetwarzanie i przyswajanie nowej wiedzy i umiejętności indywidualnie i w grupie;
 - rozwijanie kompetencji osobowych, interpersonalnych obejmujący pełny zakres zachowań przygotowujących do skutecznego i konstruktywnego uczestnictwa w życiu społecznym;
 - kształtowanie przekonania o tym, że funkcjonowanie w każdej grupie społecznej jest oparte na współpracy;
 - rozwijanie umiejętności współpracy i współdziałania w dużej grupie oraz w mniejszym zespole;
 - kształtowanie postawy poszanowania wartości takich jak: wolność, równość, solidarność, pokój, tolerancja, bezpieczeństwo, demokracja i prawa człowieka/dziecka.

7. Cele szczegółowe w zakresie aktywnego udziału w życiu kulturalnym szkoły, środowiska lokalnego oraz kraju:

- docenianie znaczenia twórczego wyrażania idei, doświadczeń i emocji za pośrednictwem szeregu środków wyrazu (muzyki, sztuk teatralnych, literatury i sztuk wizualnych);
- rozbudzanie zainteresowania literaturą;
- przygotowanie do odbioru literatury, sztuki filmowej, teatralnej;
- rozwijanie umiejętności wypowiadania się, wyrażania własnych emocji i przeżyć oraz rozumienia i uzewnętrzniania przeżyć bohaterów;
- rozwijanie umiejętności i wiedzy potrzebnej do podejmowania przedsięwzięcia o charakterze społecznym lub zachęcanie do uczestnictwa.

Powyższy podział jest porządkujący z zastrzeżeniem, że cele nie mogą być osiągnięte tylko w jednym zakresie .
Takie podejście pozwala nauczycielowi¹⁴:

- wzmacniać uczniów w uczeniu się i rozumieniu, „co?” „jak?” i „dlaczego?”;
- zachęcać uczniów, aby przejmowali odpowiedzialność za własne kształcenie, i decydować, wraz z nauczycielem, w jakim kierunku powinno ono zmierzać;
- dostarczać uczniom możliwości uczenia się poprzez działanie przy wykonywaniu doświadczeń, ćwiczeń, zadań projektowych i dzielenie się wiedzą z innymi;
- być elastycznym i otwartym na potrzeby edukacyjne uczniów;
- rozwijać u uczniów umiejętność wypowiadania się, dyskusji i obrony własnych poglądów;
- być pozytywnie odbieranym i zachęcać innych do działania;
- przyznać się do faktu, że nie zna się wszystkich odpowiedzi i uczyć się wraz z uczniami.

¹⁴ A. Mikina, B. Zając, 2006, *Jak wdrażać metodę projektów? Poradnik dla nauczycieli i uczniów gimnazjum, liceum i szkoły zawodowej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków, s. 17-18.

3. Treści kształcenia i oczekiwane osiągnięcia uczniów

Cele nauczania determinują dobór treści nauczania. W programie *Na szlakach kreatywności* treści nauczania w zakresie poszczególnych edukacji przyporządkowano kolejnym klasom – I, II oraz III, gdyż niektóre zapisy podstawy programowej (ze względu na stopień trudności) sugerują, w której klasie treści powinny być realizowane. Jednak ostateczną decyzję w tej kwestii pozostawia się nauczycielowi.

Edukacja w klasach I–III szkoły podstawowej jest realizowana w formie kształcenia zintegrowanego. Ze względu na prawidłowości rozwoju umysłowego dzieci, treści nauczania powinny narastać i rozszerzać się w układzie spiralnym, tzn. w każdym następnym roku edukacji wiadomości i umiejętności nabyte przez ucznia mają być powtarzane i pogłębiane, a potem rozszerzane.

Treści edukacji matematycznej mają, obok spiralnego, także układ liniowy – jedne treści są podstawą do wprowadzania innych; jednocześnie zachowana jest hierarchia kolejności i zasada stopniowania trudności.

Planując proces nauczania, nauczyciel, biorąc pod uwagę zróżnicowane możliwości uczniów, decyduje o doborze metod nauczania i środków dydaktycznych oraz tempie realizacji treści nauczania.

I. Edukacja polonistyczna

Osiągnięcia w zakresie słuchania. Uczeń:

Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3
<ol style="list-style-type: none">1) obdarza uwagę rówieśników i dorosłych;2) słucha wypowiedzi innych i stara się zrozumieć, co przekazują;3) komunikuje w jasny sposób swoje spostrzeżenia, potrzeby, odczucia;4) w kulturalny sposób zwraca się do rozmówcy, mówi na temat, zadaje pytania i odpowiada na pytania innych osób, dostosowuje ton głosu do sytuacji;5) uczestniczy w rozmowach na tematy związane z życiem rodzinnym i szkolnym;6) słucha audycje oraz nagrania piosenek, dźwięków i melodii;7) słucha w skupieniu czytanych utworów (np. baśni, opowiadań, wierszy).	<ol style="list-style-type: none">1) uważnie słucha wypowiedzi i korzysta z przekazywanych informacji;2) okazuje szacunek wypowiadającej się osobie;3) wykonuje zadanie według usłyszanej instrukcji;4) słucha z uwagą lektur i innych tekstów czytanych przez nauczyciela, uczniów i inne osoby;5) słucha uważnie wypowiedzi osób podczas uroczystości, koncertów, przedstawień, świąt narodowych i innych zdarzeń kulturalnych;6) słucha audycje oraz nagrania piosenek, dźwięków i melodii;7) słucha i czeka na swoją kolej, panuje nad chęcią nagłego wypowiedzania się, szczególnie w momencie wskazywania tej potrzeby przez drugą osobę.	<ol style="list-style-type: none">1) słucha z uwagą wypowiedzi nauczyciela, innych osób z otoczenia, w różnych sytuacjach życiowych, wymagających komunikacji i wzajemnego zrozumienia;2) okazuje szacunek wypowiadającej się osobie;3) wykonuje zadanie według usłyszanej instrukcji;4) zadaje pytania w sytuacji braku rozumienia lub braku pewności zrozumienia słuchanej wypowiedzi;5) słucha z uwagą lektur i innych tekstów czytanych przez nauczyciela, uczniów i inne osoby;6) słucha uważnie wypowiedzi osób podczas uroczystości, koncertów, przedstawień, świąt narodowych i innych zdarzeń kulturalnych;7) przejawia zachowanie adekwatne do sytuacji;8) słucha tekstów interpretowanych artystycznie, szuka własnych wzorców poprawnej artykulacji i interpretacji słownej w języku ojczystym;9) słucha i czeka na swoją kolej, panuje nad chęcią nagłego wypowiedzania się, szczególnie w momencie wskazywania tej potrzeby przez drugą osobę.

Osiągnięcia w zakresie mówienia. Uczeń:

Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3
<ol style="list-style-type: none"> 1) rozmawia na tematy inspirowane literaturą; 2) opowiada treść historyjek obrazkowych; 3) wypowiada się na temat ilustracji; 4) dostosowuje ton głosu do sytuacji (nie mówi zbyt głośno), mówi na temat; 5) jasno komunikuje swoje potrzeby, spostrzeżenia, odczucia; 6) prowadzi rozmowy (zasady skutecznej i kulturalnej rozmowy, rozmowy na tematy związane z życiem rodzinnym, szkolnym, inspirowane literaturą, audycjami radiowymi, widowiskami teatralnymi, filmami); 7) recytuje wiersze z uwzględnieniem: intonacji, siły głosu, tempa, pauz; 8) udziela komunikatywnej odpowiedzi; 9) komunikuje w jasny sposób swoje spostrzeżenia, potrzeby, odczucia, systematycznie wzbogaca słownictwo czynne; 10) składa życzenia różnym osobom z różnych okazji. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) dobiera właściwe formy komunikowania się w różnych sytuacjach społecznych; 2) uczestniczy w rozmowach: zadaje pytania, udziela odpowiedzi i prezentuje własne zdanie; 3) wyraża własne zdanie o postaciach z literatury i zdarzeniach zarówno z literatury jak i życia (swobodne i samorzutne, kilkudzaniowe wypowiedzi); 4) prowadzi rozmowy na tematy związane z życiem rodzinnym, szkolnym, inspirowane literaturą, audycjami radiowymi, widowiskami teatralnymi, filmami); 5) recytuje wiersze z uwzględnieniem: intonacji, siły głosu, tempa, pauz; 6) dobiera stosowną formę komunikacji werbalnej i własnego zachowania, wyrażając empatię i szacunek do rozmówcy; 7) składa życzenia różnym osobom z różnych okazji. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) wypowiada się płynnie, wyraziście, stosując adekwatne do sytuacji techniki języka mówionego: pauzy, zmianę intonacji, tempa i siły głosu; 2) formułuje pytania dotyczące sytuacji zadaniowych, wypowiedzi ustnych nauczyciela, uczniów lub innych osób z otoczenia; 3) wypowiada się w formie uporządkowanej i rozwiniętej na tematy związane z przeżyciami, zadaniem, sytuacjami szkolnymi, lekturą czy wydarzeniem kulturalnym; 4) porządkuje swoją wypowiedź, poprawia w niej błędy, omawia treść przeczytanych tekstów i ilustracji; nadaje znaczenie i tytuł obrazom, a także fragmentom tekstów; 5) układa w formie ustnej opowiadanie oraz składa ustne sprawozdanie z wykonanej pracy; 6) recytuje wiersze oraz wygłasza z pamięci krótkie teksty prozatorskie; 7) dobiera stosowną formę komunikacji werbalnej i własnego zachowania wyrażając empatię i szacunek do rozmówcy; 8) wykonuje eksperymenty językowe, nadaje znaczenie czynnościom i doświadczeniom, tworząc charakterystyczne dla siebie formy wypowiedzi.

Osiągnięcia w zakresie czytania. Uczeń:

Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3
<ol style="list-style-type: none"> 1) rozumie sens kodowania oraz dekodowania informacji; 2) odczytuje uproszczone rysunki, piktogramy, znaki informacyjne, napisy; 3) zna wszystkie litery alfabetu; 4) czyta i rozumie proste, krótkie teksty; 5) interesuje się książką i czytaniem; 6) czyta lektury wskazane przez nauczyciela – w miarę swoich możliwości; 7) wyszukuje w tekście podręcznikowym określone wyrazy (np. ze wskazaną literą); 8) ustala chronologię wydarzeń w czytanych samodzielnie prostym utworze literackim; 9) wyszukuje w tekście potrzebne informacje – w miarę swoich możliwości. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) rozumie, po co się czyta; 2) rozumie sens wyrazów i zdań zawartych w tekście, rozpoznaje elementy treści; 3) czyta krótkie, kilkuzdaniowe teksty z respektowaniem znaków przestankowych: kropki, przecinka, znaku zapytania, wykrzyknika; 4) przejawia wrażliwość estetyczną, rozszerza zasób słownictwa poprzez kontakt z dziełami literackimi; 5) wyodrębnia postacie i zdarzenia w utworach literackich, ustala kolejność zdarzeń, 6) w tekście literackim zaznacza wybrane fragmenty, określa czas i miejsce akcji, wskazuje głównych bohaterów; 7) wyszukuje w tekście potrzebne informacje i w miarę możliwości korzysta ze słowników; 8) zadaje pytania do czytanych samodzielnie prostych tekstów i poszukuje odpowiedzi na pytania postawione do prostego tekstu; 9) czyta wybrane fragmenty utworów literackich z podziałem na role; 10) odczytuje informacje z zaproszeń, zawiadomień, listów, notatek do kroniki; 11) czyta teksty i recytuje wiersze z uwzględnieniem interpunkcji i intonacji; 12) ma potrzebę kontaktu z literaturą i sztuką dla dzieci, czyta wybrane przez siebie i wskazane przez nauczyciela książki, wypowiada się na ich temat odczytuje informacje z zaproszeń, zawiadomień, listów, notatek do kroniki. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) czyta płynnie, poprawnie i wyraziście na głos teksty zbudowane z wyrazów opracowanych w toku zajęć, dotyczące rzeczywistych doświadczeń dzieci i ich oczekiwań poznawczych; 2) czyta w skupieniu po cichu teksty zapisane samodzielnie w zeszytach oraz teksty drukowane; 3) wyodrębnia postacie i zdarzenia w utworach literackich, ustala kolejność zdarzeń, ich wzajemną zależność, odróżnia zdarzenia istotne od mniej istotnych, postacie główne i drugorzędne; 4) wskazuje cechy i ocenia bohaterów, uzasadnia swą ocenę, wskazuje wydarzenie zmieniające postępowanie bohatera, określa nastrój w utworze; 5) odróżnia elementy świata fikcji od realnej rzeczywistości; byty rzeczywiste od medialnych, byty realistyczne od fikcyjnych; 6) wyszukuje w tekstach fragmenty według niego najpiękniejsze, najważniejsze, trudne do zrozumienia lub określone przez nauczyciela; 7) eksperymentuje, przekształca tekst, układa opowiadania twórcze, np. dalsze losy bohatera, komponuje początek i zakończenie tekstu na podstawie ilustracji lub przeczytanego fragmentu utworu; 8) wyróżnia w czytanych utworach literackich dialog, opowiadanie, opis; 9) czyta samodzielnie wybrane książki.

Osiągnięcia w zakresie pisania. Uczeń:

Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3
<ol style="list-style-type: none"> 1) koduje informacje (uproszczone rysunki); 2) pisze wszystkie litery alfabetu małe i wielkie (poprawnie łączy litery oraz dba o równomierne ich położenie i jednolite pochylenie); 3) pisze proste, krótkie zdania: przepisuje, pisze z pamięci; 4) dba o estetykę i poprawność graficzną pisma; 5) układa i zapisuje zdania oznajmujące pytające, rozkazujące; 6) stosuje wielką literę na początku i kropkę na końcu zdania; 7) stosuje wielką literę w pisowni nazw własnych – imion, nazwisk, nazw miast, rzek, ulic. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) pisze z zachowaniem podstawowych zasad kaligrafii: poprawnie łączy litery oraz równomierne ich położenie i jednolite pochylenie; 2) tworzy w formie ustnej i pisemnej: kilkuzdaniową wypowiedź, pisze notatkę, życzenia, zaproszenie; 3) pisze krótkie teksty, wykorzystując aplikacje komputerowe; 4) pisze czytelnie i estetycznie; 5) dba o poprawność gramatyczną, ortograficzną oraz interpunkcyjną; 6) przepisuje teksty; 7) redaguje krótkie opisy (opisuje przedmioty, osoby, krajobrazy); 8) pisze ze słuchu wyrazy oraz proste zdania; 9) układa i zapisuje zdania oznajmujące, pytające, rozkazujące; 10) w miarę możliwości układa i zapisuje zdarzenia we właściwej kolejności, układa i zapisuje plan wypowiedzi. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) pisze odręcznie, czytelnie, płynnie, zdania i tekst ciągły, w jednej linii; rozmieszcza właściwie tekst ciągły na stronie zeszytu, sprawdza i poprawia napisany tekst; 2) układa i zapisuje opowiadanie złożone z 6-10 poprawnych wypowiedzi w ramach zagadnień opracowanych podczas zajęć; 3) opisuje np. osobę, przedmiot, element świata przyrody na podstawie własnych obserwacji lub lektury; 4) pisze notatkę, życzenie, ogłoszenie, zaproszenie, podziękowanie, list; zapisuje adres nadawcy i odbiorcy; 5) pisze krótkie teksty, wykorzystując aplikacje komputerowe; 6) pisze z pamięci i ze słuchu; przestrzega poprawności ortograficznej w wyrazach poznanych i opracowanych podczas zajęć; 7) stosuje poprawnie znaki interpunkcyjne na końcu zdania i przecinki przy wyliczaniu, zapisuje poznane i najczęściej stosowane skróty, w tym skróty matematyczne; 8) porządkuje wyrazy w kolejności alfabetycznej według pierwszej i drugiej litery; 9) zapisuje poprawnie liczebniki oraz wybrane, poznane w trakcie zajęć pojęcia dotyczące różnych dyscyplin naukowych; 10) stosuje poprawną wielkość liter w zapisie tytułów utworów, książek, poznanych nazw geograficznych, imion i nazwisk; 11) układa i zapisuje zdarzenia we właściwej kolejności, układa i zapisuje plan wypowiedzi.

Osiągnięcia w zakresie kształcenia językowego. Uczeń:

Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3
<ol style="list-style-type: none"> 1) dzieli wyrazy mówione na głoski, pisane na litery, różnicuje samogłoski i spółgłoski; 2) rozpoznaje i nazywa dwuznaki; rozpoznaje, nazywa sylaby; dzieli wyrazy na sylaby; 3) posługuje się i dostrzega różnice pomiędzy zdaniami oznajmującymi, pytającymi, rozkazującymi; 4) stosuje „i” jako spójnik w zdaniu; 5) stosuje zasady pisowni wielkiej litery w imionach i nazwiskach, a także nazwach miejscowości i krajów, na początku zdania; 6) stosuje zasady pisowni wyrazów ze zmiękczeniami oznaczonymi w piśmie na dwa sposoby: przez kreskę nad literą i literę „i” (ć, ci,ń, ni, ś, si, ź, zi, dź, dzi); 7) pisze wyrazy z dwuznakami; 8) pisze najczęściej spotykane wyrazy z trudnościami ortograficznymi. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) dzieli wyrazy mówione na głoski, pisane na litery, różnicuje samogłoski i spółgłoski; 2) rozpoznaje i nazywa dwuznaki; rozpoznaje, nazywa sylaby; dzieli wyrazy na sylaby; 3) posługuje się i dostrzega różnice pomiędzy zdaniami oznajmującymi, pytającymi, rozkazującymi; 4) odróżnia utwory pisane wierszem i prozą; 5) stosuje zasady pisowni wielkiej litery w imionach i nazwiskach, a także nazwach miejscowości i krajów, na początku zdania i w korespondencji; 6) stosuje zasady pisowni wyrazów ze zmiękczeniami oznaczonymi w piśmie na dwa sposoby: przez kreskę nad literą i literę „i” (ć, ci,ń, ni, ś, si, ź, zi, dź, dzi); 7) pisze wyrazy z dwuznakami; 8) pisze najczęściej spotykane wyrazy z trudnościami ortograficznymi; 9) rozróżnia litery i głoski; 10) wyróżniania wyrazy w zdaniu i zdań w tekście; 11) wyróżniania litery i głoski w wyrazach z dwuznakami; 12) rozpoznaje teksty użytkowe: zawiadomienie, list, życzenia z różnych okazji, zaproszenia, notatki do kroniki; 13) nazywa czynności; 14) rozumie, że czasowniki nazywają czynności; 15) nazywa osoby, zawody, zwierzęta, rośliny, rzeczy; 16) rozumie, że rzeczowniki, to nazwy osób, zawodów, zwierząt, roślin, rzeczy; 17) stosuje alfabet; 18) stosuje zasady pisowni wyrazów z rz i ó wymiennym; 19) pisze najczęściej spotykane wyrazy z rz i ó niewymiennym; 20) stosuje zasady pisowni wyrazów z utratą dźwięczności wewnątrz wyrazu; 21) stosuje zasady pisowni wyrazów z utratą dźwięczności na końcu wyrazu; 22) pisze wyrazy z ą i ę występujące w opracowywanych tekstach; 23) stosuje znaki interpunkcyjne: kropki, pytajnik, wykrzyknik na końcu zdania, przecinek przy wylczeniu. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) wyróżnia w wypowiedziach zdania, w zdaniach wyrazy, w wyrazach samogłoski i spółgłoski; 2) rozpoznaje zdania oznajmujące, pytające, rozkazujące w wypowiedziach ustnych i pisemnych; 3) przekształca zdania oznajmujące w pytania i odwrotnie oraz zdania pojedyncze w złożone; 4) rozróżnia rzeczowniki, czasowniki, przymiotniki i stosuje je w poprawnej formie; 5) rozpoznaje wyrazy o znaczeniu przeciwnym, wyrazy pokrewne i o znaczeniu bliskoznacznym; 6) łączy wyrazy w wypowiedzenia i poprawnie formułuje zdanie pojedyncze i zdanie złożone; 7) odróżnia i nazywa utwory wierszowane od pisanych prozą, określa, który tekst jest notatką, zagadką, listem, życzeniem, podziękowaniem, ogłoszeniem, opowiadaniem, opisem, listem.

Osiągnięcia w zakresie samokształcenia. Uczeń:

Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3
<ol style="list-style-type: none">1) podejmuje próby zapisu nowych, samodzielnie poznanych wyrazów;2) rozwija swoje zainteresowania.	<ol style="list-style-type: none">1) podejmuje próby zapisu nowych, samodzielnie poznanych wyrazów i sprawdza poprawność ich zapisu, korzystając ze słownika ortograficznego;2) wyszukuje w tekście potrzebne informacje i w miarę możliwości korzysta ze słowników i encyklopedii przeznaczonych dla dzieci na I etapie edukacyjnym;	<ol style="list-style-type: none">1) podejmuje próby zapisu nowych, samodzielnie poznanych wyrazów i sprawdza poprawność ich zapisu, korzystając ze słownika ortograficznego;2) korzysta z różnych źródeł informacji, np. atlasów, czasopism dla dzieci, słowników i encyklopedii czy zasobów internetu i rozwija swoje zainteresowania;3) wykorzystuje nabyte umiejętności do rozwiązywania problemów i eksploracji świata, dbając o własny rozwój i tworząc indywidualne strategie uczenia się.

Propozycja lektur do wspólnego i indywidualnego czytania. Uczeń czyta lektury wskazane przez nauczyciela:

Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3
<ol style="list-style-type: none"> 1) Hans Christian Andersen, Baśnie (do wyboru); 2) Jan Brzechwa, Brzechwa dzieciom; 3) Julian Tuwim, Wiersze dla dzieci; 4) Danuta Wawiłow, Najpiękniejsze wiersze; 5) Danuta Parlak, Kapelusz Pani Wrony; 6) Waldemar Cichoń, Cukierku, ty łobuzie!; 7) Grzegorz Kasdepke, Detektyw Pozytywka; 8) Marcin Pałasz, Sposób na Elfa. 	<ol style="list-style-type: none"> 9) Jan Brzechwa, Brzechwa dzieciom; 10) Julian Tuwim, Wiersze dla dzieci; 1) Agnieszka Frączek, Rany Julek! O tym, jak Julian Tuwim został poetą; 2) Alina Centkiewiczowa i Czesław Centkiewicz, Zaczarowana zagroda; 3) Danuta Wawiłow, Najpiękniejsze wiersze; 4) Barbara Tylicka, O krakowskich psach i kleparskich kotach. Polskie miasta w baśni i legendzie; 5) Hugh Lofting, Doktor Dolittle i jego zwierzęta; 6) Justyna Bednarek, Niesamowite przygody dziesięciu skarpetek (czterech prawych i sześciu lewych); 7) Barbara Kosmowska, Dziewczynka z parku. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Jan Brzechwa, Brzechwa dzieciom; 2) Julian Tuwim, Wiersze dla dzieci; 3) Danuta Wawiłow, Najpiękniejsze wiersze; 4) Mira Jaworczakowa, Oto jest Kasia; 5) Roman Pisarski, O psie, który jeździł koleją; 6) Maria Krüger, Karolcia; 7) Astrid Lindgren, Dzieci z Bullerbyn; 8) Łukasz Wierzbicki, Afryka Kazika; 9) Leszek Kołakowski, Kto z was chciałby rozweselić pechowego nosorożca?; 10) Janina Porazińska, Pamiętnik Czarnego Noska; 11) Maria Terlikowska, Drzewo do samego nieba; 12) Joanna Papuzińska, Asiunia; 13) Łukasz Wierzbicki, Dziadek i niedźwiadek.

II. Edukacja matematyczna

Osiągnięcia w zakresie rozumienia stosunków przestrzennych i cech wielkościowych. Uczeń:

Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3
<ol style="list-style-type: none">1) dostrzega podobieństwa i różnice między elementami;2) ustala równoliczność mimo obserwowanych zmian w układzie elementów w porównywanych zbiorach;3) klasyfikuje obiekty, porównuje obiekty, tworzy kolekcje, np. zwierzęta, zabawki;4) wyprowadza kierunki od siebie i innych osób; określa położenie obiektów względem obranego obiektu; orientuje się na kartce papieru, aby odnajdować informacje i rysować strzałki we właściwym kierunku;5) używa poprawnie i ze zrozumieniem zwrotów typu: za, przed, obok, w górę, do przodu, do tyłu, w prawo, w lewo itp.;6) określa kierunek ruchu stosując wyrażenia: do przodu – do tyłu, w górę – w dół, na prawo – na lewo, pionowo – poziomo, ukośnie;	<ol style="list-style-type: none">1) określa swoje położenie w przestrzeni;2) określa swoje położenie przedmiotów względem obserwatora;3) określa położenie jednego przedmiotu względem drugiego;4) rozumie względność pojęć: blisko, daleko, wysoko;5) dokonuje klasyfikacji przedmiotów wg ich cech.	<ol style="list-style-type: none">1) określa i prezentuje wzajemne położenie przedmiotów na płaszczyźnie i w przestrzeni;2) określa i prezentuje kierunek ruchu przedmiotów oraz osób;3) określa położenie przedmiotu na prawo/na lewo od osoby widzianej z przodu (także przedstawionej na fotografii czy obrazku);4) porównuje przedmioty pod względem wyróżnionej cechy wielkościowej, np. długości czy masy;5) dokonuje klasyfikacji przedmiotów;6) posługuje się pojęciami: pion, poziom, skos.

Osiągnięcia w zakresie rozumienia liczb i ich własności. Uczeń:

Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3
<ol style="list-style-type: none"> 1) liczy w aspekcie kardynalnym bez odgórnego ustalania zakresu; 2) liczy w aspekcie porządkowym bez odgórnego ustalania zakresu; 3) przelicza różne obiekty; 4) odróżnia liczenie poprawne od błędnego; 5) liczy od danej liczby (w zakresie co najmniej 20); 6) liczy wstak (w zakresie co najmniej 20); 7) liczy dziesiątkami w zakresie 100; 8) porównuje liczebności dwóch zbiorów za pomocą dwóch metod: przeliczania obiektów oraz łączenia obiektów w pary; 9) używa określeń: tyle samo, więcej, mniej; 10) poznaje liczby naturalne od 0 do 20 w aspekcie porządkowym, kardynalnym i symbolicznym; 11) wyodrębniania w liczbie dwucyfrowej (liczby drugiej dziesiątki) cyfry dziesiątek i jedności, a w zapisie tej liczby cyfry dziesiątek i cyfry jedności; 12) układa obiekty w kolejności malejącej i wzrastającej oraz je numeruje, wybiera obiekt takiej serii, określa następne i poprzednie. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) liczy od danej liczby po 1 w przód i w tył w zakresie co najmniej do 100; 2) przelicza różne obiekty – liczy w różnych kierunkach: od strony lewej do prawej, od prawej do lewej, od dowolnego obiektu; 3) przelicza obiekty nieuporządkowane; przelicza cykliczne; 4) liczy w aspekcie porządkowym w przód i w tył w zakresie co najmniej 100; 5) liczy po 10 w przód i w tył w zakresie co najmniej 100; 6) liczy po 2, 3, 5 w przód i w tył w zakresie co najmniej 100; 7) liczy po 100 w przód i w tył w zakresie co najmniej 1000; 8) poznaje liczby naturalne do 100 w aspekcie porządkowym, kardynalnym i symbolicznym; 9) rozumie sformułowania typu: liczba o 7 większa, liczba o 10 mniejsza; 10) stosuje znaki: <, =, >. 11) wyodrębnia w liczbie: liczby setek, liczby dziesiątek i liczby jedności, a w zapisie liczby: cyfry setek, cyfry dziesiątek i cyfry jedności; 12) zapisuje cyframi i odczytuje liczby w zakresie 100; zamienia zapis słowny liczby na cyfrowy i odwrotnie. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) liczy (w przód i wstecz) od podanej liczby po 1, po 2, po 10 itp.; 2) odczytuje i zapisuje, za pomocą cyfr, liczby od zera do tysiąca oraz wybrane liczby do miliona (np. 1 500, 10 000, 800 000); 3) wyjaśnia znaczenie cyfr w zapisie liczby; wskazuje jedności, dziesiątki, setki itd., określa kolejność, posługując się liczbą porządkową; 4) porównuje liczby; porządkuje liczby od najmniejszej do największej i odwrotnie;

Osiągnięcia w zakresie postępowania się liczbami. Uczeń:

Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3
<ol style="list-style-type: none"> 1) rozkłada liczby w zakresie 20 na składniki; odkrywa wiele kombinacji rozkładu danej liczby; 2) dostrzega związek liczby porządkowej z kardynalną; 3) porządkuje liczby z zakresu 0-20 od najmniejszej do największej i odwrotnie; określa miejsce liczby w ciągu liczbowym (na chodniczku liczbowym); 4) określa liczebności zbioru (bez kodowania w jak największym zakresie); 5) porównuje liczby od 0 do 20; 6) stosuje pojęcia para, wyróżniania liczby parzyste i nieparzyste; 7) stosuje liczby od 0 do 20 w aspekcie miarowym; 8) dodaje i odejmuje na palcach i innych zbiorach zastępczych bez zapisywania działań (w zakresie dostępnym dzieciom); 9) dolicza i odlicza na zbiorach zastępczych lub w myśli; 10) zapisuje działania arytmetyczne z zastosowaniem znaków: +, -, =; 11) dodaje i odejmuje w zakresie 20 z zapisywaniem obliczeń za pomocą cyfr i znaków działań matematycznych; 12) dolicza do 10; 13) korzysta w obliczeniach z prawa przemienności dodawania; 14) dostrzega i praktycznie korzysta ze związków dodawania z odejmowaniem; 15) dodaje kilka liczb w zakresie 20; 16) odejmuje od danej liczby dwie liczby (w zakresie 20); 17) oblicza złożone działania w zakresie 20, np. $9 + 8 - 2$; 18) opisuje różne sytuacje językiem matematyki (sytuacje zabaw, czynności porządkowych, wycieczek itp.). 	<ol style="list-style-type: none"> 1) rozkłada liczby z zakresu 0-100 na składniki (dwa składniki i więcej niż dwa); odkrywanie wielu kombinacji rozkładu liczby; 2) dostrzega związek liczby porządkowej z kardynalną; 3) porządkuje liczby z zakresu 0-100 od najmniejszej do największej i odwrotnie; określa miejsce liczby w ciągu liczbowym (na chodniczku liczbowym); ustala brakujące liczby w danym ciągu; 4) porównuje dowolne dwie liczby w zakresie 100 słownie i z użyciem znaków: <, >, =; 5) dokonuje porównania różnicowego: o tyle więcej/o tyle mniej, o ile więcej/o ile mniej; 6) wyróżnia liczby parzyste i nieparzyste z zakresu 100; 7) stosuje liczby od 0 do 100 w aspekcie miarowym; 8) stosuje liczby od 0 do 100 w aspekcie miarowym; 9) dodaje i odejmuje w zakresie 20, a następnie w zakresie 100 z zapisywaniem obliczeń za pomocą cyfr i znaków działań matematycznych; 10) dolicza do pełnych dziesiątek w zakresie 100; 11) praktycznie korzysta w obliczeniach z praw przemienności i łączności dodawania; 12) dostrzega i praktycznie korzysta ze związku dodawania z odejmowaniem, sprawdza wynik odejmowania za pomocą dodawania oraz dodawania za pomocą odejmowania; 13) dodaje kilka liczb w zakresie 100; 14) odejmuje od danej liczby dwie liczby w zakresie 100; 15) wykonuje działania złożone na dodawanie i odejmowanie w zakresie 100; 16) zaznacza na chodniczku liczbowym proste operacje na dodawanie i odejmowanie; 17) poznaje działanie mnożenia w nawiązaniu do konkretnych sytuacji, 18) stosuje w zapisie działania mnożenia znaku „\cdot”; 19) odczytuje, zapisuje i oblicza działania mnożenia w zakresie 50; 20) poznaje działanie dzielenia w nawiązaniu do konkretnych sytuacji; 21) stosuje w zapisie działania dzielenia znak „$:$”; 22) odczytuje, zapisuje i oblicza działanie dzielenia w zakresie 50; 23) dostrzega i praktycznie korzysta ze związku mnożenia z dzieleniem, sprawdzania wynik dzielenia za pomocą mnożenia oraz mnożenia za 	<ol style="list-style-type: none"> 1) wyjaśnia istotę działań matematycznych – dodawania, odejmowania, mnożenia, dzielenia oraz związki między nimi; korzysta intuicyjnie z własności działań; 2) dodaje do podanej liczby w pamięci i od podanej liczby odejmuje w pamięci: liczbę jednocyfrową, liczbę 10, liczbę 100 oraz wielokrotności 10 i 100 (w prostszych przypadkach); 3) mnoży i dzieli w pamięci w zakresie tabliczki mnożenia; mnoży w pamięci przez 10 liczby mniejsze od 20; 4) rozwiązuje równania z niewiadomą zapisaną w postaci okienka (uzupełnia okienko); stosuje własne strategie, wykonując obliczenia; 5) postępuje się znakiem równości i znakami czterech podstawowych działań; 6) dodaje i odejmuje liczby dwucyfrowe, zapisując w razie potrzeby częściowe wyniki działań lub, wykonując działania w pamięci, od razu podaje wynik; 7) oblicza sumy i różnice większych liczb w prostych przypadkach typu: $250 + 50$, $180 - 30$; 8) mnoży liczby dwucyfrowe przez 2, zapisując, jeśli ma taką potrzebę, częściowe wyniki działań; przy obliczeniach stosuje własne strategie.

	<p>pomocą dzielenia;</p> <p>24) praktycznie korzysta z prawa przemienności mnożenia;</p> <p>25) rozwiązuje łatwe równanie jednodziałaniowe z niewiadomą w postaci okienka (w zakresie 100);</p> <p>26) opisuje różne sytuacje językiem matematyki (sytuacje zabaw, czynności porządkowych, wycieczek itp.);</p> <p>27) matematyzuje sytuacje konkretne.</p>	
--	---	--

Osiągnięcia w zakresie czytania tekstów matematycznych. Uczeń:

Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3
<ol style="list-style-type: none"> 1) matematyzuje sytuacje konkretne: rozwiązuje proste zadania z treścią na dodawanie i odejmowanie za pomocą symulacji na konkretach, rysunkach pomocniczych lub przez wykonywanie wyłącznie działań na liczbach; 2) zapisuje rozwiązanie zadania z treścią za pomocą cyfr i znaków działań matematycznych; 3) rozwiązuje proste zadania z treścią, w których trzeba zastosować porównywanie różnicowe; 4) rozwiązuje proste zadania z treścią, w których zależności między liczbami można przedstawić za pomocą działania okienkowego (ustalenie nieznanego składnika, nieznanego odjemnika); 5) rozwiązuje złożone zadania z treścią wymagające zastosowania dwóch działań (dodania kilku liczb, odjęcia od danej liczby dwóch innych lub dodawania i odejmowania); 6) rozwiązuje zadania otwarte, czyli takie, w których jest kilka poprawnych odpowiedzi; 7) układa zadania z treścią: do historyjek obrazkowych, do obrazków, na których przedstawiona jest akcja, do działania dodawania i odejmowania. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) rozwiązuje proste zadania z treścią na dodawanie i odejmowanie; 2) zapisuje rozwiązanie zadania za pomocą cyfr i znaków działań matematycznych; 3) rozwiązuje proste zadania z treścią, w których trzeba zastosować porównywanie różnicowe; 4) rozwiązuje proste zadania z treścią, w których zależności między liczbami można przedstawić za pomocą działania okienkowego (ustalenie nieznanego składnika, nieznanego odjemnika lub odjemnej); 5) rozwiązuje złożone zadania z treścią wymagające zastosowania dwóch działań – dodawania i odejmowania; 6) układa zadania z treścią do działania dodawania i odejmowania; 7) rozwiązuje proste zadania z treścią na mnożenie i dzielenie; 8) rozwiązuje proste zadania z treścią celowo źle sformułowanych: układa pytania do treści zadania, 9) uzupełnia danymi (zadania z niedomiarem); rozwiązuje zadania z danymi sprzecznymi; 10) zapisuje rozwiązanie zadania za pomocą cyfr i znaków działań matematycznych; 11) wybrane działania realizuje za pomocą prostych aplikacji komputerowych. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) analizuje i rozwiązuje zadania tekstowe proste i wybrane złożone; dostrzega problem matematyczny oraz tworzy własną strategię jego rozwiązania, odpowiednią do warunków zadania; opisuje rozwiązanie za pomocą działań, 2) równości z okienkiem, rysunku lub w inny wybrany przez siebie sposób; 3) układa zadania i je rozwiązuje, tworzy łamigłówki matematyczne, wykorzystuje w tym procesie własną aktywność artystyczną, techniczną, konstrukcyjną; 4) wybrane działania realizuje za pomocą prostych aplikacji komputerowych.

Osiągnięcia w zakresie rozumienia pojęć geometrycznych. Uczeń:

Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3
<ol style="list-style-type: none"> 1) rozpoznaje i nazywa kształt koła, prostokąta, kwadratu, trójkąta w otoczeniu i na rysunkach; 2) konstruuje prostokąty i trójkąty z patyczków o różnej długości; 3) rysuje, wycina prostokąty, kwadraty i trójkąty po śladzie; 4) obrysowuje szablon kół, trójkątów, prostokątów i kwadratów; 5) porównuje długości boków prostokątów poprzez bezpośrednie przyłożenie ich do siebie. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) rozpoznaje i nazywa kształt koła, prostokąta, kwadratu, trójkąta w otoczeniu dziecka i na rysunkach; 2) konstruuje prostokąty i trójkąty z patyczków; 3) rysuje, wycina prostokąty, kwadraty i trójkąty po śladzie; 4) wie, co to jest linia krzywa, prosta i łamana, oblicza długości łamanych; 5) kontynuuje regularność w prostych motywach (np. szlaczkach, rozetach, ornamentach); 6) zauważa zjawisko symetrii w figurach geometrycznych i niektórych elementach otoczenia; 7) porównuje długości boków prostokątów poprzez bezpośrednie przyłożenie ich do siebie oraz mierzy za pomocą linijki; 8) mierzy długości linijką, sumuje długości dwóch przedmiotów wyrażonych w centymetrach (w zakresie 20 cm); 9) rysuje, wycina prostokąty, kwadraty i trójkąty bez śladu; 10) dodaje i odejmuje długości dwóch, trzech przedmiotów i wyraża wynik w metrach; 11) dodaje i odejmuje długości dwóch, trzech przedmiotów i wyraża wynik w centymetrach (w zakresie 100 cm); 12) mierzy i zapisuje wynik pomiaru długości i szerokości przedmiotów, posługuje się jednostkami centymetr, metr, wykonuje łatwe obliczenia dotyczące tych miar; 13) używa pojęcia kilometr w sytuacjach życiowych; 14) mierzy linijką boki prostokątów oraz porównuje długości boków prostokątów; 15) zauważa zjawisko symetrii w otoczeniu. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) rozpoznaje – w naturalnym otoczeniu (w tym na ścianach figur przestrzennych) i na rysunkach – figury geometryczne: prostokąt, kwadrat, trójkąt, koło; 2) wyodrębnia te figury spośród innych figur; 3) powiększa i pomniejsza figury geometryczne; 4) rysuje figury w pomniejszeniu i powiększeniu; 5) rysuje drugą połowę figury symetrycznej. 6) kreśli przy linijce odcinki i łamane; 7) rysuje odręcznie prostokąty (w tym kwadraty), wykorzystując sieć kwadratową; 8) mierzy długości odcinków, boków figur geometrycznych itp.; 9) podaje wynik pomiaru, posługując się jednostkami długości: centymetr, metr, milimetr; wyjaśnia związki między jednostkami długości; 10) posługuje się wyrażeniami dwumianowanymi; wyjaśnia pojęcie kilometr; 11) mierzy obwody różnych figur za pomocą narzędzi pomiarowych, także w kontekstach z życia codziennego; 12) oblicza obwód trójkąta i prostokąta (w tym także kwadratu) o danych bokach; 13) dostrzega symetrię w środowisku przyrodniczym, w sztuce użytkowej i innych wytworach człowieka obecnych w otoczeniu dziecka.

Osiągnięcia w zakresie stosowania matematyki w sytuacjach życiowych oraz w innych obszarach edukacji. Uczeń:

Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3
<ol style="list-style-type: none"> 1) klasyfikuje obiekty i różne elementy środowiska społeczno-przyrodniczego z uwagi na wyodrębnione cechy; 2) rozpoznaje monety: 1 zł, 2 zł, 5 zł; 3) rozpoznaje monety: 1 gr, 2 gr, 5 gr, 10 gr, 20 gr; 4) rozpoznaje banknoty: 10 zł i 20 zł; 5) poznaje i stosuje pojęcie cena towaru; 6) wskazuje produkty droższe/tańsze; 7) zna orientacyjną znajomość wartości podstawowych produktów; 8) szacuje, czy wystarczy pieniędzy na zakup określonego towaru; 9) oblicza wartość zakupów (zakres obliczeń do 20 zł); 10) poznaje pojęcie długu i konieczność spłacania go; 11) porównuje wartości monet i banknotów, np. 20 gr to więcej niż 10 gr, a 10 zł to mniej niż 20 zł; 12) poznaje i stosuje do rozwiązywania zadań zależności: za monetę o większym nominale można otrzymać kilka innych monet o mniejszym nominale; 13) dodaje i odejmuje złotówki w zakresie 20 zł, stosuje w takich obliczeniach kilka różnych możliwości; 14) potrafi ważyć różne przedmioty; różnicuje przedmioty cięższe, lżejsze; wie, że towar w sklepie jest pakowany wg wagi; 15) dodaje i odejmuje wagi produktów i wyraża sumy w kilogramach (w zakresie 20 kg); 16) mierzy ilości płynów kubkiem i miarką litrową; 17) dodaje i odejmuje ilości płynu, np. 3 litry i 2 litry to razem 5 litrów (w zakresie 20 l); 18) zna pojęcia kg, litr; porównuje wyniki pomiarów; 19) nazywa dni w tygodniu i miesiące w roku; orientuje się, do czego służy kalendarz i potrafi z niego korzystać; 20) określa pory dnia: rano, przed południem, po południu, wieczorem, w nocy; 21) rozumie pojęcia tydzień w znaczeniu administracyjnym oraz jako 7 kolejnych dni tygodnia; 22) rozpoznaje czas na zegarze w takim zakresie, który pozwala mu orientować się w ramach czasowych szkolnych zajęć i obowiązków domowych; 23) dokonuje pomiaru dowolnie obraną wspólną miarą, porównuje wyniki; 24) stosuje w praktyce pojęcia kg, litr i godzina; 25) oblicza upływ czasu na zegarze; 26) wykorzystuje warcaby, i inne gry planszowe lub logiczne do 	<ol style="list-style-type: none"> 1) klasyfikuje obiekty i różne elementy środowiska społeczno-przyrodniczego z uwagi na wyodrębnione cechy; 2) dzieli na dwie i cztery równe części, np. kartkę papieru, czekoladę; 3) rozpoznaje monety: 1 zł, 2 zł, 5 zł; 4) rozpoznaje monety: 1 gr, 2 gr, 5 gr, 10 gr, 20 gr; 5) rozpoznaje banknoty: 10 zł i 20 zł; 6) rozpoznaje monety 50 gr; 7) poznaje i stosuje pojęcia: cena towaru, wartość towaru; 8) stosuje proste obliczenia typu: cena – ilość (liczba) – wartość; 9) porównuje wartości monet i banknotów; 10) poznaje i stosuje do rozwiązywania zadań zależności za monetę o większym nominale można otrzymać kilka innych monet o mniejszym nominale; 11) określa liczbę potrzebnych monet do zapłacenia określonej kwoty; 12) waży przedmioty, używając określeń kilogram, dekagram; wykonuje łatwe obliczenia, używając tych miar; 13) dodaje i odejmuje wagi produktów i wyraża wynik w kilogramach (w zakresie 100 kg); 14) odmierza płyny różnymi miarkami, używając określeń litr i pół litra; 15) dodaje i odejmuje ilości płynu i wyraża wynik w litrach (w zakresie 100 l); 16) posługuje się pojęciami pół godziny, kwadrans, minuta; 17) odczytuje wskazania zegarów, wykonuje proste obliczenia zegarowe w zakresie pełnych godzin; 18) rozumie pojęcie tydzień; 19) stosuje określenia: dziś, wczoraj, przedwczoraj, jutro, pojutrze, tyle dni temu, za tyle dni; 20) odczytuje i zapisuje liczby od I do XII w systemie rzymskim; 21) wykorzystuje warcaby, szachy i inne gry planszowe lub logiczne do rozwijania umiejętności myślenia strategicznego, logicznego, rozumienia zasad itd. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) klasyfikuje obiekty i różne elementy środowiska społeczno-przyrodniczego z uwagi na wyodrębnione cechy; 2) dostrzega rytm w środowisku przyrodniczym, sztuce użytkowej i innych wytworach człowieka, obecnych w środowisku dziecka; 3) dzieli na dwie i cztery równe części, np. kartkę papieru, czekoladę; 4) używa pojęć: połowa, dwa i pół, cztery równe części, czwarta część lub ćwierć; 5) wykonuje obliczenia pieniężne; zamienia złote na grosze i odwrotnie, rozróżnia nominały na monetach i banknotach, wskazuje różnice w ich sile nabywczej; 6) odczytuje godziny na zegarze ze wskazówkami oraz elektronicznym (wyświetlającym cyfry w systemie 24-godzinnym); 7) wykonuje proste obliczenia dotyczące czasu; posługuje się jednostkami czasu: doba, godzina, minuta, sekunda; posługuje się stoperem, aplikacjami telefonu, tabletu, komputera; 8) zapisuje daty np. swojego urodzenia lub datę bieżącą; posługuje się kalendarzem; 9) odczytuje oraz zapisuje znaki rzymskie co najmniej do XII; 10) mierzy temperaturę za pomocą termometru oraz odczytuje ją; 11) dokonuje obliczeń szacunkowych w różnych sytuacjach życiowych; 12) waży; używa określeń: kilogram, dekagram, gram, tona; zna zależności między tymi jednostkami; 13) odmierza płyny; używa określeń: litr, pół litra, ćwierć litra; 14) wykorzystuje warcaby, szachy i inne gry planszowe lub logiczne do rozwijania umiejętności myślenia strategicznego, logicznego, rozumienia zasad itd.; 15) przekształca gry, tworząc własne strategie i zasady organizacyjne; 16) wykorzystuje nabyte umiejętności do rozwiązywania problemów, działań twórczych i eksploracji świata, dbając o własny rozwój i tworząc indywidualne strategie uczenia się.

rozwijania umiejętności myślenia strategicznego, logicznego, rozumienia zasad itd.		
--	--	--

III. Edukacja społeczna

Osiągnięcia w zakresie rozumienia środowiska społecznego. Uczeń:

Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3
<ol style="list-style-type: none"> 1) ocenia postępowanie swoje i innych, potrafi odróżnić, co jest dobre, a co złe; 2) współpracuje z innymi w zabawie, w nauce szkolnej i w sytuacjach życiowych; przestrzega reguł obowiązujących w społeczności dziecięcej oraz w świecie dorosłych, grzecznie zwraca się do innych w szkole, w domu i na ulicy; 3) wie, co wynika z przynależności do swojej rodziny, jakie są relacje między najbliższymi, wywiązuje się z powinności wobec nich; 4) zna zagrożenia ze strony ludzi; wie, do kogo i w jaki sposób należy się zwrócić o pomoc; 5) potrafi wymienić status administracyjny swojej miejscowości (wieś, miasto); 6) wie, czym zajmuje się, np. policjant, strażak, lekarz, weterynarz; wie, jak można się do nich zwrócić o pomoc; 7) trafnie ocenia postępowanie swoje i innych; 8) dokonuje samooceny; 9) wie, jak należy się zachować w sytuacji zagrożenia ze strony innych ludzi; 10) współpracuje z innymi w zabawie, w nauce szkolnej i w sytuacjach życiowych; 11) zna i przestrzega reguły obowiązujące w społeczności dziecięcej: współpracuje w zabawach i w sytuacjach zadaniowych; 12) zna i przestrzega reguły obowiązujące w świecie dorosłych: grzecznie zwraca się do innych, ustępuje starszym miejsca w autobusie, podawanie upuszczonego przedmiotu; 13) uczestniczy w wyborach samorządu uczniowskiego w klasie. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) stara się oceniać postępowanie swoje i innych, potrafi odróżnić, co jest dobre, a co złe; 2) rozpoznaje sygnały alarmowe (akustyczne) w sytuacjach szkolnych i pozaszkolnych, właściwie na nie reaguje; 3) stara się właściwie reagować w sytuacjach trudnych, niebezpiecznych, szuka lub udziela pomocy w sytuacjach zagrożenia; 4) rozumie swoje role i przestrzega norm postępowania jako członek różnych społeczności (np. dziecko, kolega, widz, pasażer); 5) nawiązuje pozytywne kontakty w grupie; 6) zna prawa i obowiązki ucznia; 7) wykazuje poczucie przynależności do rodziny, społeczności szkolnej, lokalnej; 8) wykazuje szacunek i zrozumienie dla innych osób; 9) potrafi utrzymywać dobre relacje z sąsiadami: sąsiedzi naszej szkoły; sąsiedzi naszych rodziców; sąsiedzi bliscy i dalecy; 10) szanuje pracę własną i innych; 11) poznaje pracę ludzi różnych zawodów i rozumie jej znaczenie; 12) podejmuje zadania wymagające troskliwości i opiekuńczości; 13) akceptuje różnice między ludźmi, przejawia zachowania tolerancyjne i szacunek dla odmienności; 14) potrafi właściwie zachowywać się w sytuacji zagrożenia ze strony innych ludzi; 15) wie, do kogo zwrócić się o pomoc; 16) uczy się współpracować z innymi w różnych sytuacjach; 17) zna zawody osób, które mogą pomóc w trudnych i niebezpiecznych sytuacjach; 18) poznaje swoją najbliższą okolicę i jej najważniejsze obiekty oraz region, w którym mieszka; 19) zna i podaje informacje dotyczące: życia rodziców, życia dziadków, wydarzenia z przeszłości za życia rodziców, dziadków; pamiątki i zdjęcia rodzinne; 20) wymienia instytucje życia publicznego: w naszej miejscowości; 21) wykazuje poczucie tożsamości kulturowej, historycznej i narodowej; 22) zna i zawsze przestrzega praw oraz chętnie wypełnia obowiązki ucznia, dziecka; 23) chętnie uczestniczy w działaniach charytatywnych na rzecz potrzebujących pomocy; 24) wie, że należy dbać o poprawne relacje z innymi ludźmi; 	<ol style="list-style-type: none"> 1) identyfikuje się z grupą społeczną, do której należy: rodzina, klasa w szkole, drużyna sportowa, społeczność lokalna, naród; respektuje normy i reguły postępowania w tych grupach; 2) wyjaśnia, iż wszyscy ludzie posiadają prawa i obowiązki, wymienia własne prawa i obowiązki, przestrzega ich i stosuje je w codziennym życiu; 3) przyjmuje konsekwencje swojego uczestnictwa w grupie i własnego w niej postępowania w odniesieniu do przyjętych norm i zasad; 4) ocenia swoje postępowanie i innych osób, odnosząc się do poznanych wartości, takich jak: godność, honor, sprawiedliwość, obowiązkowość, odpowiedzialność, przyjaźń, życzliwość, umiar, powściągliwość, pomoc, zadośćuczynienie, przepraszenie, uznanie, uczciwość, wdzięczność oraz inne, respektowane przez środowisko szkolne; 5) przedstawia siebie i grupę, do której należy, zapisuje swój adres, adres szkoły, zawód i miejsce pracy rodziców; 6) postępuje się danymi osobistymi wyłącznie w sytuacjach bezpiecznych dla siebie i reprezentowanych osób; 7) jest powściągliwy w używaniu takich danych w sytuacjach nowych i wirtualnych; 8) rozpoznaje i nazywa wybrane grupy społeczne, do których nie należy, a które wzbudzają jego zainteresowanie, np. drużyny i kluby sportowe, zespoły artystyczne, a także inne narodowości; 9) opowiada ciekawostki historyczne dotyczące regionu, kraju, wyróżniając w nich postaci fikcyjne i realne; 10) stosuje pojęcia: porozumienie, umowa; 11) uczestniczy w wyborach samorządu uczniowskiego w klasie, w szkole; 12) wymienia przykłady powstałych w efekcie porozumień i umów grup społecznych, np. stowarzyszenia pomocy chorym i niepełnosprawnym dzieciom, organizacje ekologiczne, a także stowarzyszenia dużych grup społecznych, jak miasta i państwa czy Unia Europejska; 13) szanuje zwyczaje i tradycje różnych grup społecznych i narodów, przedstawia i porównuje zwyczaje ludzi, np. dotyczące świąt w różnych regionach Polski, a także w różnych krajach;

	25) uczestniczy w wyborach samorządu uczniowskiego w klasie.	14) wykorzystuje pracę zespołową w procesie uczenia się, w tym przyjmując rolę lidera zespołu i komunikuje się za pomocą nowych technologii.
--	--	--

Osiągnięcia w zakresie orientacji w czasie historycznym. Uczeń:

Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3
<ol style="list-style-type: none"> 1) opowiada o legendarnym powstaniu państwa polskiego; 2) wie, jakiej jest narodowości, że mieszka w Polsce, a polska znajduje się w Europie; 3) zna symbole narodowe (flaga, godło, hymn narodowy), rozpoznaje flagę i hymn Unii Europejskiej; 4) uczestniczy w świętach narodowych i innych ważnych dniach pamięci narodowej; wykonuje kokardę narodową, biało-czerwony proporczyk; zachowuje się godnie i z szacunkiem podczas śpiewania lub słuchania hymnu, wciągania flagi na maszt itp.; 5) rozpoznaje i nazywa patrona szkoły, miejscowość, w której mieszka, wymienia imiona i nazwiska, np. pierwszego władcy i króla polski, wymienia nazwę pierwszej stolicy polski; 6) wyjaśnia znaczenie wybranych zwyczajów i tradycji polskich. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) opowiada o legendarnym powstaniu państwa polskiego, wyjaśnia związek legendy z powstaniem godła i barw narodowych; 2) zna swoją narodowość i symbole narodowe (flaga, godło, hymn narodowy); 3) rozpoznaje flagę i hymn Unii Europejskiej; 4) wie, że są ludzie zasłużeni dla miejscowości, w której mieszka, polski i świata; 5) rozpoznaje stroje ludowe, np. związane z regionem polski, w którym mieszka; 6) uczestniczy w świętach narodowych i innych ważnych dniach pamięci narodowej; wykonuje kokardę narodową, biało-czerwony proporczyk; 7) zachowuje się godnie i z szacunkiem podczas śpiewania lub słuchania hymnu, wciągania flagi na maszt itp.; 8) rozpoznaje i nazywa patrona szkoły, miejscowość, w której mieszka, wyjaśnia pojęcie „patron”, wymienia imiona i nazwiska, np. pierwszego władcy i króla polski, obecnego prezydenta polski, wymienia nazwę pierwszej stolicy polski; 9) wyjaśnia znaczenie wybranych zwyczajów i tradycji polskich; 10) opowiada historię własnej rodziny; 11) przedstawia wybrane postacie i prezentuje informacje o wielkich Polakach: astronom Mikołaj Kopernik, Papież Jan Paweł II. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) opowiada o legendarnym powstaniu państwa polskiego, wyjaśnia związek legendy z powstaniem godła i barw narodowych, przedstawia wybrane legendy dotyczące regionu, w którym mieszka lub inne; 2) rozpoznaje: godło, barwy, hymn narodowy, mundur wojskowy, wybrane stroje ludowe, np. związane z regionem Polski, w którym mieszka; 3) uczestniczy w świętach narodowych i innych ważnych dniach pamięci narodowej; wykonuje kokardę narodową, biało-czerwony proporczyk; zachowuje się godnie i z szacunkiem podczas śpiewania lub słuchania hymnu, wciągania flagi na maszt itp.; 4) rozpoznaje i nazywa patrona szkoły, miejscowość, w której mieszka, wyjaśnia pojęcie „patron”, wymienia imiona i nazwiska, np. pierwszego władcy i króla Polski, obecnego prezydenta Polski, wymienia nazwę pierwszej stolicy Polski; 5) wyjaśnia znaczenie wybranych zwyczajów i tradycji polskich; 6) opisuje znaczenie dorobku minionych epok w życiu człowieka, jest świadomy, że stosuje w swej aktywności ten dorobek, np. cyfry arabskie i rzymskie, papier, mydło, instrumenty muzyczne itp.; 7) opowiada historię własnej rodziny; 8) przedstawia wybrane postacie i prezentuje informacje o wielkich Polakach: królowa Jadwiga, król Stefan Batory, astronom Mikołaj Kopernik, noblistka Maria Skłodowska-Curie, alpinistka Wanda Rutkiewicz, papież Jan Paweł II, nauczycielka – cichociemna gen. Elżbieta Zawacka „Zo”.

IV. Edukacja przyrodnicza

Osiągnięcia w zakresie rozumienia środowiska przyrodniczego. Uczeń:

Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3
<ol style="list-style-type: none"> 1) rozpoznaje rośliny i zwierzęta w takich środowiskach jak: park, las, pole uprawne, sad, ogród (działka); 2) zna sposoby przystosowania się zwierząt do poszczególnych pór roku (odloty i przyloty ptaków, zapadanie w sen zimowy); 3) wymienia warunki konieczne do rozwoju roślin i zwierząt w gospodarstwie domowym; 4) na podstawie informacji dotyczących hodowli zwierząt określa podstawowe warunki konieczne do rozwoju zwierząt (pokarm, powietrze, schronienie, odpoczynek itd.), podejmuje próby porównania ich z własnymi potrzebami; 5) potrafi pielęgnować rośliny i zwierzęta w klasie oraz prowadzić zespołowo i pod kierunkiem nauczyciela proste uprawy i hodowle (w szczególności w kąciaku przyrody); 6) przy pomocy nauczyciela przeprowadza obserwacje przyrodnicze w terenie; 7) rejestruje wybrane wyniki obserwacji (używa do tego symboli rysunkowych); 8) zna zagrożenia dla środowiska ze strony człowieka (wypalanie łąk i ściernisk, zatrucie powietrza i wód, pożary lasów, wyrzucanie odpadów i spalanie śmieci itp.); 9) dba o czystość środowiska, szanuje rośliny, zachowuje ciszę w parku i w lesie, pomaga zwierzętom przetrwać zimę i upalne lato; 10) wie, że należy segregować śmieci; 11) rozumie sens stosowania opakowań ekologicznych. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) prowadzi proste obserwacje i doświadczenia przyrodnicze; 2) analizuje wyniki obserwacji i doświadczeń oraz wiąże przyczynę ze skutkiem. 3) opisuje życie w wybranych ekosystemach (las, ogród, park, łąka, zbiorniki wodne); 4) wymienia rośliny i zwierzęta żyjące w tych ekosystemach; 5) zauważa zależności pomiędzy organizmami wewnątrz ekosystemów; 6) wymienia i rozpoznaje rośliny i zwierzęta typowe dla swojego rejonu Polski; 7) rozpoznaje i nazywa niektóre zwierzęta egzotyczne; 8) dostrzega zależności pomiędzy ich budową ciała a środowiskiem, w którym żyją; 9) odszukuje w różnych dostępnych zasobach, w tym internetowych, informacje dotyczące środowiska przyrodniczego, potrzebne do wykonania zadania, ćwiczenia; 10) wie, że należy oszczędzać wodę; 11) wie, jakie znaczenie ma woda w życiu człowieka, zwierząt i roślin; 12) zna rolę ptaków w walce ze szkodnikami; 13) wie, jaki pożytek przynoszą owady w zapylaniu kwiatów; 14) zna pożyteczną rolę dżdżownic w spulchnianiu gleby. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) rozpoznaje w swoim otoczeniu popularne gatunki roślin i zwierząt, w tym zwierząt hodowlanych, a także gatunki objęte ochroną; 2) rozpoznaje i wyróżnia cechy ekosystemów, takich jak: łąka, jezioro, rzeka, morze, pole, staw, las, las gospodarczy; 3) określa składowe i funkcje ekosystemu na wybranym przykładzie, np. las, warstwy lasu, polany, torfowiska, martwe drzewo w lesie; 4) rozpoznaje wybrane zwierzęta i rośliny, których w naturalnych warunkach nie spotyka się w polskim środowisku przyrodniczym; 5) odszukuje w różnych dostępnych zasobach, w tym internetowych, informacje dotyczące środowiska przyrodniczego, potrzebne do wykonania zadania, ćwiczenia; 6) prowadzi proste hodowle roślin, przedstawia zasady opieki nad zwierzętami, domowymi, hodowlanymi i innymi; 7) planuje, wykonuje proste obserwacje, doświadczenia i eksperymenty dotyczące obiektów i zjawisk przyrodniczych, tworzy notatki z obserwacji, wyjaśnia istotę obserwowanych zjawisk według procesu przyczynowo-skutkowego i czasowego; 8) chroni przyrodę, wskazuje wybrane miejsca ochrony przyrody oraz parki narodowe, pomniki przyrody w najbliższym otoczeniu – miejscowości, regionie; 9) segreguje odpady i ma świadomość przyczyn i skutków takiego postępowania.

Osiągnięcia w zakresie funkcji życiowych człowieka, ochrony zdrowia, bezpieczeństwa i odpoczynku. Uczeń:

Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3
<ol style="list-style-type: none"> 1) wie, czym zajmuje się policjant, strażak, lekarz, weterynarz i jak można się do nich zwrócić o pomoc; wie, do kogo i w jaki sposób może się zwrócić się o pomoc; 2) zna numery telefonów: pogotowia ratunkowego, policji, straży pożarnej i numer alarmowy 112; 3) utrzymuje porządek wokół siebie (na stoliku, w sali zabaw, ogrodzie itp.); 4) prawidłowo siedzi w ławce, przy stole; 5) sprząta po zakończonej pracy i pomaga innym w utrzymywaniu porządku; 6) ubiera się stosownie do panujących warunków atmosferycznych i okoliczności; 7) przestrzega zasad higieny osobistej; 8) rozpoznaje i nazywa zjawiska atmosferyczne charakterystyczne dla poszczególnych por roku; 9) zna niebezpieczeństwa wynikające z pogody; 10) słucha i rozumie osoby zapowiadające pogodę w radiu i telewizji; 11) stosuje się do podanych informacji o pogodzie: ubiera się stosownie do pogody; 12) obserwuje pogodę i prowadzi obrazkowy kalendarz pogody; 13) zna zagrożenia ze strony zjawisk atmosferycznych: burzy, huraganu, powodzi, pożaru; 14) zna zasady zachowania się w sytuacji burzy, huraganu, powodzi, pożaru; 15) obserwuje i prowadzi proste doświadczenia, analizuje je i wiąże przyczynę ze skutkiem; 16) bezpiecznie porusza się po drogach pieszo i na rowerze; 17) stosuje elementy odbłaskowe; 18) wie, jak bezpiecznie korzystać ze środków komunikacji; 19) potrafi zawiadomić dorosłych w sytuacji wypadku; 20) podaje zasady obowiązujące pieszych poruszających się po drodze w mieście i na wsi; 21) rozumie, że jako uczestnik ruchu drogowego musi przestrzegać zasady bezpieczeństwa. 22) stosuje się do zasad bezpieczeństwa w szkole, 23) nazywa zjawiska atmosferyczne charakterystyczne dla poszczególnych pór roku; 24) podejmuje rozsądne decyzje i nie naraża się na niebezpieczeństwo wynikające z pogody; 25) zna zagrożenia ze strony zjawisk przyrodniczych, takich jak: burza, huragan, powódź, pożar. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) poznaje pracę ludzi różnych zawodów i rozumie jej znaczenie; 2) zna zawody osób, które mogą pomóc w trudnych i niebezpiecznych sytuacjach; 3) rozpoznaje sygnały alarmowe (akustyczne) w sytuacjach szkolnych i pozaszkolnych, właściwie na nie reaguje; 4) zna numery telefonów: pogotowia ratunkowego, policji, straży pożarnej i numer alarmowy 112; 5) stara się właściwie reagować w sytuacjach trudnych, niebezpiecznych, szuka lub udziela pomocy w sytuacjach zagrożenia; 6) nawiązuje pozytywne kontakty w grupie; 7) utrzymuje porządek wokół siebie (na stoliku, w sali zabaw, ogrodzie itp.); 8) prawidłowo siedzi w ławce, przy stole; 9) sprząta po zakończonej pracy i pomaga innym w utrzymywaniu porządku; 10) dba o czystość ciała, higienę osobistą i o swoje zdrowie; 11) dba o ład i porządek w swoim otoczeniu; 12) zwraca się do dorosłego o pomoc w sytuacji zagrożenia zdrowia lub życia; 13) zna zagrożenia ze strony niebezpiecznych i chorych zwierząt oraz trujących roślin i grzybów, wie, jak zachować się w sytuacji zagrożenia; 14) dba o własne zdrowie i bezpieczeństwo; 15) rozumie konieczność kontrolowania stanu zdrowia; 16) zna podstawowe zasady racjonalnego żywienia; 17) przygotowuje zdrowy posiłek; 18) planuje jadłospis; 19) zna walory odżywcze produktów; 20) rozumie konieczność kontrolowania stanu zdrowia; 21) świadomie stosuje się do zaleceń stomatologa i pediatry; 22) dba o własne zdrowie i bezpieczeństwo, a w miarę możliwości o zdrowie i bezpieczeństwo innych; 23) rozpoznaje i nazywa zjawiska atmosferyczne charakterystyczne dla poszczególnych por roku; 24) zna niebezpieczeństwa wynikające z pogody; 25) słucha i rozumie osoby zapowiadające pogodę w radiu i telewizji; 26) stosuje się do podanych informacji o pogodzie: ubiera się stosownie do pogody; 27) obserwuje pogodę i prowadzi 	<ol style="list-style-type: none"> 1) przedstawia charakterystykę wybranych zajęć i zawodów ludzi znanych z miejsca zamieszkania oraz zawodów użyteczności publicznej: nauczyciel, żołnierz, policjant, strażak, lekarz, pielęgniarz czy leśnik, a ponadto rozumie istotę pracy w służbach mundurowych i medycznych; 2) posługuje się numerami telefonów alarmowych, formułuje komunikat wezwania o pomoc: Policji, Pogotowia Ratunkowego, Straży Pożarnej; 3) posługuje się danymi osobowymi w kontakcie ze służbami mundurowymi i medycznymi, w sytuacji zagrożenia zdrowia i życia; 4) dba o higienę oraz estetykę własną i otoczenia; 5) reaguje stosownym zachowaniem w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa, zdrowia jego lub innej osoby; 6) wymienia wartości odżywcze produktów żywnościowych; ma świadomość znaczenia odpowiedniej diety dla utrzymania zdrowia, ogranicza spożywanie posiłków o niskich wartościach odżywczych i niezdrowych, zachowuje umiar w spożywaniu produktów słodzonych, zna konsekwencje zjadania ich w nadmiarze; 7) przygotowuje posiłki służące utrzymaniu zdrowia; 8) ubiera się odpowiednio do stanu pogody, poszukuje informacji na temat pogody, wykorzystując np. internet; 9) rozróżnia podstawowe znaki drogowe, stosuje przepisy bezpieczeństwa w ruchu drogowym i miejscach publicznych; przestrzega zasad zachowania się w środkach publicznego transportu zbiorowego; 10) stosuje się do zasad bezpieczeństwa w szkole, odnajduje drogę ewakuacyjną, rozpoznaje znaki i symbole informujące o różnych rodzajach niebezpieczeństw oraz zachowuje się zgodnie z informacją w nich zawartą; stosuje zasady bezpiecznej zabawy w różnych warunkach i porach roku; 11) ma świadomość istnienia zagrożeń ze środowiska naturalnego, np. nagła zmiana pogody, huragan, ulewne deszcze, burza, susza oraz ich następstwa: powódź, pożar, piorun; określa odpowiednie sposoby zachowania się człowieka w takich sytuacjach; 12) ma świadomość obecności nieprawdziwych informacji, np.

	<p>obrazkowy kalendarz pogody;</p> <p>28) zna zagrożenia ze strony zjawisk atmosferycznych: burzy, huraganu, powodzi, pożaru;</p> <p>29) zna zasady zachowania się w sytuacji burzy, huraganu, powodzi, pożaru.</p> <p>30) zna zagrożenia ze strony zjawisk atmosferycznych: śnieżycy, lawiny;</p> <p>31) zna zasady zachowania się w sytuacji śnieżycy i lawiny;</p> <p>32) obserwuje i prowadzi proste doświadczenia, analizuje je i wiąże przyczynę ze skutkiem;</p> <p>33) nazywa składniki pogody: temperatura, ciśnienie atmosferyczne, opady, wiatr, zachmurzenie;</p> <p>34) zna i w miarę możliwości używa urządzeń do obserwacji pomiarów pogody;</p> <p>35) rozumie znaczenie deszczu w przyrodzie: powodzie, susza.</p> <p>36) zawsze przestrzega zasad bezpieczeństwa w różnych miejscach i sytuacjach;</p> <p>37) bezpiecznie porusza się po drogach;</p> <p>38) wie, jak należy zachować się w środkach komunikacji;</p> <p>39) stosuje się do zasad bezpieczeństwa w szkole,</p> <p>40) rozumie swoje role i przestrzega norm postępowania jako członek różnych społeczności (np. dziecko, kolega, widz, pasażer)</p> <p>41) podejmując różnorodne aktywności, bierze pod uwagę bezpieczeństwo swoje i innych;</p> <p>42) nazywa zjawiska atmosferyczne charakterystyczne dla poszczególnych pór roku;</p> <p>43) podejmuje rozsądne decyzje i nie naraża się na niebezpieczeństwo wynikające z pogody;</p> <p>44) orientuje się w zagrożeniach płynących ze strony zjawisk przyrodniczych (burza, ulewa, silny wiatr, lawina, huragan, powódź, śnieżycy itp.).</p>	<p>w przestrzeni wirtualnej, publicznej; sprawdza informacje, zadając pytania nauczycielowi, rodzicom, policjantowi;</p> <p>13) stosuje zasady bezpieczeństwa podczas korzystania z urządzeń cyfrowych, rozumie i respektuje ograniczenia związane z czasem pracy z takimi urządzeniami, oraz stosuje zasady netykiety;</p> <p>14) ma świadomość, że nieodpowiedzialne korzystanie z technologii ma wpływ na utratę zdrowia człowieka;</p> <p>15) ma świadomość pozytywnego znaczenia technologii w życiu człowieka.</p>
--	---	--

Osiągnięcia w zakresie rozumienia przestrzeni geograficznej. Uczeń:

Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3
<ol style="list-style-type: none"> 1) posiada wiedzę o tym, że nasza miejscowość jest częścią Polski; wiedzę o regionie, w którym znajduje się nasza miejscowość; 2) potrafi wymienić status administracyjny swojej miejscowości (wieś, miasto); 3) określa podobieństwa i różnice między krajobrazami wiejskim i miejskim; 4) zna wpływ światła słonecznego na cykliczność życia na Ziemi. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) wymienia i rozpoznaje rośliny i zwierzęta typowe dla wybranych rejonów Polski; 2) wymienia i rozpoznaje poszczególne typy krajobrazów (nizinny, górski, nadmorski); 3) wymienia różnice i podobieństwa występujące w tych krajobrazach; 4) charakteryzuje typowe elementy krajobrazów; 5) orientuje się na mapie fizycznej Polski: kierunki i znaki na mapie, czyta mapę (główne rzeki, największe miasta) granice Polski, sąsiedzi, odnajduje swoją miejscowość jako część Polski; 6) pozyskuje podstawowe informacje na temat sąsiadów Polski; 7) nazywa główne kierunki świata ; 8) opisuje położenie sąsiadów Polski względem Polski; 9) nazywa i odnajduje na mapie wybrane kraje Unii Europejskiej; 10) zna wybrane stolice krajów Unii Europejskiej; 11) rozumie legendę mapy fizycznej; 12) korzysta z mapy fizycznej: odczytuje nazwy krain geograficznych; 13) wyjaśnia zależność zjawisk przyrody od pór roku; 14) rozumie następstwa ruchu obrotowego ziemi wokół własnej osi: pory dnia. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) określa położenie i warunki naturalne swojej miejscowości oraz okolicy, 2) opisuje charakterystyczne formy terenu, składniki przyrody, charakterystyczne miejsca, np. miejsca pamięci narodowej, najważniejsze zakłady pracy, w tym ważniejsze przedsiębiorstwa produkcyjne i usługowe, interesujące zabytki, pomniki, tereny rekreacyjne, parki krajobrazowe, parki narodowe; 3) wskazuje na mapie fizycznej Polski jej granice, główne miasta, rzeki, nazwy krain geograficznych; 4) czyta proste plany, wskazuje kierunki główne na mapie, odczytuje podstawowe znaki kartograficzne map, z których korzysta; za pomocą komputera, wpisując poprawnie adres, wyznacza np. trasę przejazdu rowerem; 5) wymienia nazwę stolicy Polski i charakterystyczne obiekty, wyjaśnia znaczenie stolicy dla całego kraju, wskazuje na mapie jej położenie; 6) przedstawia charakterystyczne dla Polski dyscypliny sportowe, gospodarcze lub inne np. artystyczną działalność człowieka, w której Polska odnosi sukcesy lub z niej słynie; 7) wyznacza kierunki główne w terenie na podstawie cienia, określa, z którego kierunku wieje wiatr, rozpoznaje charakterystyczne rodzaje opadów; 8) przedstawia położenie Ziemi w Układzie Słonecznym.

V. Edukacja plastyczna

Osiągnięcia w zakresie percepcji wizualnej, obserwacji i doświadczeń. Uczeń:

Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3
<p>1) wyróżnia w obrazach, ilustracjach, impresjach plastycznych, plakatach, na fotografiach:</p> <ul style="list-style-type: none">a) kształty obiektów – nadaje im nazwę i podaje części składowe,b) wielkości i proporcje, położenie obiektów,c) barwę, walor, fakturę; <p>2) określa w swoim otoczeniu kompozycje obiektów i zjawisk, np. zamknięte (mozaiki na dywanie, rytmy na przedmiotach użytkowych), otwarte (chmury, papiery ozdobne, pościel, firany).</p>	<p>1) wyróżnia w obrazach, ilustracjach, impresjach plastycznych, plakatach, na fotografiach:</p> <ul style="list-style-type: none">a) kształty obiektów – nadaje im nazwę i znaczenie, podaje części składowe,b) wielkości i proporcje, położenie obiektów i elementów złożonych, różnice i podobieństwa w wyglądzie tego samego przedmiotu w zależności od położenia i zmiany stanowiska osoby patrzącej na obiekt,c) barwę, walor różnych barw, różnice walorowe w zakresie jednej barwy, fakturę,d) cechy charakterystyczne i indywidualne ludzi w zależności od wieku, płci, typu budowy; <p>2) określa w swoim otoczeniu kompozycje obiektów i zjawisk, np. zamknięte (mozaiki na dywanie, rytmy na przedmiotach użytkowych), otwarte (chmury, papiery ozdobne, pościel, firany), kompozycje o budowie symetrycznej.</p>	<p>1) wyróżnia w obrazach, ilustracjach, impresjach plastycznych, plakatach, na fotografiach:</p> <ul style="list-style-type: none">a) kształty obiektów – nadaje im nazwę i znaczenie, podaje części składowe,b) wielkości i proporcje, położenie obiektów i elementów złożonych, różnice i podobieństwa w wyglądzie tego samego przedmiotu w zależności od położenia i zmiany stanowiska osoby patrzącej na obiekt,c) barwę, walor różnych barw, różnice walorowe w zakresie jednej barwy, fakturę,d) cechy charakterystyczne i indywidualne ludzi w zależności od wieku, płci, typu budowy; cechy charakterystyczne zwierząt, różnice w budowie, kształcie, ubarwieniu, sposobach poruszania się; <p>2) określa w swoim otoczeniu kompozycje obiektów i zjawisk, np. zamknięte (mozaiki na dywanie, rytmy na przedmiotach użytkowych), otwarte (chmury, papiery ozdobne, pościel, firany), kompozycje o budowie symetrycznej.</p>

Osiągnięcia w zakresie działalności ekspresji twórczej. Uczeń:

Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3
<ol style="list-style-type: none"> 1) rozpoznaje i nazywa barwy; 2) posługuje się różnymi technikami plastycznymi na płaszczyźnie i w przestrzeni; 3) posługuje się takimi środkami wyrazu plastycznego, jak: kształt, barwa, faktura; 4) uwzględnia w pracach plastycznych wielkości, proporcje i układ obiektów; 5) ilustruje sceny, sytuacje realne i fantastyczne inspirowane wyobraźnią, literaturą (baśniami, opowiadaniem), muzyką, otoczeniem społecznym i przyrodniczym; 6) korzysta z narzędzi multimedialnych przy ilustrowaniu scen, sytuacji realnych i fantastycznych inspirowanych wyobraźnią, literaturą (baśniami, opowiadaniem), muzyką, otoczeniem społecznym i przyrodniczym; 7) wykonuje proste rekwizyty (np. lalek, pacynek) i wykorzystuje je w małych formach teatralnych; 8) tworzy przedmioty charakterystyczne dla sztuki ludowej swojego regionu; 9) projektuje i wykonuje różne formy sztuki użytkowej; 10) fotografuje, tworzy kolekcje fotografii (rodziny, przyrodniczych, krajobrazów, zwierząt). 	<ol style="list-style-type: none"> 1) posługuje się różnymi technikami plastycznymi na płaszczyźnie i w przestrzeni; 2) posługuje się takimi środkami wyrazu plastycznego, jak: kształt, barwa, faktura; 3) uwzględnia w pracach plastycznych wielkości, proporcje i układ obiektów; 4) posługuje się przy wykonywaniu prac plastycznych różnymi materiałami, narzędziami i technikami; 5) ilustruje sceny, sytuacje realne i fantastyczne inspirowane wyobraźnią, literaturą (baśniami, opowiadaniem), muzyką, otoczeniem społecznym i przyrodniczym; 6) przedstawia i wyraża w pracach własnych przeżycia, obserwacje, marzenia, wyobrażenia; 7) korzysta z narzędzi multimedialnych przy ilustrowaniu scen, sytuacji realnych i fantastycznych inspirowanych wyobraźnią, literaturą (baśniami, opowiadaniem), muzyką, otoczeniem społecznym i przyrodniczym; 8) wykonuje proste rekwizyty (np. lalek, pacynek) i wykorzystuje je w małych formach teatralnych; 9) tworzy przedmioty charakterystyczne dla sztuki ludowej swojego regionu; 10) projektuje i wykonuje różne formy użytkowe, też służące kształtowaniu własnego wizerunku i otoczenia oraz upowszechnianiu kultury w środowisku szkolnym; 11) fotografuje, tworzy kolekcje fotografii (rodziny, przyrodniczych, krajobrazów, zwierząt); 12) w miarę możliwości przygotowuje reportaże fotograficzne; porównuje zdjęcia z rzeczywistością; posiada wiedzę na temat podstawowych zasad dobrej fotografii. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) rysuje kredką, kredą, ołówkiem, patykami (płaskim i okrągłym), piórem, węglem, mazakiem; 2) maluje farbami, tuszami przy użyciu pędzli (płaskich, okrągłych), palców, stempli; 3) wydziera, wycina, składa, przylepia, wykorzystując gazetę, papier kolorowy, makulaturę, karton, ścinki tekstylne itp.; 4) modeluje (lepi i konstruuje) z gliny, modeliny, plasteliny, mas papierowych i innych, zarówno z materiałów naturalnych i przemysłowych; 5) powiela za pomocą kalki, tuszu, farby, stempla wykonanego, np. z korka i innych tworzyw, a także przy pomocy prostych programów komputerowych; 6) wykonuje prace, modele, rekwizyty, impresje plastyczne potrzebne do aktywności artystycznej i naukowej; 7) wykonuje prace i impresje plastyczne jako formy przekazania i przedstawienia uczuć, nastrojów i zachowań (np. prezent, zaproszenie); 8) ilustruje sceny i sytuacje (realne i fantastyczne) inspirowane wyobraźnią, baśnią, opowiadaniem i muzyką; korzysta z narzędzi multimedialnych; 9) tworzy przy użyciu prostej aplikacji komputerowej, np. plakaty, ulotki i inne wytwory.

Osiągnięcia w zakresie recepcji sztuk plastycznych. Uczeń:

Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3
<ol style="list-style-type: none"> 1) rozpoznaje wybrane dziedziny sztuki: architekturę (architekturę zieleni), malarstwo, rzeźbę, grafikę i krótko wypowiada się na ich temat; 2) uwzględnia w swoich pracach: wielkość, proporcje, układ; 3) określa dziedziny sztuk plastycznych, specjalności zawodowe (rzeźbiarz, malarz, architekt); 4) posiada wiedzę na temat wybranych zabytków i dzieł sztuki ze swojego regionu; 5) posiada wiedzę na temat tradycji i obrzędów ludowych ze swojego regionu; 6) posiada wiedzę na temat wybranych dziedzin sztuki: architektury (też architektury zieleni), malarstwa, rzeźby, grafiki i wypowiedzania się na ich temat. 7) posiada wiedzę o warsztacie pracy artysty; 8) analizuje zjawiska realne i fantastyczne w dziełach plastycznych; 9) posiada wiedzę na temat wybranych arcydzieł sztuki. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) próbuje określać dziedziny sztuk plastycznych, specjalności zawodowe, czynności, narzędzia, działy sztuki użytkowej, związek funkcji i formy; 2) próbuje rozróżniać niektóre dziedziny działalności twórczej człowieka: architektura, sztuki plastyczne, fotografia, film, telewizja, internet; 3) wymienia różnice między fakt a opinia o fakcie, rzeczywistość a fikcja; rozróżnianie, istota i sztuka fotografowania; reportaże fotograficzne; fotografie a rzeczywistość – porównywanie zdjęć; 4) posiada wiedzę na temat wybranych zabytków i dzieł sztuki ze swojego regionu; 5) posiada wiedzę na temat tradycji i obrzędów ludowych ze swojego regionu; 6) posiada wiedzę na temat wybranych arcydzieł sztuki swojego środowiska rodzinnego, szkolnego i lokalnego; 7) uczestniczy w życiu kulturalnym swojego środowiska rodzinnego, szkolnego i lokalnego; 8) posiada wiedzę na temat placówek kultury działających w środowisku lokalnym; 9) korzysta z przekazów medialnych dotyczących działalności plastycznej człowieka; 10) posiada wiedzę na temat rzemiosła artystycznego inspirowanego historią i geografją regionu; 11) posiada wiedzę na temat materiałów i technik charakterystycznych dla wybranych rzemiosł. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) nazywa dziedziny sztuk plastycznych, np. malarstwo, rzeźbę, w tym dziedziny sztuki użytkowej, np. meblarstwo, tkactwo, ceramikę, hafciarstwo, architekturę, grafikę komputerową; 2) rozpoznaje i nazywa podstawowe gatunki dzieł malarskich i graficznych: pejzaż, portret, scena rodzajowa; 3) nazywa wybrane przykłady dzieł znanych artystów: malarzy, rzeźbiarzy, architektów z regionu swego pochodzenia lub innych; 4) posiada wiedzę na temat wybranych dziedzin sztuki: architektury (też architektury zieleni), malarstwa, rzeźby, grafiki i wypowiedzania się na ich temat; 5) analizuje zjawiska realne i fantastyczne w dziełach plastycznych; 6) wyjaśnia pojęcia: oryginał czy kopia obrazu lub rzeźby; 7) wyjaśnia pojęcia: miniatura obrazu lub rzeźby; reprodukcja; 8) wskazuje miejsca prezentacji sztuk plastycznych; 9) opisuje cechy charakterystyczne dzieł architektury i sztuk plastycznych należących do polskiego dziedzictwa kultury; 10) posiada wiedzę na temat wybranych dzieł architektury i sztuk plastycznych należących do polskiego dziedzictwa kultury; 11) posiada wiedzę na temat wybranych dzieł sztuki Polski i jej różnych regionów (architektura, malarstwo, rzeźba, sztuka użytkowa); 12) posiada wiedzę na temat wybranych dyscyplin sztuki: fotografia, film; 13) posługuje się elementarną wiedzą o prawach autorskich; 14) stosuje przekaz medialny we własnej działalności twórczej.

VI. Edukacja techniczna

Osiągnięcia w zakresie organizacji pracy. Uczeń:

Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3
<ol style="list-style-type: none">1) współdziała w grupie;2) utrzymuje porządek wokół siebie (na stoliku, w sali zabaw, ogrodzie itp.);3) sprząta po zakończonej pracy i pomaga innym w utrzymywaniu porządku;4) pracuje zgodnie z planem;5) planuje własną pracę;6) rozumie, że należy rozsądnie gospodarować materiałami;7) ma świadomość konieczności właściwej organizacji pracy.	<ol style="list-style-type: none">1) współdziała w grupie;2) potrafi zaplanować własną pracę;3) rozróżnia materiały przydatne do majsterkowania;4) ustala kolejność wykonywanych czynności w trakcie realizacji zadania (mierzenie, wycinanie, zszywanie, ozdabianie itp.);5) uczy się dobierać właściwy materiał i narzędzia;6) racjonalnie i oszczędnie gospodaruje materiałami;7) odpowiednio przygotowuje miejsce pracy;8) dba o higienę pracy podczas wykonywania zadań;9) wykazuje kreatywność przy tworzeniu swojego dzieła.10) zna zasady bezpiecznego przechowywania narzędzi technicznych;11) bezpiecznie postępuje się prostymi urządzeniami i narzędziami;12) dostrzega zagrożenia wynikające z niewłaściwego korzystania z urządzeń technicznych, szczególnie elektrycznych i gazowych;	<ol style="list-style-type: none">1) planuje i realizuje własne projekty/prace; realizując te projekty/prace, współdziała w grupie;2) wyjaśnia znaczenie oraz konieczność zachowania ładu, porządku i dobrej organizacji miejsca pracy ze względów bezpieczeństwa;3) ocenia projekty/prace, wykorzystując poznane i zaakceptowane wartości:<ol style="list-style-type: none">a) systematyczność działania, pracowitość, konsekwencja, gospodarność, oszczędność,b) umiar w odniesieniu do korzystania z czasu, materiałów, narzędzi i urządzeń;4) organizuje pracę, wykorzystuje urządzenia techniczne i technologie; zwraca uwagę na zdrowie i zachowanie bezpieczeństwa, z uwzględnieniem selekcji informacji, wykonywania czynności użytecznych lub potrzebnych.

Osiągnięcia w zakresie znajomości informacji technicznej, materiałów i technologii wytwarzania. Uczeń:

Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3
<p>1) wykonuje prace z papieru zgodnie z instrukcją (wycina, zagina, skleja);</p> <p>2) buduje z różnorodnych przedmiotów płaskie i przestrzenne formy użytkowe.</p>	<p>1) montuje modele papierowe i z tworzyw sztucznych, korzystając z prostych instrukcji i schematów rysunkowych (łatawiec, makietą domów, modele samochodów, samolotów, statków);</p> <p>2) rozpoznaje drewno, metal, tworzywa sztuczne;</p> <p>3) zna właściwości materiałów (giętki, łamliwy, gładki, chropowaty, miękki, twardy);</p> <p>4) sprawnie posługuje się narzędziami niezbędnymi do pracy.</p>	<p>1) odczytuje podstawowe informacje techniczne i stosuje w działaniu sposoby użytkowania: materiału, narzędzi, urządzenia zgodnie z instrukcją, w tym multimedialną;</p> <p>2) wykonuje przedmioty użytkowe, w tym dekoracyjne i modele techniczne:</p> <p>a) z zastosowaniem połączeń nierozłącznych: sklejanie klejem, wiązanie, szycie lub zszywanie zszywkami, sklejanie taśmą itp.,</p> <p>b) używając połączeń rozłącznych: spinanie spinaczami biurowymi, wiązanie sznurkiem lub wstążką ozdobną,</p> <p>c) bez użycia kleju, taśm, zszywek, np. wybrane modele technik origami, modele kartonowe nacinane,</p> <p>d) z wykorzystaniem prądu elektrycznego: lampion, dekoracja świeteczna.</p>
<p>1) konstruuje urządzenia techniczne z gotowych zestawów do montażu (samochody, statki, domy) na miarę swoich możliwości;</p> <p>2) posługuje się prostymi narzędziami;</p> <p>3) zna właściwości podstawowych materiałów przyrodniczych i papierniczych;</p>	<p>1) rozpoznaje podstawowe narzędzia i przybory (nóż, nożyczki, młotek);</p> <p>2) dowiaduje się, w jaki sposób powstały przedmioty codziennego użytku, np. meble;</p> <p>3) odczytuje ze zrozumieniem instrukcję obsługi prostych urządzeń technicznych;</p>	<p>1) stosuje poznaną technologię przy wykonywaniu przedmiotów użytkowych lub montowaniu wybranych modeli urządzeń technicznych;</p>
<p>1) pracuje indywidualnie i zespołowo;</p> <p>2) przygotowuje (gromadzi) potrzebne materiały;</p> <p>3) wykazuje inwencję twórczą konstruując różne przedmioty wg własnego pomysłu.</p>	<p>1) planuje kolejne czynności podczas wykonywania pracy;</p> <p>2) dobiera odpowiednie materiały (papier, drewno, metal, tworzywo sztuczne, materiały włókiennicze) oraz narzędzia;</p> <p>3) pracuje indywidualnie i zespołowo;</p> <p>4) przygotowuje (gromadzi) potrzebne materiały;</p> <p>5) wykazuje inwencję twórczą konstruując różne przedmioty wg własnego pomysłu.</p>	<p>1) wykonuje przedmiot/model/pracę według własnego planu i opracowanego sposobu działania.</p>

Osiągnięcia w zakresie stosowania narzędzi i obsługi urządzeń technicznych. Uczeń:

Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3
<ol style="list-style-type: none"> 1) zna bezpieczne sposoby łączenia materiałów (zszywanie, sklejanie, zbijanie, spinanie, zaginanie); 2) wskazuje zagrożenia wynikające z niewłaściwego użytkowania urządzeń elektrycznych. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) bezpiecznie posługuje się prostymi narzędziami i przyrządami (dziurkacz, zszywacz, nożyczki, igła, kolec); 2) określa funkcję poszczególnych narzędzi (do cięcia, szycia, sklejania); 3) bezpiecznie korzysta z domowych urządzeń technicznych (radio, telewizor, odkurzacz); 4) orientuje się w sposobach wytwarzania przedmiotów codziennego użytku: meble, domy, samochody, sprzęt gospodarstwa domowego; 5) zawsze przestrzega zasad bezpieczeństwa w różnych miejscach i sytuacjach. 6) zna sposoby konserwacji narzędzi; 7) montuje proste obwody elektryczne z gotowych zestawów na miarę swoich możliwości. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) wyjaśnia działanie i funkcję narzędzi i urządzeń wykorzystywanych w gospodarstwie domowym i w szkole; 2) posługuje się bezpiecznie prostymi narzędziami pomiarowymi, urządzeniami z gospodarstwa domowego, a także urządzeniami dostępnymi w szkole.

VII. Edukacja informatyczna

Osiągnięcia w zakresie rozumienia, analizowania i rozwiązywania problemów. Uczeń:

Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3
1) układa w logicznym porządku: obrazki, teksty, polecenia (instrukcje) składające się m.in. na codzienne czynności.	1) układa w logicznym porządku: obrazki, teksty, polecenia (instrukcje) składające się m.in. na codzienne czynności; 2) rozwiązuje zadania, zagadki i łamigłówki prowadzące do odkrywania algorytmów; 3) opowiada, jak należy formułować polecenia wysyłane komputerowi (program komputerowy); 4) rozwiązuje zagadki logiczne, wprowadzające do nauki kodowania; 5) samodzielnie porusza się po aplikacjach, zmienia i dodaje elementy; 6) edytuje tło, wskazuje miejsce, w którym układa elementy; 7) z pomocą nauczyciela tworzy animację ze zmieniającym się tłem.	1) samodzielnie porusza się po aplikacjach, zmienia i dodaje elementy; 2) edytuje tło, wskazuje miejsce, w którym układa elementy; 3) tworzy animację ze zmieniającym się tłem; 4) układa w logicznym porządku: obrazki, teksty, polecenia (instrukcje) składające się m.in. na codzienne czynności; 5) tworzy polecenie lub sekwencje poleceń dla określonego planu działania prowadzące do osiągnięcia celu; 6) rozwiązuje zadania, zagadki i łamigłówki prowadzące do odkrywania algorytmów.

Osiągnięcia w zakresie programowania i rozwiązywania problemów z wykorzystaniem komputera i innych urządzeń cyfrowych. Uczeń:

Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3
<ol style="list-style-type: none"> 1) ogląda grafiki i animacje za pomocą różnych programów dostępnych w pracowni; 2) ogląda zdjęcia w komputerze za pomocą wybranego programu; 3) słucha muzyki za pomocą odpowiedniego programu; 4) pisze bardzo proste teksty za pomocą programu dla edycji tekstu; 5) obsługuje bardzo proste programy graficzne; 6) twórczo podchodzi do problemu, wykazuje się inicjatywą, przy pomocy nauczyciela planuje pracę. 7) korzysta z wybranych gier edukacyjnych. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) podejmuje próbę zdefiniowania słów: „programowanie”, „kodowanie”; 2) rozpoznaje i nazywa problemy; 3) stawia odpowiednie pytania i formułuje robocze hipotezy ; 4) twórczo podchodzi do problemu, wykazuje się inicjatywą, samodzielnością w planowania pracy; 5) wyszukuje informacje pomagające rozwiązać określony problem, 6) formułuje pytania i nazywa problem; 7) stosuje algorytm prosty obliczeniowo; 8) za pomocą ciągu poleceń tworzy proste motywy lub steruje obiektem na ekranie; 9) programuje wizualnie: proste sytuacje lub historyjki według pomysłów własnych i pomysłów opracowanych wspólnie z innymi uczniami 10) korzysta z wybranych gier edukacyjnych; 11) korzysta z opcji w programach; 12) przegląda wybrane przez nauczyciela strony internetowe, w tym stronę www swojej szkoły; 13) dostrzega elementy aktywne na stronie internetowej; 14) nawiguje po stronach internetowych w określonym zakresie; 15) ogląda grafiki i animacje za pomocą różnych programów dostępnych w pracowni; 16) ogląda zdjęcia w komputerze za pomocą wybranego programu; 17) wykonuje rysunki za pomocą wybranego edytora grafiki (z gotowych figur); 18) pisze krótki tekst; 19) wstawia grafiki do tekstu, formatuje obiekty graficzne; 20) tworzy krótki dokument tekstowy, formatuje zgodnie z założeniami podanymi przez nauczyciela; 21) tworzy pliki graficzne zgodnie z założeniami podanymi przez nauczyciela; 22) pracuje z programem do prezentacji multimedialnej: przygotowuje pokazy. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) przegląda wybrane przez nauczyciela strony internetowe, w tym stronę www swojej szkoły; 2) dostrzega elementy aktywne na stronie internetowej; 3) nawiguje po stronach internetowych w określonym zakresie; 4) ogląda grafiki i animacje za pomocą różnych programów dostępnych w pracowni; 5) ogląda zdjęcia w komputerze za pomocą wybranego programu; 6) wykonuje rysunki za pomocą wybranego edytora grafiki (z gotowych figur); 7) edytuje tekst, pisze i formatuje krótki tekst; 8) wstawia grafiki do tekstu, formatuje obiekty graficzne; 9) programuje wizualnie: proste sytuacje lub historyjki według pomysłów własnych i pomysłów opracowanych wspólnie z innymi uczniami, pojedyncze polecenia, a także ich sekwencje sterujące obiektem na ekranie komputera bądź innego urządzenia cyfrowego; 10) tworzy proste rysunki, dokumenty tekstowe, łącząc tekst z grafiką, np. zaproszenia, dyplomy, ulotki, ogłoszenia; 11) powiększa, zmniejsza, kopiuje, wkleja i usuwa elementy graficzne i tekstowe – doskonali przy tym umiejętności pisania, czytania, rachowania i prezentowania swoich pomysłów; 12) zapisuje efekty swojej pracy we wskazanym miejscu.

Osiągnięcia w zakresie posługiwania się komputerem, urządzeniami cyfrowymi i sieciami komputerowymi. Uczeń:

Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3
<ol style="list-style-type: none"> 1) posługuje się komputerem lub innym urządzeniem cyfrowym w podstawowym zakresie; 2) odtwarza animacje i prezentacje multimedialne; 3) uruchamia płyty z filmem lub animacją; 4) korzysta z różnych programów edukacyjnych w zależności od potrzeb i własnych możliwości; 5) prezentuje prace na tablicy multimedialnej lub za pomocą projektora, umożliwiającego każdemu uczniowi zobaczenie efektów pracy kolegów. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) odtwarza animacje i prezentacje multimedialne; 2) przegląda Internet w zakresie poszukiwania określonej informacji wskazanej przez nauczyciela; 3) konfiguruje sprzęt multimedialny; 4) prezentuje prace na tablicy multimedialnej lub za pomocą projektora, umożliwiającego każdemu uczniowi zobaczenie efektów pracy kolegów; 5) potrafi zmontować film za pomocą prostych aplikacji multimedialnych. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) posługuje się komputerem lub innym urządzeniem cyfrowym oraz urządzeniami zewnętrznymi przy wykonywaniu zadania; 2) kojarzy działanie komputera lub innego urządzenia cyfrowego z efektami pracy z oprogramowaniem; 3) korzysta z udostępnionych mu stron i zasobów internetowych.

Osiągnięcia w zakresie rozwijania kompetencji społecznych. Uczeń:

Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3
1) współpracuje z uczniami, wymienia się z nimi pomysłami i doświadczeniami, wykorzystując technologię.	1) uczestniczy w pracy zespołowej, porozumiewa się z innymi osobami podczas realizacji wspólnego projektu, podejmuje decyzje w zakresie swoich zadań i uprawnień.	1) współpracuje z uczniami, wymienia się z nimi pomysłami i doświadczeniami, wykorzystując technologię; 2) wykorzystuje możliwości technologii do komunikowania się w procesie uczenia się.

Osiągnięcia w zakresie przestrzegania prawa i zasad bezpieczeństwa. Uczeń:

Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3
<ol style="list-style-type: none"> 1) korzysta z komputera lub innego urządzenia cyfrowego tak, aby nie narażać własnego zdrowia; 2) stosuje się do ograniczeń korzystania z komputera, Internetu; 3) ma świadomość niebezpieczeństw wynikających z anonimowości kontaktów i podawania swojego adresu; 4) zna zagrożenia wynikające z korzystania z Internetu. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) szanuje prywatność i pracę innych osób; 2) przestrzega zasad etycznych i prawnych związanych z korzystaniem z komputera i Internetu, ocenia możliwe zagrożenia; 3) korzysta z komputera tak, aby nie narażać własnego zdrowia; 4) stosuje się do ograniczeń korzystania z komputera, Internetu multimedialnych; 5) ma świadomość niebezpieczeństw wynikających z anonimowości kontaktów i podawania swojego adresu; 6) zna zagrożenia wynikające z korzystania z Internetu; 7) wie, że praca przy komputerze męczy wzrok, nadwęża kręgosłup, ogranicza kontakty społeczne; 8) wie, jak trzeba korzystać z komputera, żeby nie narażać własnego zdrowia. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) posługuje się udostępnioną mu technologią zgodnie z ustalonymi zasadami; 2) rozróżnia pożądane i niepożądane zachowania innych osób (również uczniów) korzystających z technologii, zwłaszcza w sieci Internet; 3) przestrzega zasad dotyczących korzystania z efektów pracy innych osób i związanych z bezpieczeństwem w Internecie.

VIII. Edukacja muzyczna

Osiągnięcia w zakresie słuchania muzyki. Uczeń:

Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3
<ol style="list-style-type: none">1) świadomie i aktywnie słucha muzyki;2) wyraża nastrój i charakter muzyki płasząc i tańcząc;3) rozróżnia muzykę wykonywaną przez solistę;4) wyraża swe doznania werbalnie i niewerbalnie;5) reaguje na zmianę tempa i dynamiki.	<ol style="list-style-type: none">1) słucha, poszukuje źródeł dźwięku i je identyfikuje;2) słucha muzyki w połączeniu z aktywnością ruchową, gestami dźwiękotwórczymi: klaskanie, pstrykanie, tupanie, uderzanie o uda itp. oraz z towarzyszeniem prostych opracowań instrumentalnych;3) rozróżnia muzykę wykonywaną przez solistę i chór;4) rozróżnia na podstawie słuchanego utworu muzykę: smutną, wesołą, skoczną, marszową itp.	<ol style="list-style-type: none">1) słucha, poszukuje źródeł dźwięku i je identyfikuje;2) słucha muzyki w połączeniu z aktywnością ruchową, gestami dźwiękotwórczymi: klaskanie, pstrykanie, tupanie, uderzanie o uda itp. oraz z towarzyszeniem prostych opracowań instrumentalnych;3) reaguje na sygnały muzyczne w różnych sytuacjach zadaniowych;4) odróżnia dźwięki muzyki, np. wysokie – niskie, długie – krótkie, ciche – głośne, głosy ludzkie: sopran, bas; odróżnia i nazywa wybrane instrumenty muzyczne;5) rozróżnia muzykę wykonywaną przez solistę, chór, orkiestrę;6) rozróżnia na podstawie słuchanego utworu muzykę: smutną, wesołą, skoczną, marszową itp.;7) słucha w skupieniu krótkich utworów muzycznych.

Osiągnięcia w zakresie ekspresji muzycznej. Śpiew. Uczeń:

Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3
<ol style="list-style-type: none"> 1) śpiewa różne zestawy głosek, sylaby, wykorzystuje poznane melodie i tworzy własne, naśladuje odgłosy zwierząt; 2) odtwarza z pamięci teksty dla dzieci, np. krótkie rymowanki, wiersze, piosenki; 3) nuci poznane melodie, śpiewa piosenki podczas zabawy, nauki, uroczystości szkolnych, świąt w tym świąt narodowych; 4) śpiewa śpiewanki, piosenki i pieśni charakterystyczne dla tradycji i zwyczajów polskich, powtarza głosem proste melodie; 5) wykonuje śpiewanki i rymowanki tematyczne; 6) śpiewa piosenki z dziecięcego repertuaru; 7) potrafi przyjąć właściwą postawę podczas śpiewania hymnu narodowego. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) śpiewa różne zestawy głosek, sylaby, wykorzystuje poznane melodie i tworzy własne, naśladuje odgłosy zwierząt; 2) śpiewa piosenki zbiorowo z zastosowaniem zmian tempa, artykulacji i dynamiki; 3) nuci poznane melodie, śpiewa piosenki podczas zabawy, nauki, uroczystości szkolnych, świąt w tym świąt narodowych; 4) śpiewa śpiewanki, piosenki i pieśni charakterystyczne dla tradycji i zwyczajów polskich rozpoznaje i śpiewa hymn Polski; 5) wykonuje inscenizacje piosenek i zabaw przy muzyce; 6) śpiewa kilka wybranych krótkich piosenek w języku obcym. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) śpiewa różne zestawy głosek, sylaby, wykorzystuje poznane melodie i tworzy własne, naśladuje odgłosy zwierząt; 2) nuci poznane melodie, śpiewa piosenki podczas zabawy, nauki, uroczystości szkolnych, świąt w tym świąt narodowych; 3) śpiewa śpiewanki, piosenki i pieśni charakterystyczne dla tradycji i zwyczajów polskich, kilka utworów patriotycznych i historycznych; 4) śpiewa, dbając o prawidłową postawę, artykulację i oddech, przy zachowaniu naturalnej skali głosu; 5) rozpoznaje i śpiewa hymn Polski; 6) śpiewa kilka wybranych krótkich piosenek w języku obcym.

Improwizacja ruchowa, rytmika i taniec. Uczeń:

Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3
<ol style="list-style-type: none"> 1) wykonuje płąsy; 2) porusza się i tańczy według utworzonych przez siebie układów ruchowych z rekwizytem, bez rekwizytu do muzyki i przy muzyce; 3) wyraża nastrój i charakter muzyki płasając i tańcząc; 4) realizuje proste tematy rytmiczne (tataizacją, ruchem całego ciała). 	<ol style="list-style-type: none"> 1) wykonuje płąsy; 2) porusza się i tańczy według utworzonych przez siebie układów ruchowych z rekwizytem, bez rekwizytu do muzyki i przy muzyce; 3) potrafi zatańczyć wybrane układy taneczne (krakowiak, polka). 4) wykonuje i interpretuje ruchem zmiany dynamiczne słuchanych utworów muzycznych; 5) swobodnie interpretuje ruchem tematy rytmiczne, piosenki, utwory instrumentalne. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) przedstawia ruchem treść muzyczną (np. dynamikę, nastrój, wysokość dźwięku, tempo, artykulację) oraz treść pozamuzyczną (np. fabułę, odczucia, przekład znaczeniowy słów); 2) interpretuje ruchem schematy rytmiczne; 3) tworzy improwizacje ruchowe inspirowane wylicznkami, rymowankami i rytmizowanymi tekstami; 4) wykonuje płąsy; 5) porusza się i tańczy według utworzonych przez siebie układów ruchowych z rekwizytem, bez rekwizytu do muzyki i przy muzyce; 6) tworzy sekwencje i układy poruszania się do ulubionych przez siebie utworów muzycznych, wykorzystuje je do animacji i zabawy w grupie; 7) tańczy według układów ruchowych charakterystycznych dla wybranych tańców (w tym integracyjnych, ludowych polskich oraz innych krajów Europy i świata).

Gra na instrumentach muzycznych. Uczeń:

Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3
<ol style="list-style-type: none"> 1) rozpoznaje brzmienie fortepianu, gitary; 2) wykonuje akompaniament na instrumentach perkusyjnych do muzyki; 3) zna i potrafi zagrać 4 dźwięki: sol, mi, la, re – na flażolecie – fleciku polskim, wykonuje akompaniament do śpiewu, stosuje gesty dźwiękotwórcze (np. tupanie, klaskanie, pstrykanie, uderzanie o uda); 4) tworzy własne proste melodie do rymowanek i haseł; 5) tworzy dźwiękowe ilustracje; 6) wykonuje instrumenty m.in. z materiałów naturalnych i innych oraz wykorzystuje tak powstałe instrumenty do akompaniamentu, realizacji dźwięku podczas zabaw i zadań edukacyjnych, organizacji koncertów i przedstawień teatralnych; 7) wie, że muzykę można zapisać i odczytać. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) wykonuje akompaniament do śpiewu, stosuje gesty dźwiękotwórcze (np. tupanie, klaskanie, pstrykanie, uderzanie o uda); 2) gra melodie piosenek i utworów instrumentalnych, do wyboru: na dzwoneczkach; 3) ksylofonie, flecie podłużnym, flażolecie – fleciku polskim lub innych; 4) odtwarza dźwięki gamy z towarzyszeniem nagrania lub instrumentu; 5) bezbłędnie odtwarza melodie poznanych piosenek; 6) interpretuje ruchem zmiany dynamiczne słuchanych utworów muzycznych; 7) akompaniuje do piosenek i zabaw; 8) improwizuje głosem i na instrumentach, zgodnie z podanymi zasadami; 9) improwizuje melodie do zrytmizowanych wierszy oraz do podanego tematu rytmicznego; 10) wykonuje instrumenty m.in. z materiałów naturalnych i innych oraz wykorzystuje tak powstałe instrumenty do akompaniamentu, realizacji dźwięku podczas zabaw i zadań edukacyjnych, organizacji koncertów i przedstawień teatralnych; 11) gra ze słuchu i częściowo z nut na dostępnych mu instrumentach muzycznych; 12) zna kolejność dźwięków gamy i potrafi je zaśpiewać. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) gra zadane przez nauczyciela i własne schematy rytmiczne; 2) wykonuje tematy rytmiczne wybranych, znanych utworów muzycznych (ludowych, popularnych, dziecięcych, klasycznych, wokalnych, instrumentalnych, polskich i zagranicznych) z użyciem instrumentów perkusyjnych; 3) realizuje schematy i tematy rytmiczne, eksperymentuje przy użyciu np. patyczków, pudełek, papieru, trawy, piszczałek, gwizdków, kogucików na wodę; 4) wykonuje instrumenty m.in. z materiałów naturalnych i innych oraz wykorzystuje tak powstałe instrumenty do akompaniamentu, realizacji dźwięku podczas zabaw i zadań edukacyjnych, organizacji koncertów i przedstawień teatralnych; 5) wykonuje akompaniament do śpiewu, stosuje gesty dźwiękotwórcze (np. tupanie, klaskanie, pstrykanie, uderzanie o uda); 6) eksperymentuje i poszukuje dźwięków, fragmentów znanych melodii przy użyciu, np. dzwoneczków, ksylofonu, fletu podłużnego, flażoletu – flecika polskiego; 7) gra melodie piosenek i utworów instrumentalnych, do wyboru: na dzwoneczkach, ksylofonie, flecie podłużnym, flażolecie – fleciku polskim lub innych.

Osiągnięcia w zakresie znajomości form zapisu dźwięku. Uczeń:

Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3
<ol style="list-style-type: none"> 1) układa proste rytmy z klocków rytmicznych; 2) tworzy własne proste melodie do rymowanek i haseł; 3) tworzy dźwiękowe ilustracje; 4) wie, że muzykę można zapisać i odczytać; 5) potrafi rozpoznać i nazwać niektóre znaki muzyczne (ćwierćnuty, ósemki); 6) zna i potrafi zagrać 4 dźwięki: sol, mi, la, re – na instrumencie - do wyboru: dzwonkach, ksylofonie, flecie podłużnym, flażolecie – fleciku polskim. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) wyjaśnia różne formy zapisu dźwięków, muzyki, np. nagranie przy pomocy komputera, dyktafonu, telefonu, czy zapis przy pomocy notacji muzycznej; 2) zapisuje w zabawie z instrumentami perkusyjnymi dźwięki, np. poprzez układ piktogramów, klocków rytmicznych, kolorów, liczb czy obrazków; szyfruje, koduje, wykorzystuje utworzony zapis w zabawie; 3) potrafi rozpoznać i nazwać niektóre znaki muzyczne (ćwierćnuty, ósemki, pauzę ćwierćnotową); 4) korzysta z wybranego zapisu melodii w czasie gry na instrumencie na instrumencie - do wyboru: dzwonkach, ksylofonie, flecie podłużnym, flażolecie – fleciku polskim. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) wyjaśnia różne formy zapisu dźwięków, muzyki, np. nagranie przy pomocy komputera, dyktafonu, telefonu czy zapis przy pomocy notacji muzycznej; 2) zapisuje w zabawie z instrumentami perkusyjnymi dźwięki, np. poprzez układ piktogramów, klocków rytmicznych, kolorów, liczb, czy obrazków; szyfruje, koduje, wykorzystuje utworzony zapis w zabawie; 3) korzysta z wybranego zapisu melodii w czasie gry na instrumencie - do wyboru: dzwonkach, ksylofonie, flecie podłużnym, flażolecie – fleciku polskim.

IX. Wychowanie fizyczne

Osiągnięcia w zakresie utrzymania higieny osobistej i zdrowia. Uczeń:

Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3
<ol style="list-style-type: none">1) ubiera się stosownie do panujących warunków atmosferycznych i okoliczności;2) chętnie uczestniczy w działaniach mających na celu zapobieganie chorobom i promowanie zdrowego stylu życia;3) zna zalety aktywnego wypoczynku;4) uczestniczy w grach i zabawach ruchowych;5) wymienia sposoby aktywności ruchowej;6) spędza czas wolny na świeżym powietrzu;7) rozumie konieczność rozwijania sprawności fizycznej;8) rozumie trudną sytuację dzieci niepełnosprawnych;9) pomaga niepełnosprawnym.	<ol style="list-style-type: none">1) dba o czystość ciała, higienę osobistą i o swoje zdrowie;2) dba o ład i porządek w swoim otoczeniu;3) zwraca się do dorosłego o pomoc w sytuacji zagrożenia zdrowia lub życia;4) rozumie, że niewłaściwe odżywianie się może być przyczyną choroby;5) wie, że aktywność fizyczna wpływa na zdrowie;6) przestrzega zasad bezpieczeństwa podczas zajęć ruchowych;7) wybiera bezpieczne miejsca do zabaw i gier;8) wie, że nie należy nadużywać leków oraz niewłaściwie stosować środków chemicznych;9) podejmuje działania wymagające troskliwości i opiekuńczości;10) wykazuje szacunek i zrozumienie dla innych osób;11) przeciwstawia się nietolerancji wobec osób niepełnosprawnych.	<ol style="list-style-type: none">1) utrzymuje w czystości ręce i całe ciało, przebiera się przed zajęciami ruchowymi i po ich zakończeniu; wykonuje te czynności samodzielnie i w stosownym momencie;2) dostosowuje strój do rodzaju zajęć ruchowych odpowiednio na świeżym powietrzu i w pomieszczeniu;3) wyjaśnia znaczenie ruchu w procesie utrzymania zdrowia;4) przygotowuje we właściwych sytuacjach i w odpowiedni sposób swoje ciało do wykonywania ruchu;5) ma świadomość znaczenia systematyczności i wytrwałości w wykonywaniu ćwiczeń;6) uznaje, że każdy człowiek ma inne możliwości w zakresie sprawności fizycznej, akceptuje sytuację dzieci, które z uwagi na chorobę nie mogą być sprawne w każdej formie ruchu.

Osiągnięcia w zakresie sprawności motorycznych. Uczeń:

Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3
<ol style="list-style-type: none"> 1) uczestniczy w zabawach orientacyjno-porządkowych; 2) ustawia się w rozsypance, kole, kolumnie pojedynczej, szeregu, dwuszeru;g; 3) reaguje ruchem na sygnały dźwiękowe i wzrokowe; 4) porusza się rytmicznie do muzyki; 5) wyraża ruchem emocje i gesty; 6) rzuca, chwytą, kożtuje, toczy i rzuca piłką do celu i na odległość; 7) pokonuje przeszkody naturalne i sztuczne; 8) uczestniczy w zabawach bieżnych; 9) skacze i przeskakuje obunóż; 10) wykonuje ćwiczenia równoważne; 11) utrzymuje równowagę ciała; 12) wie i umie przyjąć prawidłową postawę; 13) dba o prawidłowy sposób siedzenia w ławce, przy stole i na podłodze; 14) systematycznie wykonuje ćwiczenia korekcyjne; 15) dba o prawidłową postawę ciała w każdej sytuacji. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) bierze udział w krótkich marszobiegach; 2) biega po prostej i slalomem; 3) zna i stosuje różne pozycje wyjściowe; 4) ustawia się w dwuszeru;g; 5) postępuje się przyborami sportowymi zgodnie z ich przeznaczeniem; 6) respektuje zasady w czasie gier i zabaw; 7) rzuca, podaje i chwytą piłkę prawą i lewą ręką oraz oburącz; 8) doskonalą umiejętność toczenia i kożtowania piłki; 9) rzuca piłkę do celu stałego i ruchomego; 10) prowadzi piłkę nogą; 11) bierze udział w grach i zabawach sportowych; 12) pokonuje proste tory przeszkód z elementami pełzania, czołgania, czworakowania, biegów i skoków; 13) pokonuje niskie przeszkody wykonując skoki jednonóż i obunóż; 14) wykonuje skoki przez skakankę w miejscu; 15) skacze w dal z miejsca; 16) wykonuje ćwiczenia równoważne w różnych układach; 17) pokonuje strach przed wykonaniem ćwiczenia na przyrządzie; 18) przyjmuje postawy: zasadniczą, klęk, leżenie; 19) wykonuje skłony, skręty tułowia, wymachy, krążenia ramion i nóg; 20) wykonuje ćwiczenia przygotowujące do przewrotu w przód; 21) wykonuje ćwiczenia gimnastyczne i proste układy taneczne. 22) reaguje ruchem na różne sygnały dźwiękowe; 23) dokonuje samokontroli swojej postawy ciała w każdej sytuacji; 24) systematycznie wykonuje ćwiczenia gimnastyczne wzmacniające mięśnie brzucha i kręgosłupa; 25) potrafi zaprezentować proste ćwiczenia korekcyjne. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) przyjmuje podstawowe pozycje do ćwiczeń: postawa zasadnicza, rozkrok, wykrok, zakrok, stanie jednonóż, klęk podparty, przysiad podparty, podpór przodem, podpór tyłem, siad klęczny, skrzyżny, skulony, prosty; 2) pokonuje w biegu przeszkody naturalne i sztuczne, biega z wysokim unoszeniem kolan, biega w połączeniu ze skokiem, przenoszeniem przyborów np. piłki, pałeczki, z rzutem do celu ruchomego i nieruchomego, bieg w różnym tempie, realizuje marszobieg; 3) rzuca i podaje jednorącz, w miejscu i ruchu, oburącz do przodu, znad głowy, piłką małą i dużą, rzuca małymi przyborami na odległość i do celu, skacze jednonóż i obunóż ze zmianą tempa, kierunku, pozycji ciała, skacze w dowolnym sposobem, skacze przez skakankę, wykonuje przeskok zawrotny przez ławeczkę, naskoki i zeskoki, skoki zajęcze; 4) wykonuje ćwiczenia zwinnościowe: <ol style="list-style-type: none"> a) skłony, skrętoskłony, przetoczenie, czołganie, podciąganie, b) czworakowanie ze zmianą kierunku i tempa ruchu, c) wspinanie się, d) mocowanie w pozycjach niskich i wysokich, e) podnoszenie i przenoszenie przyborów; 5) wykonuje przewrót w przód z przysiadu podpartego; 6) wykonuje ćwiczenia równoważne bez przyboru i z przyborem np. na ławeczce gimnastycznej; 7) samodzielnie wykonuje ćwiczenia prowadzące do zapobiegania wadom postawy.

Osiągnięcia w zakresie różnych form rekreacyjno-sportowych. Uczeń:

Klasa 1	Klasa 2	Klasa 3
<p>1) radzi sobie w sytuacji przegranej i akceptuje zwycięstwo, np. drużyny przeciwnej;</p> <p>2) respektuje przepisy, reguły zabaw i gier ruchowych, przepisy ruchu drogowego w odniesieniu do pieszych;</p> <p>3) uczestniczy w zabawach i grach zespołowych, z wykorzystaniem różnych rodzajów piłek;</p> <p>4) jeździ na dostępnym sprzęcie sportowym, np. hulajnodze, rolkach, rowerze, sankach, łyżwach.</p>	<p>1) radzi sobie w sytuacji przegranej i akceptuje zwycięstwo, np. drużyny przeciwnej;</p> <p>2) respektuje przepisy ruchu drogowego w odniesieniu do pieszych, przestrzega zasady i je respektuje w czasie gier i zabaw;</p> <p>3) uczestniczy w minigrach: unihokej, minipiłka nożna;</p> <p>4) aktywnie uczestniczy w grach zespołowych, zawodach sportowych;</p> <p>5) potrafi wybrać bezpieczne miejsce do zabaw i gier ruchowych;</p> <p>6) wykonuje prawidłowo elementy charakterystyczne dla gier zespołowych: rzuty i chwyt ringo, podania piłki do partnera jednorącz i oburącz w miejscu podania piłki w miejscu do celu;</p> <p>7) jeździ na dostępnym sprzęcie sportowym, np. hulajnodze, rolkach, rowerze, sankach, łyżwach.</p>	<p>1) organizuje zespołową zabawę lub grę ruchową z wykorzystaniem przyboru lub bez;</p> <p>2) zachowuje powściągliwość w ocenie sprawności fizycznej koleżanek i kolegów – uczestników zabawy, respektuje ich prawo do indywidualnego tempa rozwoju, radzi sobie w sytuacji przegranej i akceptuje zwycięstwo, np. drużyny przeciwnej, gratuluje drużynie zwycięskiej sukcesu;</p> <p>3) respektuje przepisy, reguły zabaw i gier ruchowych, przepisy ruchu drogowego w odniesieniu do pieszych, rowerzystów, rolkarzy, biegaczy i innych osób, których poruszanie się w miejscu publicznym może stwarzać zagrożenie bezpieczeństwa;</p> <p>4) uczestniczy w zabawach i grach zespołowych, z wykorzystaniem różnych rodzajów piłek;</p> <p>5) wykonuje prawidłowo elementy charakterystyczne dla gier zespołowych: rzuty i chwyt ringo, podania piłki do partnera jednorącz i oburącz w miejscu lub w ruchu, odbicia piłki, kozłowanie w miejscu i w ruchu, podania piłki w miejscu i w ruchu, prowadzenie piłki, strzał do celu;</p> <p>6) układa zespołowe zabawy ruchowe i w nich uczestniczy, ma świadomość, iż sukces w takiej zabawie odnosi się dzięki sprawności, zaradności i współdziałaniu;</p> <p>7) jeździ na dostępnym sprzęcie sportowym, np. hulajnodze, rolkach, rowerze, sankach, łyżwach.</p>

4. Sposoby osiągnięcia celów ogólnych i szczegółowych

W tym rozdziale opisane zostały sposoby osiągnięcia celów, czyli to, jakimi metodami i za pomocą jakich form organizacyjnych nauczyciel może pracować z dziećmi.

Autorka programu kierowała się:

- Teoretycznymi przesłankami dydaktyki konstruktywistycznej.
- Filozofią pedagogiki C. Freineta.
- Zasadami nauczania i uczenia się przyjaznymi mózgowi.
- Sugestiami zawartymi w „Warunkach i sposobach realizacji” zapisanych w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej.

Klasa ma być warsztatem pracy, a więc powinna być w niej wydzielona część do pracy indywidualnej – samokształceniowej, relaksacyjnej, jak również do samooceny, autoprezentacji prac plastycznych, technicznych, osobistych przeżyć oraz dzielenia się doświadczeniami z procesu uczenia się.

W każdej sytuacji edukacyjnej trzeba dokładnie określić:

- cele zajęć: ogólne i szczegółowe,
- przebieg wykonania zadania,
- potrzebne pomoce i środki dydaktyczne,
- metody pracy,
- formy pracy,
- przewidywane trudności,
- miejsce pracy każdego ucznia,
- zakończenie zadania.

4.1. Organizacja procesu uczenia się

Organizacja zajęć¹⁵:

- a) dostosowanych do intelektualnych potrzeb i oczekiwań rozwojowych dzieci, wywołujących zaciekawienie, zdumienie i radość odkrywania wiedzy, rozumienia emocji, uczuć własnych i innych osób, sprzyjających utrzymaniu zdrowia psychicznego, fizycznego i społecznego (szeroko rozumianej edukacji zdrowotnej);
- b) umożliwiających nabywanie doświadczeń poprzez zabawę, wykonywanie eksperymentów naukowych, eksplorację, przeprowadzanie badań, rozwiązywanie problemów w zakresie adekwatnym do możliwości i potrzeb rozwojowych na danym etapie oraz z uwzględnieniem indywidualnych możliwości każdego dziecka;
- c) wspierających aktywności dzieci, rozwijających nawyki i zachowania adekwatne do poznawanych wartości, takich jak bezpieczeństwo własne i grupy, sprawność fizyczna, zaradność, samodzielność, odpowiedzialność i poczucie obowiązku;
- d) wspierających rozumienie doświadczeń, które wynikają ze stopniowego przejścia z dzieciństwa w wiek dorastania;
- e) umożliwiających poznanie wartości i norm społecznych, których źródłem jest rodzina, społeczność szkolna, społeczność lokalna i regionalna, naród oraz rozwijanie zachowań wynikających z tych wartości, a możliwych do zrozumienia przez dziecko na danym etapie rozwoju;
- f) wspierających poznawanie kultury narodowej, odbiór sztuki i potrzebę jej współtworzenia w zakresie adekwatnym do etapu rozwojowego dziecka, uwzględniających możliwości percepcji i rozumienia tych zagadnień na danym etapie rozwoju dziecka;
- g) wspierających dostrzeganie środowiska przyrodniczego i jego eksplorację, możliwość poznania wartości i wzajemnych powiązań składników środowiska przyrodniczego, poznanie wartości i norm, których źródłem jest

¹⁵ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017r. w sprawie podstawy programowej... dz. cyt.

zdrowy ekosystem oraz zachowań wynikających z tych wartości, a także odkrycia przez dziecko siebie jako istotnego integralnego podmiotu tego środowiska;

- h) umożliwiających zaspokojenie potrzeb poznawania kultur innych narodów, w tym krajów Unii Europejskiej, różnorodnych zjawisk przyrodniczych, sztuki, a także zabaw i zwyczajów dzieci innych narodowości, uwzględniających możliwości percepcji i rozumienia tych zagadnień na danym etapie rozwoju dziecka.

Organizacja przestrzeni edukacyjnej¹⁶:

- a) ergonomicznej, zapewniającej bezpieczeństwo oraz możliwość osiągnięcia celów edukacyjnych i wychowawczych;
- b) umożliwiającej aktywność ruchową i poznawczą dzieci, nabywanie umiejętności społecznych, właściwy rozwój emocjonalny oraz zapewniającej poczucie bezpieczeństwa;
- c) stymulującej systematyczny rozwój wrażliwości estetycznej i poczucia tożsamości, umożliwiającej integrację uczniów, ich działalność artystyczną, społeczną i inną wynikającą z programu nauczania oraz programu wychowawczo-profilaktycznego.

Organizując pracę uczniów, czy to indywidualną czy też grupową, nauczyciel musi świadomie zaplanować i zorganizować przestrzeń edukacyjną, szkolne środowisko uczenia. Środowisko fizyczne stanowi ramy, w których odbywa się proces nauczania – uczenia się. Istotna jest celowość zagospodarowania przestrzeni uwzględniająca zarówno indywidualną pracę uczniów, jak i pracę zorganizowaną w zespołach. Sala – powinna być miejscem prawdziwego warsztatu pracy.

Nauczyciel planując przestrzeń, musi przewidzieć kilka istotnych kwestii. Ustawienie stolików – tworzy ramy kształtujące interakcję między nauczycielem a uczniem, umożliwia koncentrację na zadaniach w sytuacji pracy indywidualnej, umożliwia prowadzenie dyskusji lub prezentację wykonanych zadań. Ważny jest elastyczny układ w zależności od rodzaju zadania i intencji dydaktycznej:

- stoliki ustawione w kręgu – kiedy sytuacja dydaktyczna wymaga dyskusji, siedzenie w kole wzmacnia spontaniczność uczniów, aktywizuje ich do myślenia i działania;
- stoliki ustawione w rzędach – jeśli uczniowie wykonują pracę indywidualną, wymagającą skupienia, samokontroli, zależy nam na ograniczeniu interakcji między nimi, wówczas ograniczamy wpływ czynników rozpraszających;
- stoliki ustawione w zespołach – jeśli naszymi celami są uporządkowane uczestniczenie w zajęciach i praca w grupach.

Podejmując aranżację przestrzeni, nauczyciel wyodrębnia kąciki, a także miejsce do prezentacji posterowych lub prezentacji prac uczniów będących efektem ich samodzielnych poszukiwań. Sala nie może być statyczna, musi być miejscem autentycznej pracy uczniów i nauczyciela. W tym celu proponuję:

- Kąciki: książki, poezji, słuchania, pisanie (ortograficzny/gramatyczny), pracy nad prezentacją (multimedialny). Ważne miejsce powinien zająć kącik materiałów źródłowych.
- Miejsce do pracy indywidualnej. Może ono być wyposażone w stanowiska przeznaczone zarówno do pracy nad problemem, jak i do przygotowania prezentacji. W sali powinny się zatem znajdować materiały audiowizualne, komputer, rzutnik, telewizor, odtwarzacz DVD, magnetofon, odtwarzacz płyt CD. Ważne, aby uczniowie mieli dostęp do pomocy naukowych i wiedzieli, że są one w zasięgu ręki, i potrafili z nich korzystać¹⁷.

4.2. „Neurony umierają z nudów¹⁸”

Środowisko edukacyjne sprzyja zmianom rozwojowym i wspiera procesy poznawcze, a jest nim nie tylko przestrzeń szkoły, ale również miejsca zawierające przekazy kulturowe, takie jak galerie, muzea, biblioteki, parki i inne obiekty tworzące sferę publiczną, będącą przestrzenią nasyconą informacjami i potencjalnie generującą konflikty poznawcze, to również każde otoczenie naturalne – przyrodnicze i sztuczne¹⁹.

W środowisku stymulującym rozwój bodźców jest szansa na utrzymanie przy życiu nowo powstających komórek nerwowych. Tam gdzie nauczyciel będzie wyzwał aktywność, autonomię i samodzielność, gdzie nie będzie nudy

¹⁶ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017r. w sprawie podstawy programowej... dz. cyt.

¹⁷ M. Kędra, 2011, *Nowoczesna Edukacja – szkoła w działaniu. Program nauczania dla edukacji wczesnoszkolnej*, Wydawca ORE, www.bc.ore.edu.pl.

¹⁸ M. Żylińska, 2013, *Neurodydaktyka... dz. cyt.* s. 84.

¹⁹ D. Klus–Stańska, 2010, *Dydaktyka wobec chaosu pojęć i zdarzeń*, Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa, s. 495.

i stresu, nie będą obumierały neurony. Neurodydaktycy nudę określają „trucizną dla mózgu”, a jednocześnie papierkiem lakmusowym, który pokazuje, że naturalne procesy uczenia się zostały zahamowane²⁰. Zatem słusznym wydaje się stwierdzenie, że *inspirowanie rozwoju ucznia wymaga od nauczyciela autorefleksji nad wieloaspektowością i celowością podejmowanych działań*²¹.

4.2.1. Po pierwsze zaciekać

Kiedy nauczyciel przekracza próg klasy powinien zaskakiwać swoich uczniów, proponując²²:

- Wprowadzić ciekawy element powitania, jak również pożegnania.
- Rozłożyć duży arkusz papieru i poprosić, aby uczniowie narysowali, co ich w danej chwili martwi, porusza lub czego by sobie życzyli.
- Zawiesić planszę przedstawiającą termometr i poprosić uczniów, aby zaznaczyli na nim swoje samopoczucie.
- Pobudzać ich wyobraźnię – niech ilustrują myśli zawarte w wierszu, na podstawie ilustracji niech układają tekst dyktanda, wymyślają wykrywacze smutku, bólu i piszą recepty.
- Niekonwencjonalne zapisy tematów lekcji: „Spotkanie z poezją”, „Czy ogród ma swoje tajemnice”, „Na tropach ortografii”, „Spotkanie z barwami jesieni” itp.
- Odejść od typowego (gazetki ścienne przygotowane przez nauczyciela) wystroju klasy.
- Tworzyć sytuacje, w których uczniowie będą odkrywcami, badaczami.
- Odejść od tradycyjnych form prowadzenia lekcji w ławkach. „Wszystko” w klasie urządzcie tak, aby mały człowiek czuł się w niej bezpiecznie, dobrze, spokojnie, aby otaczające go przedmioty kształtowały jego nawyki, odczucia.
- Stworzyć z klasy warsztat pracy, a więc powinna być w niej wydzielona część do pracy indywidualnej – samokształceniowej czy relaksacyjnej, jak również miejsce do relaksu, do samooceny, autoprezentacji prac plastycznych, technicznych, osobistych przeżyć czy dzielenia się doświadczeniami z procesu uczenia się.
- Salę lekcyjną urządzić funkcjonalnie, tak aby inspirowała dzieci do twórczej pracy i samodzielnych poszukiwań. Spróbować zająć miejsce razem z uczniami przy wspólnym stole. Urozmaicać przestrzeń klasową poprzez ustawienie ławek do pracy grupowej, „kręgu dyskusyjnego”, w podkowę, literę T. Pamiętać, aby nie były to tylko zabiegi formalne.

Rozpoczęcie zajęć powinno być zaproszeniem uczniowskich mózgów do pracy, wymaga tak pożądanego odniesienia do posiadanej już wiedzy potocznej, szukania możliwych wyjaśnień, zastanowienia się nad tym, co już wiemy, a czego warto byłoby się dowiedzieć.

Z punktu widzenia pracy mózgu pierwszy sposób prowadzenia lekcji, czyli wyczerpujące, rzetelne, suche podanie wszystkich istotnych informacji przez nauczyciela nie stanowi dla neuronów wielkiej zachęty do aktywności, a konieczność wyuczenia się podanych przez niego informacji odbierana jest zazwyczaj jako mało atrakcyjne, trudne i nieprzyjemne zadanie. Inaczej rzecz się ma z pytaniami, na które nie ma jednoznacznej odpowiedzi i do których można podchodzić z różnych punktów widzenia.

4.2.3. Co ty o tym sądzisz?

Pytania typu: „A co ty o tym sądzisz?”, „Jakie jest twoje zdanie?” pełnią w edukacji rolę papierka lakmusowego i dużo mówią o wybranym modelu szkolnej kultury. Mózgi uczniów uczą się w szkole nie tylko tego, co jest tematem kolejnych lekcji, ale wyciągają również wnioski dotyczące sposobu komunikowania się z innymi, rozwiązywania sytuacji konfliktowych, oceny własnych możliwości, strategii prowadzących do sukcesu czy sposobów unikania porażek i problemów.

Jeśli uczeń ma jedynie reprodukować wiedzę, powtarzać to, co powiedzieli i napisali inni, to uczy się w szkole, że on może jedynie „iść po śladzie”, że mądrość jest atrybutem innych. Ale szkoła może uczyć również odkrywania, samodzielnego dochodzenia do prawdy, stawiania hipotez i ich weryfikowania, innymi słowy może rozwijać lub hamować kreatywność i innowacyjne myślenie. Chodzenie po śladzie jest wprawdzie bezpieczne, ale i nudne, a nuda jest największym wrogiem skutecznej nauki, ponieważ niszczy motywację i wygasza aktywność neuronów, które z nudów dosłownie umierają²³! Inaczej rzecz się ma z poszukiwaniem nowej drogi, samodzielnym wytyczaniem śladów.

²⁰ M. Żylińska, 2013, *Neurodydaktyka...* dz. cyt. s. 84.

²¹ G. Kryk, *Samokształcenie w edukacji wczesnoszkolnej*, Wydawnictwo PWSZ, Racibórz, s. 74.

²² M. Kędra, 2004, *Jak latać bez skrzydeł?*, Kraków, s. 68.

²³ Shors, Tracey, J, How to Save New Brain Cells, [w:] *Scientific American*, marzec 2009, również: <http://www.infiniteunknown.net/2009/02/22/how-to-save-new-brain-cells-that-are-created-every-day-of-your-life/>, 27.11.2011.).

Właśną hipotezę uczeń zawsze odnosi do tego, co usłyszał lub przeczytał. Zadania polegające na samodzielnym poszukiwaniu rozwiązania silnie pobudzają sieć neuronalną. Gdy nauczyciel pyta uczniów o ich hipotezy i poważnie traktuje zgłaszane pytania i wątpliwości, gdy interesują go wyrażane przez nich opinie, to jednocześnie przesyła ważną informację: „Jesteś dla mnie ważna/ważny, interesuje mnie, co myślisz.” Z punktu widzenia mózgu ma to ogromne znaczenie i wpływa na osiągnięte przez uczniów wyniki.

4.2.4. Jak obudzić fascynację

Nauczyciel powinien obudzić w swoich uczniach fascynację i włączyć najsilniejszy mechanizm, jakim jest motywacja wewnętrzna, wtedy celem jest samo poznawanie, a nauka staje się przygodą i przyjemnością. W takim przypadku w mózgu uwalniana jest dopamina określana jako hormon szczęścia, dzięki której poziom motywacji jeszcze się podnosi. Aby rozbudzić w uczniach fascynację, nauczyciel sam musi być zafascynowany przedmiotem, który wyklada. Iskra w jego oku, ton głosu i sposób, w jaki opowiada, stanowią dla innych nie zawsze uświadomiony, ale czytelny przekaz: „To, czym mamy się dziś zajmować, jest niezmiernie ciekawe!” Entuzjazm nauczyciela dzięki mechanizmowi odzwierciedlania i dostrajania²⁴ przenosi się na uczniów. Takie współbrzmienie możliwe jest dzięki neuronom lustrzanym. Sposób przekazywania wiedzy i komunikowania się uruchamia w mózgu cały łańcuch reakcji inicjujących proces uczenia się. Ważną rolę odgrywa tu łączenie wiedzy kognitywnej z pozytywnymi emocjami. Badacze zajmujący się neuronami lustrzanymi podkreślają, że nasz mózg jest nastawiony na dobre relacje społeczne i w takich warunkach najefektywniej pracuje²⁵.

4.3. Adaptacja²⁶

Dzieci przychodzą do szkoły z bardzo różnymi nastawieniami i oczekiwaniami. Jeżeli mają pozytywne nastawienia i oczekiwania oparte na zaufaniu do nauczyciela, kolegów, w ich zachowaniach uwidacznia się zdolność do koncentracji, wysiłku i odporności na stres. Tak więc kluczowym zagadnieniem na początku „podjęcia się” roli ucznia i realizacji obowiązku szkolnego są osobiste nastawienia i przekonania²⁷. Warto temu zagadnieniu poświęcić czas i poprowadzić cykl zajęć na temat nastawienia do nauki i korzyści z niej płynących, wysiłku, jaki towarzyszy nauce, gimnastyce mózgu (kinezylogii edukacyjnej, efektywnych technologiach nauczania i uczenia się) oraz emocjom²⁸.

W ten sposób w okresie początkowym nauczyciel ma możliwość uporania się z podstawowym problemem w codziennej pracy w szkole – słabą (niską) motywacją uczniów do nauki lub nawet z jej brakiem. Dziecko zgodnie ze swoimi możliwościami rozwojowymi chce zrozumieć, po co jest w szkole, czemu ma służyć jego pobyt w niej, dlaczego ma zajmować się tym, co mu się proponuje oraz czemu ma to służyć w perspektywie dalszego życia²⁹.

4.3.1. Jeszcze w przedszkolu³⁰

Pierwszym krokiem na drodze adaptacji jest nawiązanie współpracy ze szkołą – kiedy jeszcze dziecko jest w przedszkolu. Możliwości współpracy są nieograniczone, zależą od kreatywności nauczycieli. Przykłady:

- szkoła/przedszkole, które aktywne są w środowisku lokalnym, w ramach współpracy mogą zapraszać dzieci wraz z nauczycielami na organizowane przez siebie imprezy;
- organizacja wspólnych konkursów w obrębie różnych kategorii wiekowych;
- organizacja imprez okolicznościowych (Dzień Babci i Dziadka) czy konkretne działania w ramach akcji środowiskowych (Sprzątanie Świata, Święto Pluszowego Misia);
- prowadzenie zajęć przez uczniów z dziećmi w wieku przedszkolnym – „dzieci – dzieciom”;
- uczestnictwo przyszłego nauczyciela klasy pierwszej w dziecięcych zajęciach proponowanych im w przedszkolu;
- spotkanie nauczyciela klasy trzeciej z pobliskiej szkoły z dziećmi w przedszkolu;

²⁴ J. Bauer, Empatia. 2008, *Co potrafią lustrzane neurony*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, str. 102.

²⁵ Tamże, s. 127.

²⁶ M. Kędra, A. Kopik, 2013, *Umysty przyszłości. Edukacja wczesnoszkolna. Program nauczania dla I etapu kształcenia*, Agencja Rozwoju Edukacji, Kielce, s. 200-201.

²⁷ M. Taraszkiewicz G., Redlisiak, W., Bednarkowa, Z. Taraszkiewicz, 2009, *Metody wspierania rozwoju ucznia. Niezbędny dyrektor*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa, s. 167.

²⁸ Tamże, s. 167-223.

²⁹ Tamże, s. 167.

³⁰ Por. M. Kędra, *Doświadczenie świata Program nauczania dla I etapu kształcenia*, 2014. file:///C:/Users/fundacja/AppData/Local/Temp/doswiadczenie_swiate.pdf: odczyt.

- wizyta przedszkolaków w szkole: poznanie trasy prowadzącej do szkoły, zwiedzanie budynku z uwzględnieniem drogi do miejsca, w którym uczą się uczniowie klasy pierwszej, obejrzenie sal dydaktycznych, poznanie nauczycieli, uczestnictwo w zajęciach o specjalnie zaplanowanym przebiegu.

Takie działania mogą przyczynić się do zmniejszenia trudności adaptacyjnych.

4.3.2. Już w szkole

Kiedy pierwszego września dziecko przekroczy próg szkolny, nauczyciel powinien zadbać o właściwą adaptację dziecka. Musi zaplanować integrację zespołu klasowego, zapoznać uczniów z obiektami, pomieszczeniami i pracownikami szkoły. Uczniowie muszą mieć zagwarantowane bezpieczeństwo zarówno przed, jak i po zajęciach.

Zadaniem nauczyciela jest stwarzanie takich sytuacji edukacyjnych, aby od pierwszego dnia towarzyszyło dziecku w szkole dobre samopoczucie i radość – pierwsze wyznaczniki drogi do szkolnego sukcesu.

Indywidualizacja³¹

Indywidualizacja ma na celu zapewnienie wszystkim uczniom możliwości optymalnego rozwoju. *Kształcenie dostosowane do indywidualnych potrzeb i możliwości ucznia to złożony, całościowy program, wymagający swobodnego zorganizowania dnia aktywności dziecka*³². Treści ujęte w programie muszą być interpretowane przez nauczyciela i tak dostosowywane do możliwości uczniów, aby umożliwiły uczniom odnalezienie własnej drogi rozwoju.

Indywidualizacja jest konsekwencją wyróżnienia przez L. S. Wygotskiego dwóch stref rozwoju dziecka – aktualnego i najbliższego. Strefa aktualnego rozwoju oznacza obszar zadań, które dziecko jest w stanie wykonać samodzielnie, bez pomocy dorosłego. Natomiast w strefie najbliższego rozwoju, aby „odkryć świat” potrzebuje wsparcia osoby bardziej kompetentnej³³.

Rolą nauczyciela jest stwarzanie jak najbardziej różnorodnych i ciekawych sytuacji dydaktycznych służących rozwojowi indywidualnemu i interpersonalnemu. Nauczyciel powinien wspierać dziecko w rozwoju i pomagać mu w zdobywaniu wiadomości i umiejętności. Prof. Anna Brzezińska uważa, że zasada pomagania powinna być dostosowana do:

- Obciążeń dziecka (im więcej obciążeń, tym więcej pomocy i wsparcia w różnych formach).
- Stawianych wymagań (im więcej wymagań, im wyższy ich stopień trudności, tym więcej wsparcia).
- Aktualnych kompetencji i możliwości dziecka – potencjału rozwojowego (im wyższy poziom aktualnych kompetencji i możliwości, tym mniejsza pomoc).
- Pomoc powinna być „wycofująca się” i to jak najszybciej (ma wzmacniać dziecko w działaniach, a nie je zastępować).

Sprowadzając indywidualizowanie do poziomu konkretnej pracy, nauczyciel powinien odpowiedzieć sobie na pytanie:

W jaki sposób mam organizować tok pracy z uczniem, czyli dostosowywać zasady, metody, formy pracy, oceniania, mierzenia postępów, aby zrealizować zakładane cele i nauczanie było efektywne?

Zadanie zapisane w języku rozporządzenia należy przenieść na planowanie i realizację procesu edukacyjnego prowadzonego z zespołem uczniów o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych, aby w wyniku tego procesu mogły zostać zaspokojone specyficzne potrzeby każdego dziecka i aby dziecko mogło się uczyć i nauczyć.

Podstawą efektywnej pracy jest jej zaplanowanie w momencie rozpoczynania pracy z dzieckiem. W tym celu nauczyciel musi podjąć następujące działania:

- rozpoznanie sytuacji dziecka (obserwacja, dokumentacja pedagoga, psychologa, pielęgniarki szkolnej, informacje od wychowawcy, wywiad z rodzicami);
- ustalenie na pewien okres (półrocze, rok szkolny), w odniesieniu do zagadnień programowych, odpowiedzi na pytanie, co i w jaki sposób należy dostosować, aby maksymalnie umożliwić danemu uczniowi opanowanie treści i umiejętności przewidzianych w programie;
- przyjrzenie się strukturze całej klasy oraz określenie, w jaki sposób i dla których uczniów trzeba dostosować metody, formy i środki pracy.

³¹ Opracowano na podstawie programu nauczania: M. Kędra, *Smakowanie świata. Program nauczania dla edukacji wczesnoszkolnej*, Wydawca ORE, www.bc.ore.edu.pl.

³² A. Kopik, M. Zatorska, 2010, *Wielorakie podróże – edukacja dla dziecka*, Agencja Rozwoju Edukacji, Kielce, s. 73.

³³ D. Klus-Stańska, 2009, *Rozwojowa zmiana poznawcza*, [w:] D. Klus-Stańska, M. Szczepka-Pustkowska (red.) *Pedagogika wczesnoszkolna – dyskursy, problemy, rozwiązania*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa, s. 468-469.

4.4.1. Realizacja zadań indywidualnych

Każde dziecko powinno otrzymać szanse podejmowania zadań na miarę możliwości, zainteresowań takich, które będą stymulowały rozwój i wyposażały ich w bogaty zasób wiedzy oraz umiejętności. Taką możliwość daje wybór i realizacja indywidualnych zadań. Nauczyciel przygotowuje tzw. „Tablicę do planowania” przygotowuje bank zadań, rozmawia o nich z uczniami. Każde dziecko podejmuje decyzje, wybiera takie zadania, które chce wykonać w danym tygodniu. Wiąże się to z odpowiedzialnością za ich wykonanie. Na koniec tygodnia dzieci powinny rozliczyć się z zaplanowanych przez siebie zadań. Taka praca stwarza możliwość osiągnięcia sukcesu każdemu uczniowi, bo każdemu może się coś udać szczególnie. Ponadto taka forma pracy zmusza do odpowiedzialności za wykonane zadania. Zmierzają do uzupełnienia braków i rozbudza zainteresowania.

4.4.2. Projektowanie pracy z uczniami

Nauczyciel powinien zadbać o to, aby uczniowie zaangażowali się „cali sobą”, w tym celu należy:

- Ograniczyć stosowanie metod podających, służących przekazywaniu gotowych wiadomości.
- Stosować metody i techniki aktywizujące, sprzyjające samodzielności myślenia i działania, a także kształtowaniu pozytywnej motywacji do uczenia się.
- Organizować tak pracę, aby uczniowie mieli okazję zaspokajać swoje potrzeby (bezpieczeństwa, uznania, kontaktów społecznych, komunikacji, aktywności, samorealizacji).
- Wykorzystywać na zajęciach odpowiednio dobrane środki dydaktyczne.
- Tworzyć małe grupy, które wymuszają aktywność wszystkich jej uczestników i sprzyjają obiektywnej ocenie i samoocenie.
- Tworzyć sytuacje, w których uczniowie stają się eksperymentatorami i odkrywcami.

Uczenie się jest efektywne, gdy angażuje nie tylko umysł, ale i emocje, gdy daje uczniom możliwość bycia częścią twórczym niż odtwórczym.

4.3.3. Wspieranie zdolności i uzdolnień

Założeniem nowoczesnej szkoły jest przede wszystkim stymulowanie rozwoju uczniów i wyposażanie ich w bogaty zasób wiedzy oraz umiejętności. Szkoła powinna być miejscem, w którym stwarza się atmosferę sprzyjającą wszechstronnemu rozwojowi wychowanków, gdzie istnieją optymalne warunki do wykorzystania uczniowskiego potencjału. Biorąc pod uwagę indywidualność każdego dziecka, powinniśmy umożliwić mu rozwijanie talentów, kształtowanie własnej osobowości, przygotowanie do dalszego zdobywania wiedzy. Podejmowane działania powinny obejmować trzy obszary: nauczyciel – uczeń, nauczyciel – rodzic, uczeń – uczeń.

Nauczyciel – uczeń

- Wskazywanie dodatkowych źródeł wiedzy i informacji:
 - opracowanie listy wartościowych książek dla uczniów;
 - tworzenie instrukcji dla uczniów przy wykonywaniu zadań projektowych lub „doświadczeń poszukujących”.
- Motywowanie i nagradzanie:
 - zachęcanie do tworzenia różnego rodzaju niezwykłych ksiąg np.: „Klasowe zeszyty ćwiczeń niezwykłych”, tomiki poetyckie, własne książki, zbiory baśni;
 - uciekać od schematyzmu – stosować atrakcyjne i różnorodne formy i metody w pracy dydaktycznej.
- Stwarzanie okazji do prezentacji własnych dokonań:
 - na terenie zespołu klasowego;
 - na terenie szkoły;
 - poza szkołą.
- Stosowanie nowoczesnych metod nauczania:
 - metody aktywizujące;
 - ćwiczenia rozwijające twórcze myślenie;
 - freinetowskie techniki pracy.
- Kształcenie wielopoziomowe i zróżnicowane, indywidualizacja:
 - grupy jednorodne (tworzą je uczniowie o zbliżonym poziomie wiedzy i podobnych kompetencjach);
 - grupy zróżnicowane (tworzą je uczniowie o zróżnicowanych uzdolnieniach i wiadomościach);
 - zróżnicowanie pracy domowej.
- Organizacja kół zainteresowań:
 - wynika z potrzeb, ma ciekawą i atrakcyjną formę;

- stwarza okazję do rozwijania i odkrywania zdolności;
- daje poczucie swobody, rozwija inicjatywę;
- stanowi źródło inspiracji do samorozwoju.

Nauczyciel – rodzic

Wymiana informacji i doświadczeń

- Zebrania klasowe prowadzone metodą warsztatową.
- Akademia wychowania rodzinnego.
- Współdziałanie w procesie edukacyjno-wychowawczym: znajomość i współtworzenie programu wychowawczego i szkolnej profilaktyki, zachęcanie rodziców do dzielenia się swoimi pasjami i zainteresowaniami z dziećmi, udział w uroczystościach szkolnych i klasowych.

Uczeń – uczeń

- Integracja zespołu klasowego.
- Praca w grupach nie tylko na lekcji, ale również podczas realizacji projektów długoterminowych.
- Współpraca z pedagogiem szkolnym – pomoc w rozwiązywaniu problemów.
- Aktywny udział w realizacji programów edukacyjnych.
- Stosowanie samooceny.

4.3.4. Praca z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi³⁴

Praca z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi powinna być prowadzona ze znajomością zasad działania odpowiadających charakterowi udzielanego wsparcia oraz z zastosowaniem reguł postępowania uwzględniających konkretne potrzeby edukacyjne ucznia. Istnieje też wiele uniwersalnych zasad wartych wprowadzenia do pracy indywidualnej. Rolą nauczyciela jest rozpoznawanie indywidualnych możliwości psychofizycznych dziecka oraz zaspakajanie ich poprzez tworzenie prawidłowych warunków edukacyjnych³⁵.

Poniżej przedstawione zostały przykładowe działania nauczyciela wobec uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych.

- Poznanie ucznia, określenie jego potrzeb i możliwości.
- Przeprowadzenie diagnozy pedagogicznej.
- Prowadzenie badań przesiewowych pod kątem rozpoznawania ryzyka dysleksji (Skala Ryzyka Dysleksji).
- Określenie profilu inteligencji, (np. „Wachlarz własnych możliwości”³⁶).
- Skierowanie na diagnozę w Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej w celu dokonania specjalistycznej diagnozy (również pod kątem integracji sensorycznej).
- Przeanalizowanie wskazań zawartych w opinii/orzeczeniu.
- Zaplanowanie sposobów wsparcia dla ucznia – dostosowanie warunków edukacyjnych do potrzeb i możliwości dziecka.
- Zapoznanie rodziców ze sposobami realizacji specjalnych potrzeb edukacyjnych.
- Monitorowanie i sprawdzanie skuteczności podjętych działań.
- Przygotowanie indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego dla uczniów niepełnosprawnych (posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego).
- Przykładowe sposoby wspierania uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych.
- Usprawnianie zaburzonych funkcji percepcyjno-motorycznych.
- Stosowanie aktywizujących i polisensorycznych metod pracy.
- Stosowanie metod arteterapii³⁷.
- Różnicowanie zadań podczas zajęć szkolnych oraz prac domowych.
- Niewymaganie głośnego czytania na forum, w obecności rówieśników.
- Stosowanie pytań naprowadzających.
- Formułowanie prostych i zrozumiałych poleceń.
- Organizowanie sytuacji zapewniających dzieciom sukcesy, eksponowanie ich mocnych stron.

³⁴ Por. M. Kędra, *Doświadczenie świata... dz. cyt.*

³⁵ E. Marek, 2010, *Analiza programów edukacji wczesnoszkolnej w kontekście diagnozowania i wspomagania rozwoju dzieci* [w:] E. Marek, J. Łuczak (red.), *Diagnoza i terapia psychopedagogiczna w edukacji dziecka*, Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, Piotrków Trybunalski.

³⁶ Można do tego celu wykorzystać autorskie narzędzie zamieszczone w książce A. Kopik, M. Zatorska, 2010, *Wielorakie podróże... dz. cyt.*, s. 43-48.

³⁷ Por. E. Marek, R. Więckowski (red.), 2001, *Kształcenie zintegrowane z terapią pedagogiczną w teorii i praktyce*, Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, Piotrków Trybunalski; E. Marek, 2004, *Arteterapia jako metoda wspomagająca pracę wychowawczą*, [w:] M. Knapik, W. A. Sacher (red.), *Sztuka w edukacji i terapii*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.

- Stosowanie wzmocnień pozytywnych (pochwały, nagrody).
- Wykorzystywanie pomocy dydaktycznych ułatwiających naukę czytania i pisania (nakładki do czytania, podkładki pod książki, wskaźniki, nasadki do narzędzia pisarskiego).
- Wprowadzenie technik służących zapamiętywaniu i koncentracji: mapa myśli, symbole, piktogramy.
- Pozostawienie uczniowi dłuższego czasu na pamięciowe opanowanie definicji, wierszy.
- Stosowanie wielu ćwiczeń i powtórzeń w celu utrwalenia wiedzy i zautomatyzowania czynności.
- Nawiązanie pozytywnych relacji i dobrego kontaktu emocjonalnego z uczniami.
- Uczenie odpowiedzialności za własną pracę, wdrażanie ucznia do samokontroli.
- Zorganizowanie pomocy koleżeńskiej.
- Stosowanie różnych form aktywności. Rozbudzanie zainteresowań uczniów oraz angażowanie ich w działania na rzecz klasy, szkoły.
- Dostosowanie przestrzeni edukacyjnej do potrzeb psychofizycznych uczniów.
- Ustalenie i konsekwentne przestrzeganie obowiązującego systemu norm i zasad.
- Nawiązanie współpracy z rodzicami – systematyczna wymiana informacji na temat postępów lub trudności dziecka, udzielanie wskazówek do pracy z nim w domu.
- Stosowanie zasad w pracy z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi:
 - systematyczności i ciągłości oddziaływań,
 - stopniowania trudności,
 - pozytywnych wzmocnień,
 - akceptacji dziecka i indywidualizacji,
 - podążania za zainteresowaniami dziecka,
 - niekarania za objawy.

Ogniwa procesu edukacji, jakimi są kontrola i samokontrola osiągniętych przez uczniów kompetencji, są równocześnie elementami diagnozy oraz rozpoznania wyników procesu uczenia się. W kształceniu uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi nauczyciel i uczeń sprawdzają, w jakim stopniu udało się osiągnąć cele edukacyjne i terapeutyczne. Nauczyciel ocenia przede wszystkim wkład pracy ucznia, a nie efekt, uczeń zaś powinien sam zorientować się, co zrobił dobrze, a co źle. Jeżeli znał cel pracy i tok postępowania, będzie mógł skonfrontować wynik z założonym celem.

Dla prawidłowego przebiegu procesu kształcenia istotne jest, w jakim stopniu uczeń ma poczucie przynależności do środowiska rówieśniczego. Przykre doświadczenia, brak uznania i wiary we własne siły mogą spowodować izolowanie się lub agresję. Włączanie ucznia z niepełnosprawnością do grupy sprawnych rówieśników należy starannie przygotować. Uczniowie powinni wiedzieć o niektórych trudnościach koleżanki lub kolegi, jego możliwościach, o tym, kiedy powinni udzielać wsparcia. Nauczyciel musi wykorzystywać i kreować sytuacje, w których uczniowie mogą działać wspólnie. Wybór drogi postępowania, ścieżki edukacyjnej powinien być podyktowany dobrem dziecka.

4.3.5. Praca z uczniem zdolnym

Rozpoznanie i kształcenie uczniów zdolnych staje się sprawą priorytetową na etapie edukacji wczesnoszkolnej. Jest to zdeterminowane dynamicznie zachodzącymi przemianami cywilizacyjnymi, w tym potrzebami społecznymi, ponieważ to właśnie uczniowie zdolni warunkują w przyszłości rozwój na różnych płaszczyznach życia³⁸.

Praca z uczniem zdolnym stanowi wyzwanie dla samego nauczyciela, który musi uwzględnić fakt stawiania wyższych wymagań uczniom szczególnie uzdolnionym, ale musi też dostosować się do wysokich wymagań i oczekiwań ze strony tych uczniów. Kluczem do sukcesu w tym zakresie jest niewątpliwie osobowość nauczyciela, jego wiedza i entuzjazm, które będą ważnym elementem zorganizowanych działań szkoły ukierunkowanych na pracę z uczniem zdolnym. Stąd niezbędne jest podjęcie działań pozwalających rozpoznać zdolności uczniów, utwierdzić ich w przekonaniu o posiadaniu określonych predyspozycji i wskazać możliwości rozwoju i odniesienia sukcesu³⁹.

Program, uwzględnia naturalną logikę rozwoju dziecka i dostrzega jego zdolności dzięki wnikliwej obserwacji i właściwej diagnozie, pozwalającej określić profil poznawczy dziecka. Po zapoznaniu się z możliwościami ucznia, planujemy jego indywidualną drogę rozwoju. W pracy z uczniem zdolnym należy:

- dostosowywać metody, form pracy i środki dydaktyczne do stylu uczenia się ucznia,

³⁸ Zob. G. Kryk, 2013, *Specjalne potrzeby edukacyjne uczniów zdolnych*, [w:] E. Smak, T. Kłosińska, I. Konopnicka (red.), *Edukacja wczesnoszkolna. Teoria i praktyka. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesor Gabrieli Kapicy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole, s. 369-378.

³⁹ A. Olko, 2000, *Program pracy z uczniem zdolnym*, apps.tvkdiana.pl/psp2rns/pub/szef/program.pdf, s. 4.

- organizować proces dydaktyczny tak, aby było w nim miejsce na podejmowanie przez uczniów inicjatyw badawczych, obserwacji,
- inicjować działania twórcze, (np. pisanie książeczek, układanie wierszy, piosenek),
- zwiększać intensywność jego pracy, poszerzać zakres wiedzy, dostarczać w trakcie nauki większej liczby zadań o tym samym poziomie trudności,
- zachęcać do pomocy uczniom słabszym, wolontariat, kółka pomocy uczniowskiej,
- nagradzać osiągnięcia poprzez propagowanie pasji, które realizuje oraz eksponować jego sukcesy,
- przydzielać uczniom trudniejsze zadania podczas pracy grupowej lub indywidualnej,
- stwarzać uczniom sytuacje wyboru zadań,
- różnicować stopień trudności prac domowych,
- przydzielać uczniom zdolnym specjalne role (asystenta, lidera itp.) zarówno podczas zajęć lekcyjnych, jak i pozalekcyjnych, nawet umożliwiać im organizację konkursów szkolnych, związanych z ich zainteresowaniami i pasjami,
- zachęcać i motywować uczniów do udziału w zajęciach pozalekcyjnych.

4.4. Metody pracy koncentrujące się na uczniu i jego uczeniu się⁴⁰

Prezentowane metody i techniki pracy:

- kształcą umiejętności ponadprzedmiotowe;
- motywują uczniów do pracy;
- są najbardziej efektywne (strategie/metody już stosowane i sprawdzone przez nauczyciela piszącego program);
- działają na emocje, potrafią zaciekawić;
- są dostosowane do indywidualnych potrzeb uczniów.

Nauczyciel powinien wybierać metody pracy odpowiednie dla grupy uczniów, z którą pracuje oraz dla samego siebie. Dlatego też nie zostały podane gotowe rozwiązania; przedstawiono tylko różne propozycje. W programie „Doświadczanie świata” przyjęto, że dzieci powinny zdobywać umiejętności i wiadomości głównie poprzez własne działania.

Metody, które nauczyciel będzie stosował w pracy z uczniami muszą być dobierane celowo i świadomie, bowiem jak twierdzi C. Freinet, *każda metoda, która chce zmusić do picia kogoś, kto nie czuje pragnienia, jest godna pożałowania. Każda metoda jest dobra, jeśli budzi apetyt wiedzy i wyzwala silną potrzebę pracy*⁴¹. Spełnienie tego warunku jest konieczne, aby dzieci były zainteresowane nabywaniem kompetencji, a praca nauczyciela była skuteczna.

Autorka programu preferuje metody aktywne, które cechuje:

- nastawienie na wewnątrznie motywowaną aktywność dziecka,
- preferowanie dyskusyjnych i zespołowych form pracy,
- stwarzanie okazji i warunków do wielozmysłowego poznawania rzeczywistości,
- różnorodność źródeł stymulowania aktywności dzieci,
- postawa nauczyciela⁴².

4.4.3. Sposoby wspomaganie aktywności językowej uczniów

Dziecko odczuwa naturalną potrzebę uczenia się języka, aby móc komunikować się z innymi i przekazywać swoje myśli.

Sprawność i poprawność językowa rozwija się najskuteczniej w sytuacjach, gdy dziecko może wypowiadać się w różnej formie na temat tego, co je zadziwiło lub zafascynowało, angażując uwagę i myśl. Podejmowanie aktywności werbalnej przez dziecko powinno odbywać się również w sytuacjach niestereotypowych, innych niż sytuacje komunikowania szkolnego. Integracja i różnorodność ćwiczeń uwzględniająca operowanie słowem podczas konstruowania wypowiedzi o własnych przeżyciach, emocjach, doświadczeniach, przekonaniach, opiniach powinna być także realizowana w kontaktach z innymi w klimacie zaufania i bezpieczeństwa, który pozwala doświadczać innej niż własna perspektywy podczas rozmów, negocjacji, dzielenia się spostrzeżeniami i poglądami⁴³.

Zgodnie z teorią konstruktywizmu, dziecko, ucząc się języka i myślenia, nie przejmuje gotowych informacji o rzeczywistości, lecz odkrywa je podczas aktywności własnej – badając, eksperymentując, tworzy wiedzę o świecie oraz

⁴⁰ Por. M. Kędra, *Doświadczanie świata... dz. cyt.*

⁴¹ C. Freinet, 1976, *O szkołę ludową*, dz. cyt., s. 17.

⁴² E. Filipiak, „Nowa jakość” *edukacji językowej*, 1999, [w:] W. Puślecki (red.), *Cele kształcenia w edukacji szkolnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole, s. 76.

⁴³ J. Dunn, 2008, *Przyjaźnie dzieci*, Wydawnictwo UJ, Kraków, s. 58.

własny system językowy, odkrywa istotę języka. Ucząc się, poszukuje znaczeń, jest aktywnym uczestnikiem interakcji oraz współwystępujących w niej procesów uczenia się, nie zapamiętuje proponowanych mu rozwiązań, buduje własne teorie, analizując doświadczenia i wiedzę potoczną, tworzy rozumienie otaczającej je rzeczywistości⁴⁴.

Wyzwalaniu i rozwijaniu mowy uczniów służą różnorodne sposoby i ćwiczenia organizowane w sytuacjach realnych i symulowanych, w których dzieci:

- mogą działać, eksperymentować, badać, formułować pytania;
- współpracować, dyskutować, rozmawiać w małych zespołach;
- mają prawo do błędu, a samodzielność treści wypowiedzi, formułowanych nawet w nieporadnej formie, są wyżej cenione niż dosłowność przekazu;
- inspirowane są różnorodnością tematów, wielością form i celów mówienia, perspektyw interpretacyjnych, przyjmują różne role komunikacyjne (pytają, instruują, uczą, kierują działaniem itp.);
- mogą wyrażać zaangażowanie emocjonalne i poznawcze.

Wzbogacaniu sytuacji mówienia sprzyjają pytania, które powinny zawierać różnorodne typy komunikatów, angażować emocje uczniów, przywoływać ich osobiste doświadczenia, dotyczyć spraw złożonych, umożliwiać interpretację. Dobre pytanie jest stymulatorem intelektu, wyzwaniem dla myślenia – trzeba w nie wnikać. Wymaga nieschematycznych i przemyślanych odpowiedzi.

Płynność procesu generowania pytań można rozwijać, ćwicząc formułowanie pytań na zróżnicowanym materiale, wykorzystując naturalne sytuacje i pomysły dzieci, obserwacje przedmiotów, obiektów, teksty, by dzieci mogły dostrzec jak najwięcej szczegółów, myśleć refleksyjnie i zdobyć jak najwięcej informacji. Cenne wydaje się także konstruowanie tzw. pytań filozoficznych⁴⁵.

Wspomagając rozwój mowy dziecka, nauczyciele powinni zadbać o wytworzenie tzw. klimatu językowego, wyrażającego się w dominujących sposobach użytkowania języka w codziennych relacjach w klasie szkolnej⁴⁶.

W aktywności językowej ważne jest również wykorzystywanie wszystkich naturalnych sytuacji i pomysłów dzieci inspirujących do tworzenia różnego rodzaju tekstów mówionych, które często zostają utrwalone w formie pisemnej. Organizowanie i wzbogacanie sytuacji mówienia powinno uwzględniać:

- Organizowanie ćwiczeń komunikacyjnych lub tworzenie odpowiedniej sytuacji związanej z organizowaniem procesu dydaktycznego: eksperymentowanie w małych zespołach, współpracę grupową nad projektem, dyskusje, prezentacje instruktażowe⁴⁷.
- Stosowanie metod dyskusyjnych i zespołowych, opartych na rówieśniczym tutoring, jako stymulujących aktywność językową ucznia⁴⁸.

4.4.4. Metoda Modelowanych Dialogów – QtA⁴⁹.

QtA to zbiór technik, dzięki którym nauczyciel wspiera aktywność dzieci podczas rozmów sterowanych i działań dotyczących realizowanego tematu.

Nauczyciel zamiast wyjaśniać dzieciom „istotę istnienia”, sam zasięga u nich języka i prosi je o bycie ekspertami w każdej dziedzinie. Pozwala to na zbadanie toku myślowego grupy i jednostki oraz szybką reakcję na tę „diagnozę”. Takie podejście nie tylko nobilituje młodych ludzi i zachęca do poszukiwania informacji, ale również rozwija twórcze myślenie, wiarę we własne możliwości czy poczucie sprawstwa. Dzięki umiejętnie stosowanym technikom zawartym w metodzie QtA dziecko wie, że jest wysłuchane, a jego słowa są ważne.

Pytania zgodne z metodą QtA powinny być pytaniami jak najbardziej otwartymi, pozwalającymi na dowolną wypowiedź dotyczącą tematu. W QtA zakłada się, że nie ma złych odpowiedzi, jeśli tylko nie odchodzi się od poruszanego tematu. Każda aktywność słowna dziecka jest dla nauczyciela cenna i może być wykorzystana jako dalszy ciąg dyskusji. Nauczyciel zadaje pytania niestandardowe (wielokrotnie nazywane „zapytaniami”) początkowe lub podążające.

⁴⁴ D. Klus-Stańska, 2002, *Konstruowanie wiedzy w szkole*, Wydawnictwo UWM, Olsztyn, s. 74-150.

⁴⁵ M. Szczepka-Pustkowska, 2004, *Tropami dziecięcych pytań filozoficznych*, [w:] D. Klus-Stańska (red.), *Światy dziecięcych znaczeń*, Żak, Warszawa, s. 202-232.

⁴⁶ D. Klus-Stańska, 2002, *Konstruowanie wiedzy...* dz. cyt.

⁴⁷ D. Klus-Stańska, M. Nowicka, 2009, *Sensy i bezsensy edukacji wczesnoszkolnej*, WSiP, Warszawa, s. 96.

⁴⁸ E. Filipiak, 2002, *Metody i techniki stymulowania aktywności językowej dzieci w wieku wczesnoszkolnym*, [w:] *Problemy edukacji lingwistycznej. Teoria i praktyka edukacyjna w zmieniającej się Europie*, T. I: *Kształcenie języka ojczyznego dziecka*, M.T. Michalewska, M. Kisiel (red.), Impuls, Kraków.

⁴⁹ Por. Tablit.

Wskazówki dla nauczyciela

L.p.	Technika	Wskazówki dla nauczyciela
1.	Podkreślenie	<ul style="list-style-type: none"> ■ Zwróć uwagę (docień), że to, co powiedział uczeń było wartościowe. ■ Skoncentruj się na ważnym aspekcie wypowiedzi ucznia i podkreśl go. ■ Dokonaj parafrazy cennej wypowiedzi ucznia. Użyj jego słów (nawet jeśli są nieprecyzyjne). ■ Buduj kolejne pytanie na bazie tego, co powiedział uczeń.
2.	Powracanie	<ul style="list-style-type: none"> ■ Gdy uczeń powiedział coś, co nawiązuje do tego, co zostało powiedziane wcześniej, przypomnij to i poproś o odniesienie się. ■ Łącz myśli różnych uczniów, pokazuj, że myślą podobnie, że ich wypowiedzi się uzupełniają.
3.	Parafrazowanie	<ul style="list-style-type: none"> ■ Jeśli uczeń ma problem z czytelnym wypowiedzeniem się, powiedz to, co chciał przekazać innymi słowami. ■ Parafrazując ucznia, spróbuj przejść na wyższy stopień ogólności (zbuduj uogólnienie).
4.	Podsumowanie	<ul style="list-style-type: none"> ■ Daj uczniom szansę podsumowania zajęć (własnymi słowami!) ■ Powiedz: „Spróbuj w dziesięciu słowach opisać to, czego się dziś dowiedziałas”. ■ Zachęcaj, aby uczniowie wykorzystywali wyrażenia z banku słów podczas podsumowywania. ■ Pytaj o rozumienie zjawiska, nie tylko o fakty z nim związane. ■ Na końcu uzupełnij podsumowanie o elementy, na które nie zwrócili uwagi uczniowie.
5.	Modelowanie	<ul style="list-style-type: none"> ■ Spróbuj pokazać uczniom, jak ty sam(a) radzisz sobie z problemem, jak zapamiętujesz niektóre fakty czy dane. Pokaż uczniom, jak mają myśleć o tym zjawisku, gdzie go szukać w codziennym życiu. ■ Jeśli masz jakąś w zanadrzu, opowiedz anegdotę o danym zjawisku (np. o tym, jak kiedyś błędnie rozumowałeś(a)s, co zrobił z danym tematem twój nauczyciel, jak myśli o tym twoje małe dziecko itp.). ■ Dopiero teraz wprowadzaj nowe słownictwo niezbędne do rozmawiania o zjawisku.
6.	Adnotacja	<ul style="list-style-type: none"> ■ Kiedy wiesz już, że uczniowie rozumieją, o czym mówią, ale brakuje im słownictwa albo informacji o zjawisku, aby posunąć się w swoich rozważaniach dalej, dokonaj krótkiego wyjaśnienia i dostarcz nowych faktów lub zwrotów.

4.4.5. Samodzielne dochodzenie do wiedzy w edukacji przyrodniczej⁵⁰

Edukacja przyrodnicza, wspierając kontakt poznawczy dziecka ze światem zewnętrznym, kształtuje umiejętność spostrzegania, obserwowania, rozpoznawania i pokonywania trudności, rozwiązywania problemów, aktywnego uczestnictwa w zachodzących zmianach, rozumienia siebie i otaczającej rzeczywistości, uwrażliwia na problemy środowiska życia człowieka⁵¹. Rozwija umiejętności posługiwania się metodami badawczymi w poznawaniu przyrody, rozumienie pojęć, motywuje do poszukiwań i samodzielnego zdobywania informacji.

W podstawie programowej kształcenia ogólnego zapisane są wyraźne zalecenia bezpośrednio bądź pośrednio dotyczące edukacji uczniów obszarze edukacji przyrodniczej.

W dążeniu do wypełniania zaleceń dopomóc może organizowanie częstych i wartościowych kontaktów ze środowiskiem, zapewniających osobiste działanie, własną aktywność dziecka. Elementy wiedzy, do których uczniowie dochodzą samodzielnie, są najbardziej stabilne w systemie wiedzy dziecka⁵².

Najlepszym źródłem wrażeń, spostrzeżeń i przeżyć młodszych uczniów są naturalne okazy w naturalnym środowisku, z którymi uczeń winien się spotykać każdego dnia. Takiemu poznaniu sprzyjają przemyślane i zaplanowane wycieczki do różnych miejsc i ekosystemów oraz wyjazdy na zielone szkoły, dzięki którym uczeń może zobaczyć faunę i florę oraz związki i zależności zachodzące w świecie, a także różne przedmioty w miejscu ich występowania⁵³.

Kontakt z otaczającym środowiskiem umożliwia różne sposoby zdobywania wiedzy – na drodze rozwiązywania problemów, przez doznania emocjonalne, poprzez działania praktyczne – co podnosi efektywność i atrakcyjność procesu kształcenia. Prace użyteczne na rzecz środowiska, jakie podejmują uczniowie (np. prace porządkowe terenu wokół szkoły), przygotowują ich do aktywnego uczestnictwa w życiu miejscowości, regionu i kraju, wiążą emocjonalnie ze środowiskiem, kształtują postawy odpowiedzialności za wykonywaną pracę, dyscypliny, gospodarności, organizacji pracy⁵⁴.

⁵⁰ Por. M. Kędra, *Doświadczenie świata...* dz. cyt.

⁵¹ R. Więckowski, 1993, *Pedagogika wczesnoszkolna*, WSiP, Warszawa, s. 153–154.

⁵² Por. J.S. Bruner, 1974, *W poszukiwaniu teorii nauczania*, PIW, Warszawa; J. Koziński 1968, *Psychologia myślenia*, PWN, Warszawa.

⁵³ G. Kryk, 2009, *Samokształcenie...* dz. cyt., s. 77.

⁵⁴ J. Sarnacka, 1986, *Wykorzystanie środowiska lokalnego w nauczaniu i wychowaniu dzieci klas początkowych*, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków, s. 72.

W kontakcie ze środowiskiem uczniowie nabywają umiejętności praktyczne, potrzebne w codziennym życiu; w tym obszarze edukacji istnieje realna możliwość zbliżenia szkoły do życia, aby *przywrócić kształceniu charakter doświadczenia życiowego, rozciągając je w czasie i przestrzeni*⁵⁵.

Do najbardziej wartościowych metod poznawania przyrody należą metody samodzielnego dochodzenia do wiedzy. Ich najważniejszymi cechami są: aktywizacja uczniów, wzbudzanie zaciekawienia, rozwijanie samodzielności, podnoszenie motywacji do uczenia się, przekształcanie wiedzy biernej w czynną, rozwijanie myślenia, zastosowanie poznanych wiadomości w praktyce. M. Parlak zachęca nauczycieli do stosowania własnych pomysłów, wprowadzania autorskich modyfikacji, np.

- Poznawanie różnorodności roślin rosnących, np. w lesie, na łące, na terenie dzikim niezagospodarowanym – nieużytkach: liczenie gatunków roślin rosnących na wybranym (małym) wycinku łąki, lasu itp. (wybieramy fragment danego środowiska, oznaczamy patykami wbitymi w ziemię oraz kolorową taśmą).
- Prace praktyczne na rzecz ochrony i zachowania środowiska: przygotowywanie przez cały rok pokarmu dla zwierząt na zimę (zbiór i suszenie owoców roślin zielnych, krzewów i drzew dziko rosnących, zbiór nasion, suszenie trawy, uprawa roślin okopowych – zależnie od potrzeb); zakładanie przyszłolnego ogrodu ekologicznego (różnorodność roślin, poidła dla ptaków, kompostownik, „suchy mur”, sadzenie krzewów), zapewnienie miejsca do życia dla wielu organizmów zwierzęcych.
- Pracę metodą „burzy mózgow”; przykładowe tematy: powtórne wykorzystywanie odpadów – jak, do czego można wykorzystać na przykład nieaktualne gazety i inny papier (masa papierowa do papieru czerpanego, zabawki i pomoce naukowe).
- Sporządzanie przewodników tematycznych po danym ekosystemie; każdy uczeń (lub grupa) wykonuje prace (zbiera informacje, przedstawia je w sposób wybrany przez siebie, np. fotoreportaż, album, gazetka szkolna wydawana cyklicznie i inne) dotyczące wybranego zagadnienia.
- Objęcie opieką roślin żyjących w bliskim otoczeniu – „Mój zielony przyjaciel” (drzewo, krzew). Dzieci wybierają jedną z roślin wieloletnich żyjących w otoczeniu szkoły, domu, zbierają z różnych źródeł informacje, aby ją lepiej poznać. Objęcie opieką zielonego przyjaciela, np. podlewanie wiosną i latem w czasie suszy, ochrona pnia przed gryzoniami, stosowanie naturalnych środków ochrony przed szkodnikami, dostrzeganie związków pomiędzy ludźmi i otaczającą ich przyrodą, dostrzeganie pozytywnego wpływu przyrody na samopoczucie i zdrowie człowieka⁵⁶.

4.4.6. Metody służące matematycznemu myśleniu młodszych uczniów⁵⁷

*Dzieci od najmłodszych lat wzmacniają i doskonalą umiejętności matematyczne oraz kształtują pozytywne myślenie o matematyce, która jest częścią naszego życia. Nauczyciele powinni uzmysławiać małym uczniom, że matematyka jest wokół nich i ma zastosowanie w licznych dziedzinach życia*⁵⁸.

Zdaniem D. Klus-Stańskiej i A. Kalinowskiej czynnikiem wygaszającym matematyczne myślenie uczniów jest, wciąż jeszcze szeroko stosowany, transmisyjny model nauczania matematyki, który opiera się na kierowniczej roli nauczyciela i stosowaniu metod podawczych⁵⁹. Jeśli chcemy, by uczniowie osiągnęli sukces, powinniśmy wyrabiać w nich przekonanie, że są w stanie samodzielnie rozwiązywać zadania i to przeświadczenie muszą regularnie wynosić z zajęć. Nauczyciel musi pokazać, że matematyka to logiczny i spójny system. Wszystko można zrozumieć i niczego nie trzeba się uczyć na pamięć. Matematyka wymaga logicznego myślenia, a nie mechanicznego stosowania zestawu wyuczonych algorytmów⁶⁰.

Stosowane na matematyce metody powinny pozwalać na pełne jej rozumienie. Wybrane przykłady:

Gry i zabawy dydaktyczne – są bardzo lubiane przez dzieci. Wspomagają wysiłek intelektualny, rozwój myślenia i działania oraz uatrakcyjniają zajęcia. Dzieci nie są znudzone, a poprzez własne działanie szybciej opanowują treści, pokonują trudności i wyrównują braki. Można je stosować w czasie realizowania nowego materiału, a także przy powtarzaniu wcześniej poznanych pojęć⁶¹.

⁵⁵ E. Faure, 1975, *Uczyć się, aby być*, PWN, Warszawa, s. 337.

⁵⁶ M. Parlak, 2011, *Wiedza i świadomość ekologiczna uczniów klas trzecich szkół podstawowych*, [w:] *Wczesna edukacja dziecka. Wobec wyzwań współczesności*, (red.) Irena Adamek, Zuzanna Zbróg, Kraków, s. 92.

⁵⁷ Opracowano na podstawie: M. Kędra, A. Kopik, 2013, *Umysty przyszłości...* dz. cyt., s. 192-194.

⁵⁸ I. Fechner-Sędzicka, B. Ochmańska, W. Odrobina, 2012, *Rozwijanie zainteresowań i zdolności matematycznych uczniów klas I-III szkoły podstawowej. Poradnik dla nauczyciela*, ORE, Warszawa, s. 5.

⁵⁹ D. Klus-Stańska, A. Kalinowska, 2004, *Rozwijanie myślenia matematycznego młodszych uczniów*, Warszawa, s. 24 –26.

⁶⁰ M. Żylińska, 2013, *Neurodydaktyka...* dz. cyt., s. 148.

⁶¹ Tamże, s. 78

Ważne jest także to, że gry są prowadzone między uczniami, a nie w relacji uczeń – nauczyciel. Dziecko rozmawia z partnerem równorzędnym, swoim kolegą. Wprowadzenie pewnych pojęć za pomocą gier może dać lepsze wyniki niż stosowanie metod tradycyjnych⁶².

Gry planszowe typu „ściganki”⁶³ – w czasie zajęć można korzystać z gotowych plansz, ale atrakcyjniejsze dla dzieci będą plansze „własne” – wspólnie skonstruowane, z ułożonymi „własnymi” przepisami (np. o rozwiniętej fabule). Zastosowanie w grach np. kilku kostek doskonale ćwiczy i utrwala sprawność rachunkową, a dziecko, żeby wygrać, musi sprawnie liczyć (dodawać, odejmować, mnożyć, dzielić).

Karty matematyczne⁶⁴ – gry z wykorzystaniem kart matematycznych mogą być dobrym sposobem kształtowania umiejętności matematycznych uczniów. Wykorzystuje się zwykłą talię kart⁶⁵ w czasie ćwiczeń doskonalenia pojęć liczbowych oraz sprawności rachunkowych (np. dodawania i odejmowania w klasie I oraz mnożenia i dzielenia w klasie II i III).

Karty matematyczne „Tabliczka mnożenia” – zabawy i gry z tymi kartami dzielimy na dwie grupy: zabawy, w trakcie których dzieci zapoznają się z kartami oraz gry, których celem jest opanowanie tabliczki mnożenia. Składają się ze 110 kart: 55 kart czarnych i 55 kart czerwonych. Na czarnych kartach zaprezentowane jest mnożenie dwóch liczb, a na czerwonych wynik mnożenia. Na każdej karcie znajdują się kafelki, ułożone w rzędach i kolumnach. Kafelki umieszczone na środku kart stanowią konkretyzację symbolicznych zapisów. Jeżeli dziecko nie potrafi jeszcze podać wyniku mnożenia, może po prostu policzyć kafelki i uczestniczyć w zabawie lub grze. Tak jest na początku, przy zapoznawaniu dzieci z kartami oraz podczas pierwszych gier i zabaw. Potem dzieci starają się podawać wyniki z pamięci, dzięki motywacji: „chcę wygrać i dlatego muszę zapamiętać”. W trakcie gier i zabaw kartami odbywają się tak intensywne ćwiczenia, że nawet dzieci o słabej pamięci i te ze specyficznymi zaburzeniami zdolności matematycznych są w stanie opanować tabliczkę mnożenia. Karty można z powodzeniem wprowadzić na zajęciach wyrównawczych i w pracy indywidualnej. To również sposób efektywnej pomocy dzieciom z dyskalkulią. Taka forma zajęć dba o kojarzenie matematyki z przyjemnymi emocjami⁶⁶.

Metoda „kruszenia” to znana metoda rozwiązywania zadań tekstowych. Jej podstawy opracowali A. Kaufmann, M. Fustier i A. Drevet. Zakładali oni, że tworzenie nowych obiektów jest możliwe dzięki „kruszeniu” już istniejących⁶⁷. Dla uczniów metoda ta jest bardzo atrakcyjna i ciekawa. Polega na modyfikowaniu zadania, czyli zmniejszaniu lub zwiększaniu liczby danych i ich wartości, zastępowaniu danych innymi, rezygnacji z niektórych danych, a także przekształcaniu zadania, jego odwracaniu, wprowadzaniu nowych związków i zależności. Można ją stosować zarówno przy wprowadzaniu nowego materiału, jak i przy sprawdzaniu nabytych wiadomości. Proces „kruszenia” rozpoczyna się zawsze od tzw. zadania bazowego, które jest najczęściej złożone, otwarte, niestandardowe i nigdy nie zawiera pytania. J. Hanisz proponuje następujące wersje metody „kruszenia”:

Wersja I – Uczniowie układają jak największą liczbę pytań szczegółowych, później działania do tych pytań na podstawie zadania bazowego.

Wersja II – Ta wersja jest odwrotnością wersji pierwszej. Na podstawie zadania bazowego uczniowie układają jak największą liczbę działań, a potem pytania do tych działań.

Wersja III – Uczniowie na podstawie zadania bazowego wymyślają nowe zadania tekstowe szczegółowe i przedstawiają je w formie zakodowanej (na grafie, oś liczbowa, drzewka itp.), później słownie je określają.

4.5. Techniki nauczania C. Freineta⁶⁸

C. Freinet zachęca nauczycieli do tworzenia sytuacji edukacyjnych, podczas których przywraca się pierwszeństwo takim wartościom, jak: *odczuwanie, przeżywanie, rozumienie, uspołecznienie, miłość i życie*⁶⁹. Te sytuacje determinują:

- wyjście naprzeciw zainteresowaniom i potrzebom dzieci;
- przygotowanie dzieci do świadomego zdobywania wiedzy, aktywnego poznawania świata;
- uczenie wyrażania samego siebie poprzez różne formy swobodnej ekspresji;
- umożliwienie dziecku przeżywania radości tworzenia, uczenia się;

⁶² Z. Semadeni, 1991, *Nauczanie początkowe matematyki*, WSiP, Warszawa, s. 35–38.

⁶³ E. Gruszczyk-Kolczyńska, 1994, *Dzieci ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się matematyki*, WSiP, Warszawa, s. 228–232.

⁶⁴ A. Grabowski, 1999, *Gry karciane rozwijające u dzieci umiejętność dodawania i odejmowania liczb*, WKM Rachmistrz, Szczecinek.

⁶⁵ <http://zabawazmatematyka.blogspot.com/2012/05/karty-matematyczne.html>.

⁶⁶ A. Grabowski, 1996, *Gry, zabawy i ćwiczenia z tabliczką mnożenia*, cz. I, WKM Rachmistrz, Szczecinek, s. 1.

⁶⁷ J. Hanisz, 1990, *Układanie i rozwiązywanie zadań metodą „kruszenia”*, „Życie Szkoły” nr 8, s. 387–391.

⁶⁸ Por. M. Kędra, *Doświadczenie świata...* dz. cyt.

⁶⁹ C. Freinet, 1993, *Gawędy Mateusza*, Wydawnictwo PSAPF, Gniezno, s. 14.

- kształtowanie i doskonalenie umiejętności ponadprzedmiotowych;
- przygotowanie dziecka do podejmowania nowych zadań edukacyjnych na wyższym poziomie edukacji⁷⁰.

Koncepcja pedagogiczna Freineta dysponuje różnymi technikami. Techniki pedagogiczne, zdaniem A. Lewina, zajmują *poczesne miejsca w pracy klas freinetowskich, ale są to tylko pewne formy czy narzędzia pedagogiczne, sprzyjające wytworzeniu naturalnej motywacji pracy dzieci i pozwalające wespół z wieloma innymi technikami realizować oryginalną koncepcję nauczania i wychowania*⁷¹.

Planowanie pracy – C. Freinet kładł nacisk na to, aby w treści planów nie było ogólnikowych haseł, ale konkretne projekty prac będące wytycznymi dla nauczyciela i uczniów. W oparciu o tygodniowy plan nauczyciela uczniowie wytyczają własne plany, wybierają swobodne tematy. Samodzielne decyzje podnoszą ich poczucie odpowiedzialności, co przekłada się na rzetelne wykonanie podjętego zadania. W pierwszej klasie planowanie powinno odbywać się codziennie, a na koniec zajęć należy omówić wykonane zadania. Pod każdym planem (powieszonym na ścianie lub tablicy) powinna znajdować się tabela ocen. Na koniec tygodnia uczniowie klasy drugiej i trzeciej prezentują wszystkie wykonane prace, teksty, zdobyte informacje, rysunki, referaty, wyniki doświadczeń i proponują sobie ocenę, którą nauczyciel podtrzymuje lub poprawia. Ocenę uczniowie wpisują do swojej tabeli⁷².

Narada klasowa – to klucz do organizacji samorządnego życia klasy, miejsce podejmowania wspólnych decyzji, organizacji pracy, planowania, realizowania oraz ewaluacji projektów. Narada klasowa jest ściśle związana z prawami i obowiązkami, jakie przysługują członkom każdej grupy oraz odpowiedzialnością. W czasie narady klasowej prowadzimy rozmowy „Co nowego?” i „Co słyszeć?”, planujemy pracę, odczytujemy gazetkę wychowawczą, odwołujemy się cały czas do ustalonych reguł życia. W czasie narady klasowej podsumowujemy tygodniowy plan pracy i dokonujemy samooceny⁷³.

Gazetka wychowawcza – służy do swobodnego wyrażania sądów, opinii i życzeń dotyczących spraw związanych z życiem klasy. Zawiera hasła: dziękujemy, krytykujemy, proponujemy. Dzieci mają prawo i obowiązek wypowiadać się na temat zachowania swoich kolegów. Oceniają postępowanie innych, a informacje zapisują na kartce, którą podpisują swoim imieniem i nazwiskiem. W ten sposób uczą się odpowiedzialności za własne wypowiedzi. Problemy poruszone w gazetce powinny być omawiane na naradzie klasowej⁷⁴.

Reguły życia – pozwalają na regulację życia społecznego w grupie rówieśniczej, wynikają z potrzeb życia klasy i uznawanych wartości. W tworzeniu reguł uczestniczą aktywnie dzieci i dorośli. Powstają one w formie zapisu kolejnych punktów właściwego postępowania, często w momencie zaistnienia konkretnego zdarzenia w życiu danej grupy. Każda reguła życia jest podpisywana przez wszystkich uczniów. W tradycyjnej szkole reguły nazywane są kodeksem postępowania lub regulaminem zachowania i ustalane są na początku roku szkolnego. Reguły w ujęciu Freineta ustalane są w trakcie bieżących wydarzeń, w różnym czasie. Dotyczą spraw ważnych. Uczą odpowiedzialności i poczucia własnej wartości⁷⁵.

Swobodny tekst – technika ta jest wolna od narzucania tematu i formy wypowiedzi. Tekst może być inspirowany przeżyciami dziecka (np. po wycieczce, obejrzanym spektaklu, przeżytym doświadczeniu). Wyróżniamy swobodny tekst mówiony i pisany. W pracy ze swobodnym tekstem pisany wyróżniamy następujące etapy:

- pisanie,
- czytanie i wybór tekstów w grupach,
- prezentacja wybranych tekstów,
- głosowanie i wybór jednego tekstu,
- zapisanie tekstu na tablicy,
- wspólna poprawa pod względem ortograficznym, gramatycznym i stylistycznym,
- tekst wzbogacamy o nowe określenia, synonimy, metafory za zgodą autora,
- przepisanie poprawionego tekstu przez wszystkich uczniów.

Swobodny tekst stanowi punkt wyjścia do dalszych działań:

- malowania obrazów,
- tworzenia przedstawień teatralnych,
- prezentowania tekstów w formie utworów muzycznych,

⁷⁰ M. Kędra, M. Zatorska, 2014, *Razem z dzieckiem*, Wydawnictwo Ośrodka Rozwoju Edukacji w Warszawie, s. 54.

⁷¹ A. Lewin, 1986, *Wychowanie. Tryptyk pedagogiczny. Korczak, Makarenko, Freinet*, Wydawnictwo Nasza Księgarnia, Warszawa, s. 116-117.

⁷² H. Semenowicz, 1998, *Nauczyciel – freinetowiec* [w:] G. Maszczyńska-Góra (red.), „Freinetowskie Inspiracje” nr 2, Wydawnictwo PSAPF, Kraków, s. 5-7.

⁷³ Z. Napiórkowska, 2005, *Samorządna organizacja życia klasy (z doświadczeń klas freinetowskich)*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków, s. 56-78.

⁷⁴ Tamże, s. 50-55.

⁷⁵ Tamże, s. 33-50.

- doświadczeń poszukujących,
- poszukiwań źródłowych.

Kontynuacją tej techniki jest gazetka uczniowska, klasowa lub szkolna, która zawiera zbiór swobodnych tekstów. Inną formą kontynuacji jest korespondencja międzyszkolna, która polega na wysyłaniu tekstów do korespondentów⁷⁶.

Budowanie „kompleksu zainteresowań” w pracy z dziećmi

Zasadniczą cechą „kompleksu zainteresowań” jest jego charakter badawczy, przy czym działania badawcze ukierunkowane są celowo tak, by znaleźć odpowiedzi na pytania dotyczące tematu, postawione przez dzieci. To sposób na rozwijanie wiedzy, umiejętności i sprawności intelektualnych, polegający na tym, że dziecko samo stawia pytania, samo szuka odpowiedzi i samo podejmuje decyzje dotyczące rodzaju wykonywanych działań. Dobrze opracowany „kompleks zainteresowań” angażuje intelekt oraz emocje dzieci, musi zawierać określone cechy: dziecięcą inicjatywę, podejmowanie decyzji przez dzieci oraz ich zaangażowanie. Wówczas będzie wspólną przygodą nauczyciela i jego uczniów.

„Kompleks zainteresowań” budują dzieci wspólnie z nauczycielem na podstawie demokratycznie wybranego swobodnego tekstu. Na podstawie tego wyboru dzieci formułują temat poszukiwań, a następnie decydują o przebiegu przedsięwzięcia i jego zakończeniu.

Zasady organizacyjne pracy nad „kompleksem zainteresowań”:

- Czas trwania zależy od tempa realizacji zagadnienia.
- Temat wybrany przez dzieci, cele „kompleksu zainteresowań” spójne z treściami programu.
- Nauczyciel wspólnie z dziećmi przygotowuje mapę myśli, w celu ustalenia, co dzieci wiedzą. Następnie organizuje pracę tak, aby dzieci poznały nowe treści zgodne z programem nauczania.
- Dzieci wybierają zadania, szukają odpowiedzi.
- Nauczyciel obserwuje aktywność badawczą dzieci.
- Uczniowie zdobywają wiedzę poprzez szukanie odpowiedzi na pytania i aktywność badawczą.
- Materiały są przygotowane przez nauczyciela i dostępne dla dzieci.
- Zajęcia w terenie prowadzone są techniką „doświadczeń poszukujących” i stanowią istotny element zajęć.
- „Kompleks zainteresowań” obejmuje kształtowanie wszystkich umiejętności.
- Zajęcia koncentrują się na aktywności badawczej, szukaniu odpowiedzi na pytania przy wykorzystaniu materiałów. Nauczyciel pomaga w przyswojeniu treści w trakcie omówienia lub dyskusji.
- Aktywności, takie jak rysowanie, pisanie, konstruowanie, są bodźcem do przyswajania przez dzieci coraz bardziej złożonych pojęć i przyrostu wiedzy i umiejętności⁷⁷.

Doświadczenia poszukujące – dzieci cechuje spontaniczność działania, aktywność, chęć doświadczania. Zadania, które proponuje nauczyciel, wykonują chętniej, jeśli zaakceptują je jako własne, jeśli staną się ich autorami lub współautorami. Do najskuteczniejszych czynności należą te, które rozwijają postawę badawczą, poszukującą, które stymulują ich myślenie twórcze. Temu celowi służą projekty i freinetowska technika pracy „doświadczenia poszukujące”. Jest to forma, dzięki której dziecko samodzielnie podejmuje działania. U dzieci w młodszym wieku jest to pierwszy etap w rozwijaniu ciekawości poznawczej i postawy badawczej. Dziecko poszukuje informacji w źródłach, analizuje, projektuje, wnioskuje, uogólnia⁷⁸.

Fiszki autokorektywne – można wykorzystać w każdym momencie zajęć do samodzielnej pracy ucznia. Składają się one z dwóch kart: na jednej jest napisane zadanie z poleceniem (P), a na drugiej umieszczona jest poprawna odpowiedź (W). Po wykonaniu zadania uczeń ma obowiązek sprawdzenia go i ewentualnego poprawienia błędów. Zadania powinny być ułożone według rosnącego stopnia trudności. Dzięki pracy z fiszką autokorektywną dziecko uczy się samokontroli i samooceny, stwarza mu się możliwość indywidualnego toku pracy, podnoszenie osiągnięć, wyrównywanie braków, a co ważne uczeń pokonuje trudności w klimacie współpracy⁷⁹.

⁷⁶ C. Freinet, 1976, *O szkołę ludową*, dz. cyt., s. 387-421.

⁷⁷ M. Kędra, M. Zatorska, 2014, *Razem z dzieckiem*, dz. cyt.

⁷⁸ M. Kędra, 2011, *Nowoczesna Edukacja...* dz. cyt.

⁷⁹ Tamże, s. 89.

4.6. Wybrane metody i techniki aktywizujące

Poniżej opisano przykładowe metody i techniki aktywizujące⁸⁰.

„**Mapa pojęciowa**” zwana też „mapą myśli”, „mapą pamięci” – polega na wizualnym opracowaniu pojęcia z wykorzystaniem rysunków, symboli, wycinków, krótkich słów, zwrotów i hasel. „Zbieranie informacji” odbywa się tu przez notowanie wszystkich skojarzeń i zastosowanie specyficznej formy graficznej; wykorzystywana jest również do definiowania pojęć, rozwiązywania problemów, planowania działań itp.⁸¹. Mapę umysłu zalicza się do nieliniarnych form notowania, którą można stosować w różnych sytuacjach dydaktycznych⁸².

„**Układanka**” zwana „puzzle”, „Jigsaw” – metoda aktywnego opanowania materiału przez scedowanie odpowiedzialności na uczniów; zespół jest podzielony na tzw. grupy eksperckie, każde dziecko w grupie musi skorzystać z pomocy (wiedzy i umiejętności) innego ucznia oraz pomóc pozostałym członkom grupy⁸³.

„**Zabawa na hasło**” – metoda polegająca na zdobywaniu informacji i wykonywaniu określonych zadań, innych dla każdej z np. czterech grup (grupy są w oddzielnych pomieszczeniach); czas zabawy jest z góry określony, po jego upływie następuje prezentacja efektów; modyfikacja propozycji z pedagogiki zabawy⁸⁴.

„**Dywanik pomysłów**” – metoda poszukująca, polega na prowadzeniu w grupach dyskusji połączonej z techniką wizualizacji według pięciu etapów: rozpoznanie problemu, propozycja rozwiązań problemu, deklaracja intencji, ewaluacja, podsumowanie. Efekty dyskusji są spisywane na paskach papieru. Paski ułożone w „dywanik” ukazują wielość rozwiązań⁸⁵.

„**Diamentowe uszeregowanie**” („karo”) – technika polegająca na zestawianiu listy priorytetów (czterech, dziewięciu lub więcej) w układ przypominający „diament” lub „karciane karo” według reguły – najważniejsza zasada na szczycie figury, mniej ważne coraz niżej; zachęca do podejmowania decyzji w grupie, negocjacji i kompromisu⁸⁶.

„**Poker kryterialny**” – gra dydaktyczna, planszowa, polegająca na zestawianiu informacji do nadrzędnego hasła według kryteriów pierwszorzędnych, drugorzędnych i dalszych; uczniowie naśladują grę w karty – tasują, rozdają, przyporządkowują zgodnie z ustalonymi regułami; zespół klasowy jest podzielony na kilka grup (np. pięcioosobowych)⁸⁷.

Kula śniegowa – technika polegająca na rozwiązywaniu określonego problemu najpierw samodzielnie, następnie w parach, czwórkach, ósemkach itd.; daje szansę na sprecyzowanie swojego zdania na podany temat, umożliwia nabycie doświadczenia i śledzenie procesu uzgadniania stanowisk oraz zaprezentowania wspólnie wypracowanych ustaleń⁸⁸.

„**Sześć myślących kapeluszy**” – dyskusja nad określonym problemem z podziałem na grupy dyskusyjne; myśli i poglądy przedstawione są tu w sposób uporządkowany, co zwiększa szansę wypracowania większej liczby korzystnych rozwiązań; sześć kapeluszy to sześć różnych sposobów myślenia. Kapelusze różnego koloru symbolizują sposoby postrzegania problemu, jego analizy, znajdowania różnych rozwiązań i argumentowania:

- kapelusz biały (fakty) – uczeń – tzw. „mały komputer” opiera się na faktach, liczbach, danych, argumentuje na płaszczyźnie rzeczowej, nie wydaje żadnych opinii;
- kapelusz czerwony (emocje) – uczeń – „człowiek kierujący się emocjami” ukazuje emocje i uczucia, wyraża przypuszczenie (zarówno pozytywne, jak i negatywne), przekazuje swoje odczucia „na gorąco”;
- kapelusz czarny (pesymizm) – uczeń – tzw. „pesymista” widzi wszystko w czarnych kolorach, wnosi trudności, wszystko jest dla niego niemożliwe, widzi zagrożenia i braki, wydaje negatywne opinie, „advocatus diaboli”;
- kapelusz niebieski (równowaga) – uczeń – tzw. „dyrygent orkiestry” odznacza się chłodnym dystansem, kontroluje i czuwa nad innymi, decyduje o przyznawaniu głosów, dokonuje podsumowania dyskusji;
- kapelusz żółty (optymizm) – uczeń – tzw. „optymista” kieruje się optymizmem, myśli pozytywnie, konstruktywnie, widzi świetlaną przyszłość, wskazuje zalety i korzyści danego rozwiązania;
- kapelusz zielony (możliwości) – uczeń – tzw. „innovator” to osoba myśląca twórczo, wskazuje zupełnie nowe oryginalne pomysły⁸⁹.

⁸⁰ Na podstawie: M. Kędra, A. Kopik, 2013, *Umysły przyszłości...* dz. cyt., s. 178-187.

⁸¹ J. Krzyżewska, 1998, *Aktywizujące metody i techniki w edukacji wczesnoszkolnej*, cz. I, Wydawnictwo AU OMEGA, Suwałki, s. 60-61.

⁸² Zob. G. Kryk, 2010, *Notowanie – ważna, lecz zaniedbana w edukacji wczesnoszkolnej umiejętność*, [w:] E. Ogrodzka-Mazur, U. Szuścik, E. Zalewska-Bujak (red.) *Edukacja małego dziecka. Wychowanie i kształcenie w praktyce*. Tom 2, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Cieszyn-Kraków, s. 62-69.

⁸³ J. Krzyżewska, 1998, *Aktywizujące metody...* dz. cyt., s.90-92.

⁸⁴ Tamże, s. 93-94.

⁸⁵ Tamże, s. 63-64.

⁸⁶ Tamże, s. 65-66.

⁸⁷ Tamże, s. 69-70.

⁸⁸ Tamże, s. 56-58.

⁸⁹ Tamże, s. 85-86.

Inscenizacja – polega na odtworzeniu wydarzeń opisywanych w lekturze, tekstach czytanek, scenariuszach stworzonych przez nauczyciela lub samych uczniów. Pozwala integrować proces nauczania i wychowania i rozwijać dziecięcą wyobraźnię⁹⁰.

Odgrywanie ról – jest charakterystyczne dla dziecięcych zabaw „na niby”. Dzieci są niezwykle dobrymi obserwatorami a także mistrzami w wiernym naśladowaniu i udawaniu. Odgrywanie ról z własnego życia pozwala lepiej zrozumieć własne zachowanie, intencje, priorytetowe wartości. Umożliwia uczenie się przez udział w sytuacjach wyobrażonych. Może pomóc w uświadomieniu sobie, że są sytuacje, w których warto zmienić swoje zachowanie. Uczeń odgrywa np. rolę dziecka swoich rodziców albo rolę siebie – ucznia w rozmowie z nauczycielem. Gra ta umożliwia badanie osobistego doświadczenia, samowiedzy poprzez obejrzenie siebie w sytuacji życiowej. Może też mieć miejsce odgrywanie ról innych – postaci rzeczywistych czy historycznych. Pozwala to lepiej poznać świat widziany i odczuwany z perspektywy kogoś drugiego⁹¹.

Drama – polega na improwizacji angażującej ruch i gest, mowę, myśli i emocje. Rola pedagoga ogranicza się do inspirowania treści improwizacji oraz dyskretnej i życzliwej pomocy w budowaniu przez uczniów poczucia własnej odrębności, wiary w siebie i harmonii współistnienia z otoczeniem⁹². Twórcą systemu wychowania dzieci i młodzieży opartego na dramie jest Brian Way. Przestrzeń zagadnień wychowawczych, edukacji etycznej i moralnej jest pierwszym obszarem zastosowania dramy. Istotą dramy jest konflikt zaczerpnięty z życia, literatury lub wymyślony. Nie ma tu napisanych tekstów ani podziału na role. Uczniowie sami improwizują na podstawie własnych doświadczeń i wiedzy. Stają się reżyserami wydarzeń, w których uczestniczą. Metoda ta doskonali umiejętności wypowiedzenia własnych poglądów, uczy komunikatywności, rozwija język ciała i gestów, pozwala lepiej zrozumieć przeżycia własne i innych. Powierza uczniowi rolę kreatora, sprawcy działań, a nie tylko wykonawcy poleceń nauczyciela. Drama nie jest inscenizacją przygotowaną wcześniej. Stąd jej duże walory wychowawcze. Jest metodą pozwalającą przekazywać treści kształcenia w powiązaniu z przeżyciem i doświadczeniem. Nie jest inscenizacją ani teatrem. Polega na improwizacji, skłania uczestników do wchodzenia w role (przeżyłem, więc wiem), a nie do ich odgrywania⁹³.

Zabawy integrujące grupę i zabawy twórcze. Według W. Okonia zabawa jest *działaniem wykonywanym dla własnej przyjemności, a opartym na udziale wyobraźni, tworzącej nową rzeczywistość. Choć działaniem tym rządzą reguły, których treść pochodzi głównie z życia społecznego, ma ono charakter twórczy i prowadzi do samodzielnego poznania i przekształcania rzeczywistości*⁹⁴. Zdaniem G. Kapicy zabawa to *działalność dobrowolna, zazwyczaj bezinteresowna, podejmowana ze względu na przyjemność, jakiej dostarcza samo jej wykonywanie*⁹⁵. *Zabawy dzieci związane są z wykorzystywaniem różnych, nieraz najprostszych, przypadkowych przedmiotów. Wyobraźnia dziecka potrafi je ożywić, nadać im rozmaite funkcje i role*⁹⁶. Do zabaw integrujących możemy zaliczyć zabawy: „Przejście przez tunel oczu i tunel rąk”, „Tratwa ratunkowa”, „Co będzie dalej?”, „Iskierka przyjaźni”, „Łańcuch przyjaźni”, „Wspólna historia”, „Pleczy do pleców”, „Czyje to ręce?”, „Złap swoje imię”, „Rosnąca rzeźba” itp.

Zabawy twórcze (zwane również tematycznymi) – *za pośrednictwem tych zabaw dzieci wyrażają w sposób twórczy interesujące je strony życia. Nie są sztucznie przygotowane przez wychowawców*⁹⁷. Dzięki zabawie dziecko rozwija swoją wyobraźnię. *Wyobraźnia i fantazja przewijają się w zabawach twórczych, kiedy dzieci tak chętnie odtwarzają życie Indian, bitwy i sceny wojenne, wydarzenia historyczne czy życie środowiska własnego*⁹⁸.

Praca w obwodach stacyjnych – wymaga częściowej zmiany organizacji sali. Nauczyciel przygotowuje zestaw ćwiczeń z poleceniami i materiałami pomocniczymi. Układa je na osobnych stolikach–stacjach tak, aby mogło pracować jednocześnie kilka grup uczniów. Na każdym stoliku znajdują się inne zadania, dostosowane do poziomu i umiejętności uczniów. Może podzielić stacje na obowiązkowe i fakultatywne. Na stacjach uczniowie mogą pracować indywidualnie, w parach lub małych grupach.

Fazy pracy w obwodach stacyjnych:

- rozmowa wprowadzająca,
- wspólny przegląd stacji,
- praca na stacjach,

⁹⁰ E. Brudnik, A. Moszyńska, B. Owczarska, 2000, *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie. Przewodnik po metodach aktywizujących*, cz. 1, Zakład Wydawniczy SFS, Kielce, s. 83.

⁹¹ J. Krzyżewska, 1998, dz. cyt., s. 120.

⁹² Tamże, s. 123.

⁹³ Tamże, s. 123.

⁹⁴ W. Okoń, 1984, *Słownik pedagogiczny*, PWN, Warszawa, s. 358.

⁹⁵ Por. G. Kapica, 1998, *Zabawa jako forma wychowania*, [w:] W. Szewczuk (red.), *Encyklopedia psychologii*, Fundacja Innowacja, Warszawa, s. 1024.

⁹⁶ Tamże, s. 1026.

⁹⁷ W. Okoń, 1987, *Zabawa a rzeczywistość*, WSiP, Warszawa, s. 159.

⁹⁸ Tamże, s. 274.

- podsumowanie.

Każdy z uczniów lub cała grupa pracuje we własnym tempie i ma możliwość sprawdzenia poprawności rozwiązania. Wykorzystywane w tym celu są karty kontrolne lub pomoce dydaktyczne z tzw. możliwością „kontrolni błędu”. Po wykonaniu pracy przy wszystkich stacjach dzieci również mogą usiąść na dywanie w kręgu i na forum wspólnie podsumować swoje działania.

4.7. Metoda projektów edukacyjnych⁹⁹

Podstawowym sposobem organizacji pracy uczniów w metodzie projektów jest dzielenie ich na grupy, w których realizowane są małe lub duże zadania. Najważniejszymi celami tej metody jest *kształtowanie umiejętności planowania i organizacji pracy uczniów, zbierania i selekcjonowania informacji, rozwiązywania problemów, pracy w grupie, podejmowania decyzji, oceniania, komunikowania się*¹⁰⁰. Uczniowie w trakcie realizacji projektu rozwijają wszystkie kompetencje kluczowe (ponadprzedmiotowe) przydatne im w szkole, w działalności pozaszkolnej, jak i później w życiu. Metodę projektu możemy podzielić na trzy etapy:

Etap 1 – początek projektu

W pierwszym etapie następuje wybór i wprowadzenie do tematu w grupie oraz ustalenie listy pytań stanowiących podstawę aktywności dzieci. Analizowana jest dostępność materiałów, możliwość zaproszenia ekspertów i przeprowadzenia zajęć w terenie. Wprowadzając dzieci w temat projektu, staramy się ustalić zakres wspólnych doświadczeń dzieci, przygotować siatkę tematyczną dotyczącą obecnego zasobu wiedzy dzieci oraz sporządzić listę pytań do projektu: Czego chcemy się dowiedzieć? Co chcemy osiągnąć? Jak to zrobimy? Wybór tematu uzależniony jest od aktualnych przeżyć i obserwacji najbliższego środowiska.

Etap 2 – realizacja projektu

W drugim etapie dzieci zgłębiają wybrany przez siebie temat projektu. Szukają odpowiedzi na postawione pytania. Nauczyciel powinien:

- tak zaplanować realizację projektu, aby uczniowie mieli możliwość zadawania pytań, nabywania różnych umiejętności, posługiwania się przyborami w pracach konstrukcyjnych oraz sporządzania rysunków z obserwacji;
- zaplanować zajęcia terenowe i spotkania z ekspertami.

Aktywność badawcza dzieci w czasie realizacji projektu powinna opierać się na wyprawach w teren, rozmowach z ekspertami, bezpośrednim poznawaniu przedmiotów, korzystaniu z dodatkowych materiałów źródłowych. Dzieci w trakcie drugiego etapu przedstawiają to, czego się dowiedziały za pośrednictwem rysunków, zapisków, konstrukcji, czy inscenizacji. Do działań w trakcie realizacji projektu można również zaprosić rodziców, aby zapoznać ich z wybranym tematem oraz planowanymi zajęciami.

Etap 3 – zakończenie projektu.

W trzecim etapie mali badacze podsumowują to, czego się nauczyli. Ważne jest, aby dzieci mogły dokładnie omówić to, co poznały, aby nadać większe znaczenie swoim doświadczeniom oraz dokonać ich personalizacji. W III etapie – tak jak w dwóch poprzednich – dzieci również powinny brać udział w podejmowaniu decyzji. Uczniom łatwiej będzie opisywać, czego się nauczyli, jeżeli w trakcie dyskusji będą mogli obejrzeć swoje prace lub inne formy dokumentacji (np. zdjęcia czy konstrukcje). Nauczyciel przeprowadza dyskusję podsumowującą, analizuje projekt w świetle dokumentacji oraz ocenia, czy osiągnięto zakładane cele¹⁰¹.

⁹⁹ Por. M. Kędra, *Doświadczenie świata...* dz. cyt.

¹⁰⁰ E. Brudnik, A. Moszyńska, B. Owczarska, 2000, *Ja i mój uczeń...* dz. cyt., s. 53.

¹⁰¹ Por. J.H. Helm, L.G. Katz, 2003, *Mali badacze – metoda projektu w edukacji elementarnej*, CODN, Warszawa, s. 36.

5. Ocenianie i monitorowanie pracy ucznia¹⁰²

Przyjmując tezę, że wszelkie sprawdzanie i ocenianie, które nie prowadzi do zmian w nauczaniu i uczeniu się, jest pozbawione sensu, istotne jest nie tylko to, by sprawdzić, czego się moi uczniowie nauczyli, ale też zastanowić się i zaplanować, w jaki sposób wykorzystam informacje płynące z analizy ilościowej i jakościowej.

Ocenianie jako integralny element procesu nauczania-uczenia się, jest rodzajem procesu poznawczego, który wymaga podejmowania określonych decyzji. Ma ono służyć informowaniu o jakości osiągnięć edukacyjnych dziecka w porównaniu z celami kształcenia przewidzianymi dla danego etapu rozwoju. Powinno określać zakres wysiłku włożonego przez dziecko w proces edukacyjny i wskazywać na charakter czynionych postępów. Jednym z istotnych zadań oceniania jest dostarczenie informacji o tym, jakie umiejętności uczeń już opanował, z czym sobie doskonale radzi, a jakie umiejętności wymagają dalszego doskonalenia¹⁰³.

Zgodnie z Rozporządzeniem MEN w sprawie warunków oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych¹⁰⁴ w klasach I–III szkoły podstawowej obowiązują śródroczne i roczne oceny klasyfikacyjne, które mają charakter opisowy. Ocenianiu opisowemu podlegają osiągnięcia edukacyjne ucznia oraz jego zachowanie.

Ocenianie, jak określa wspomniane rozporządzenie, ma na celu:

- informowanie ucznia o poziomie jego osiągnięć edukacyjnych i jego zachowaniu oraz o postępach w tym zakresie;
- udzielanie uczniowi pomocy w samodzielnym planowaniu swojego rozwoju;
- motywowanie ucznia do dalszych postępów w nauce i zachowaniu;
- dostarczenie rodzicom (prawnym opiekunom) oraz nauczycielom informacji o postępach, trudnościach w nauce oraz specjalnych uzdolnieniach ucznia;
- umożliwienie nauczycielom doskonalenia organizacji i metod pracy dydaktyczno-wychowawczej.

Ocenianie powinno służyć dziecku i nauczycielowi, aby mogli właściwie korygować swoje dotychczasowe postępowanie. Przyjmując za A. Brzezińską i E. Misiorną¹⁰⁵:

- dobre ocenianie uruchamia refleksję nad sobą: nad tym jak działam; nad tym, jak bardzo się angażuję w to, co robię; nad tym, co osiągam; nad tym, co mogę zmienić w swym sposobie działania;
- dobre ocenianie to takie, które dostarcza informacji zwrotnych odnoszących się do tego, jak działam i co osiągam;
- dobre ocenianie wymaga jasno sformułowanych kryteriów, ze względu na które analizowany jest proces działania dziecka i uzyskiwany przez niego efekt.

Podstawą oceny nauczyciela winien być rozwój dziecka i jego możliwości oraz wymagania i zalecenia określone w realizowanym programie nauczania (schemat 1).

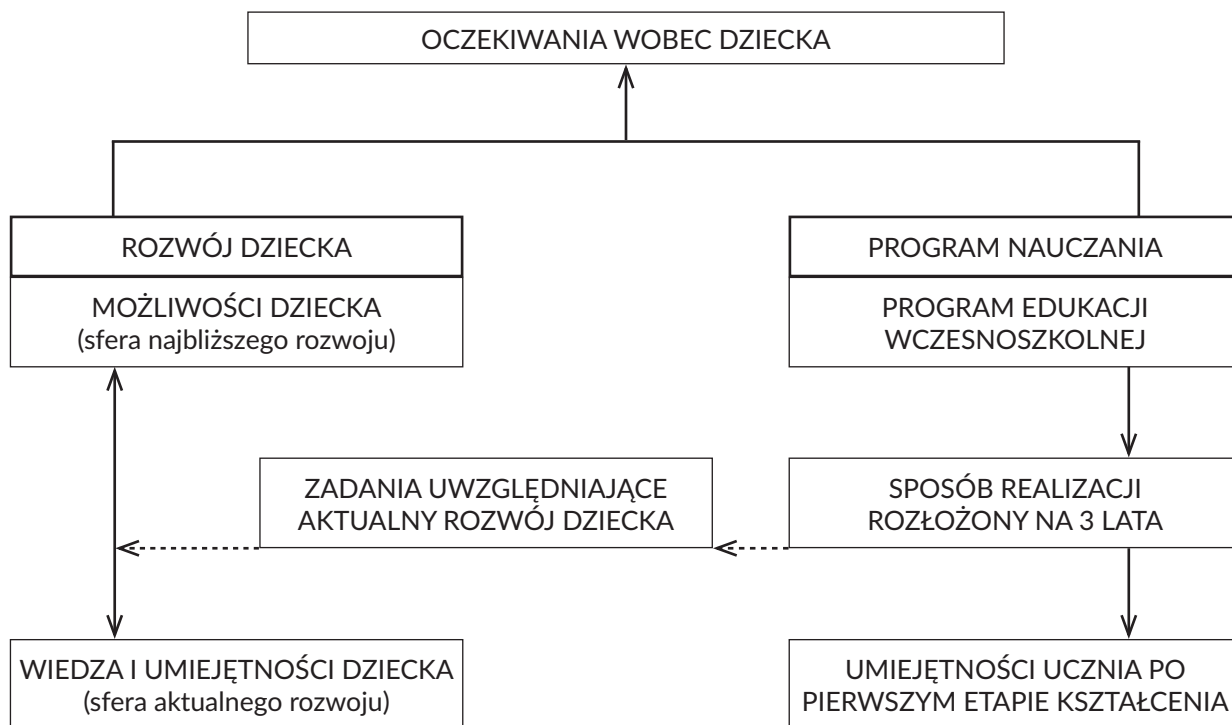
¹⁰² Por. M. Kędra, *Doświadczenie świata...* dz. cyt.

¹⁰³ A. Kopik, 2010, *Oceniać dla dobra ucznia*, [w:] E. Marek, J. Łuczak (red.), *Diagnoza i terapia psychopedagogiczna w edukacji dziecka*, Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, Piotrków Trybunalski, s. 283.

¹⁰⁴ Rozporządzenie Ministerstwa Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków oceniania... dz. cyt.

¹⁰⁵ A. Brzezińska, E. Misiorna, I. Pacholczyk, 1998, *Istota i sens oceniania dziecka w młodszym wieku szkolnym*, [w:] *Ocena opisowa w edukacji wczesnoszkolnej*, Wyd. Wojewódzki Ośrodek Metodyczny w Poznaniu, Poznań, s. 14.

Schemat 1. Podstawa oceny nauczyciela¹⁰⁶

Funkcje, jakie powinna spełniać ocena:

- informacyjna – ustalenie, co dziecku udało się poznać, zrozumieć, opanować, jakie umiejętności zdobyło, jaki był wkład jego pracy, jak wywiązywało się z obowiązków ucznia i zachowywało w różnych sytuacjach szkolnych;
- korekcyjna i kompensacyjna – sprecyzowanie, co trzeba zmienić w pracy z dzieckiem dla uzyskania lepszych efektów i które sfery jego rozwoju należy stymulować dla rozwijania indywidualnych uzdolnień;
- motywacyjna – zachęcenie do podejmowania dalszego wysiłku, wskazanie możliwości osiągnięcia sukcesu w nauce i zachowaniu, wzmocnienie samooceny dziecka i poczucia wiary we własne siły¹⁰⁷.

Do oceny ucznia winny posłużyć różne **źródła informacji**, np. obserwacje, rozmowy, wywiady, ankiety, wytwory pracy dziecka, testy. Należy systematycznie dokonywać analizy danych i na tej podstawie formułować ocenę oraz zalecenia do pracy. Wskazane jest zapoznanie z oceną i zaleceniami zarówno uczniów, jak i rodziców.

Rodzaje proponowanych ocen w edukacji wczesnoszkolnej¹⁰⁸:

- *wstępna ocena rozwoju ucznia i jego możliwości* – diagnoza indywidualnych możliwości, predyspozycji i uzdolnień dziecka rozpoczynającego naukę w klasie pierwszej, stanowi podstawę do zaplanowania działań dydaktyczno-wychowawczych i zapewnienia każdemu uczniowi maksymalnego rozwoju;
- *ocena bieżąca* – informuje ucznia o jego postępach w nauce i zachowaniu, wskazuje aktualne osiągnięcia i funkcje, które należy usprawnić;
- *ocena śródroczna* – jest oceną redagowaną po pierwszym półroczu nauki, charakteryzuje zachowanie ucznia, opisuje efekty jego uczenia się, zawiera zalecenia do pracy w drugim semestrze;
- *ocena roczna* – ma charakter opisowy, stanowi syntetyczną informację o osiągnięciach ucznia kończącego edukację w danej klasie, uwzględnia poziom wiadomości i umiejętności z zakresu wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla I etapu edukacyjnego oraz wskazuje potrzeby rozwojowe i edukacyjne ucznia związane z przewyżnianiem trudności w nauce lub rozwijaniem uzdolnień;
- *końcowa ocena rozwoju ucznia i jego możliwości* – diagnoza końcowa przeprowadzona po każdej klasie, pozwala zaplanować działania dydaktyczno-wychowawcze na kolejne lata nauki.

¹⁰⁶ Modyfikacja schematu: I. Chodoń, E.Ziętkiewicz, *Jak oceniać w kształceniu zintegrowanym*, Wydawnictwo Szkolne PWN, s. 6; A. Brzezińska, M. Misiorna, *Istota i sens...* dz. cyt., s. 14.

¹⁰⁷ Por. I. Pacholczyk, Wstęp, [w:] A. Brzezińska, E. Misiorna, I. Pacholczyk, 1998, *Istota i sens oceniania dziecka...* dz. cyt., s. 6-7.

¹⁰⁸ Na podstawie: Rozporządzenie Ministerstwa Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków oceniania... dz. cyt.

Metody sprawdzania i oceniania osiągnięć uczniów

Obserwowanie ucznia w różnych sytuacjach pozwala odtworzyć ugruntowane rozumienie jego postępów w nauce, ale i znaleźć przyczynę popełnianych błędów.

Wstępna diagnostyczna ocena rozwoju i możliwości dziecka wstępującego do szkoły

- dokonujemy jej w klasie I na początku września. Można ją kontynuować przez wszystkie lata edukacji wczesnoszkolnej, śledząc rozwój fizyczny, społeczno-emocjonalny i intelektualny uczniów od pierwszych dni nauki;
- dostarcza informacji o indywidualnych możliwościach i poziomie rozwoju fizycznego, społeczno-emocjonalnego dziecka oraz rozwoju jego funkcji poznawczo-motorycznych, warunkujących osiągnięcie sukcesów w edukacji szkolnej;
- jest podstawą do wypracowania przez nauczyciela systemu pracy zapewniającego każdemu dziecku maksymalny rozwój.

Podstawą diagnozowania jest:

- obserwacja różnych zachowań dzieci w różnych sytuacjach zadaniowych i społecznych,
- rozmowa z dzieckiem,
- wywiad z rodzicami,
- analiza wszelkich wytworów dziecka.

„**Sprawności i arcydzieła**” – ich zadaniem jest mobilizowanie dzieci do maksymalnego, zgodnie z ich możliwościami opanowania sprawności w danej dziedzinie. Uczeń może zdobywać sprawności indywidualnie lub zespołowo. Aby zdobyć daną sprawność musi wykonać cały szereg prób praktycznych, zadań określonych w regulaminie, w czasie zgodnym z jego tempem pracy. Zdobyte danej sprawności kończy się prezentacją arcydzieła. W nagrodę dziecko otrzymuje symbol danej sprawności, który zostaje wklejony do dzienniczka. Zdobyte przez uczniów sprawności pomagają zorientować się nauczycielowi w szczególnych uzdolnieniach i zamiłowaniach dziecka oraz trafniej określić sposoby pokierowania dalszym kształceniem.

Samoocena ucznia

Nauczyciel powinien wdrażać dzieci do samooceny. Regularnie współpracować z uczniami, analizując mocne i słabe strony ich pracy. Uczniowie oceniają wówczas własne postawy wobec procesu uczenia się, wyznaczają cele i określają sposoby kontrolowania swych postępów. Ważne bowiem jest, aby przyjmowali odpowiedzialność za własną naukę, zastanawiali się nad swoimi osiągnięciami, oceniali własną pracę, planowali korekty swoich działań, coraz lepiej i wyraźniej postrzegali własne kompetencje.

Umiejętność samooceny można rozbudzać u dzieci zachęcając ich do:

- poddawania badaniu wytworów swej pracy;
- kontrolowania swych postępów poprzez zbieranie i przechowywanie wszelkich świadectw swojej pracy;
- udokumentowania swych zainteresowań, wyborów i preferencji;
- współpracy przy zadaniach pisemnych, dzielenia się swymi reakcjami.

Samoocena prowadzi do samorozwoju, wiary we własne możliwości, rodzi odpowiedzialność, aktywność, otwartość i kreatywność.

Bibliografia

- Adamek I., 1999, *Cele kształcenia w edukacji szkolnej*, [w:] W. Puślecki (red.), *Cele kształcenia w edukacji szkolnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole.
- Bauer J., 2008, *Empatia. Co potrafią lustrzane neurony*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Brudnik E., Moszyńska A., Owczarska B., 2000, *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie. Przewodnik po metodach aktywizujących*, cz. 1, Zakład Wydawniczy SFS, Kielce.
- Bruner J.S., 1974, *W poszukiwaniu teorii nauczania*, PIW, Warszawa.
- Brzezińska A., Misiorna E., 1998, *Istota i sens oceniania dziecka w młodszym wieku szkolnym*, [w:] *Ocena opisowa w edukacji wczesnoszkolnej*, Wyd. Wojewódzki Ośrodek Metodyczny w Poznaniu.
- Brzezińska A., *Kształtowanie i doskonalenie umiejętności czytania i pisania w klasach I-III*, 1987, [w:] A. Brzezińska (red.), *Czytanie i pisanie – nowy język dziecka*, praca zbiorowa, WSiP, Warszawa.
- Chodoń I., Ziętkiewicz E., *Jak oceniać w kształceniu zintegrowanym*, Wydawnictwo Szkolne PWN.
- Chrzastowska B., 1995, *Sens reformy*, [w] *Kompetencje szkolnego polonisty*, red. B. Chrzastowska, WSiP, Warszawa.
- Delors J., 1998, *Edukacja, jest w niej ukryty skarb. Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji ds. Edukacji dla XXI wieku*, Warszawa.
- Dryden G., Vos J., 2000, *Rewolucja w uczeniu*, Wydawnictwo Moderski i S-ka, Poznań.
- Dunn J., 2008, *Przyjaźnie dzieci*, Wydawnictwo UJ, Kraków.
- Dylak S., *Konstruktywizm jako obiecująca perspektywa kształcenia nauczycieli*, <http://www.cen.uni.wroc.pl/teksty/konstrukcja.pdf>.
- Faure E., 1975, *Uczyć się, aby być*, PWN, Warszawa.
- Fechner-Sędzicka I., Ochmańska B., Odrobina W., 2012, *Rozwijanie zainteresowań i zdolności matematycznych uczniów klas I-III szkoły podstawowej. Poradnik dla nauczyciela*, ORE, Warszawa.
- Filipiak E., 2012, *Rozwijanie zdolności uczenia się. Z Wygotkim i Brunerem w tle*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Sopot.
- Filipiak E., 2002, *Metody i techniki stymulowania aktywności językowej dzieci w wieku wczesnoszkolnym*, [w:] *Problemy edukacji lingwistycznej. Teoria i praktyka edukacyjna w zmieniającej się Europie*, t. I: *Kształcenie języka ojczystego dziecka*, M.T. Michalewska, M. Kisiel (red.), Impuls, Kraków.
- Filipiak E., „Nowa jakość” edukacji językowej, 1999, [w:] W. Puślecki (red.), *Cele kształcenia w edukacji szkolnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole.
- Freinet C., 1993, *Gawędy Mateusza*, Wydawnictwo PSAPF, Gniezno.
- Freinet, C. 1976, *O szkołę ludową*, Ossolineum, Wrocław – Warszawa – Kraków.
- Grondas M., 2004, *Rozwijanie umiejętności wychowawczych*, Społeczne Towarzystwo Oświatowe, Kraków.
- Grabowski A., 1999, *Gry karciane rozwijające u dzieci umiejętność dodawania i odejmowania liczb*, WKM Rachmistrz, Szczecinek.
- A. Grabowski, 1996, *Gry, zabawy i ćwiczenia z tabliczką mnożenia*, cz. I, WKM Rachmistrz, Szczecinek.
- Gruszczyk-Kolczyńska E., 1994, *Dzieci ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się matematyki*, WSiP, Warszawa.
- Hanisz J, Grzegorzewska E. 2005, *Ocena opisowa rozwoju ucznia*, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa.
- Hanisz J., 1990, *Układanie i rozwiązywanie zadań metodą „kruszenia”*, „*Życie Szkoły*” nr 8, s. 387-391.
- Helm J.H., Katz L.G., 2003, *Mali badacze – metoda projektu w edukacji elementarnej*, CODN, Warszawa.
- Jurek A., 2012, *Rozwój dziecka a metody nauczania czytania i pisania*, Wydawnictwo Harmonia, Gdańsk.
- Jurek A. , 2012, *Metody nauki czytania i pisania z perspektywy trudności uczniów*, Wydawnictwo Harmonia, Gdańsk.
- Kapica G., 1998, *Zabawa jako forma wychowania*, [w:] W. Szewczuk (red.), *Encyklopedia psychologii*, Fundacja Innowacja, Warszawa.
- Kasprowicz – Kupis G., 2008, *Psychologia dysleksji*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kędra M., 2014, *Doświadczenie świata. Program nauczania dla edukacji wczesnoszkolnej*, Wydawnictwo Ośrodka Rozwoju Edukacji, Warszawa.
- Kędra M., Zatorska M., 2014, *Razem z dzieckiem*, Wydawnictwo Ośrodka Rozwoju Edukacji, Warszawa.

- Kędra M., 2013, *Freinetowskie inspiracje*, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, Szkoła Specjalna, 2.
- Kędra M., 2014, *Doświadczenie świata. Program nauczania dla I etapu kształcenia*.
- Kędra M., Kopik A., 2013, *Umysły przyszłości. Edukacja wczesnoszkolna. Program nauczania dla I etapu kształcenia*, Agencja Rozwoju Edukacji, Kielce.
- Kędra M., 2013, *Smakowanie świata Program nauczania dla edukacji wczesnoszkolnej*, Wydawca ORE, www.bc.ore.edu.pl.
- Kędra M., 2011, *Nowoczesna Edukacja – szkoła w działaniu. Program nauczania dla edukacji wczesnoszkolnej*, Wydawca ORE, www.bc.ore.edu.pl.
- Kędra M., 2004, *Jak latać bez skrzydeł?*, Wydawnictwo Impuls, Kraków.
- Klus–Stańska D., 2010, *Dydaktyka wobec chaosu pojęć i zdarzeń*, Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa.
- Klus–Stańska D., Szczepka-Pustkowska M., 2009, *Pedagogika wczesnoszkolna*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa.
- Klus–Stańska D., Nowicka M., 2009, *Sensy i bezsensy edukacji wczesnoszkolnej*, Wydawnictwo WSiP, Warszawa.
- Klus–Stańska D., Kalinowska A., 2004, *Rozwijanie myślenia matematycznego młodszych uczniów*, Warszawa.
- D. Klus–Stańska, 2009, *Rozwojowa zmiana poznawcza*, [w:] D. Klus–Stańska, M. Szczepka–Pustkowska (red.) *Pedagogika wczesnoszkolna – dyskursy, problemy, rozwiązania*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa.
- Klus–Stańska D., 2002, *Konstruowanie wiedzy w szkole*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn.
- Kopik A., 2010, *Oceniać dla dobra ucznia*, [w:] E. Marek, J. Łuczak (red.), *Diagnoza i terapia psychopedagogiczna w edukacji dziecka*, Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, Piotrków Trybunalski.
- Kopik A., Zatorska M., 2010, *Wielorakie podróże – edukacja dla dziecka*, Agencja Rozwoju Edukacji, Kielce.
- Kozielecki J., 1968, *Psychologia myślenia*, PWN, Warszawa.
- Kryk G., *Specjalne potrzeby edukacyjne uczniów zdolnych*, 2013, [w:] E. Smak, T. Kłosińska, I. Konopnicka (red.), *Edukacja wczesnoszkolna. Teoria i praktyka. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesor Gabrieli Kapicy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole.
- Kryk G., 2010, *Notowanie – ważna, lecz zaniedbana w edukacji wczesnoszkolnej umiejętność*, [w:] E. Ogrodzka-Mazur, U. Szusić, E. Zalewska-Bujak (red.) *Edukacja małego dziecka. Wychowanie i kształcenie w praktyce*, tom 2, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Cieszyn – Kraków.
- Kryk, G., 2009, *Samokształcenie w edukacji wczesnoszkolnej*, Wydawnictwo PWSZ, Racibórz.
- Kryk G., 2007, *Szkolne środowisko edukacyjne w procesie uczenia się młodszych uczniów*, [w:] I. Gembalczyk (red.), *Pedagogika i jej pogranicza*, Wydawnictwo PWSZ, Racibórz.
- Krzyżewska J., 1998, *Aktywizujące metody i techniki w edukacji wczesnoszkolnej*, cz. I, Wydawnictwo AU OMEGA, Suwałki,
- Kwieciński Z., 1998, *Nowe potrzeby i kierunki zmian kształcenia pedagogów i nauczycieli* [w:] F. Paćawska (red.). *Tradycja i wyzwania. Edukacja Niepodległość Rozwój*, Kraków.
- Lewin A., 1986, *Wychowanie. Tryptyk pedagogiczny. Korczak, Makarenko, Freinet*, Wydawnictwo Nasza Księgarnia, Warszawa.
- Marek E., 2010, *Analiza programów edukacji wczesnoszkolnej w kontekście diagnozowania i wspomagania rozwoju dzieci* [w:] E. Marek, J. Łuczak (red.), *Diagnoza i terapia psychopedagogiczna w edukacji dziecka*, Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, Piotrków Trybunalski.
- Marek E., 2004, *Arteterapia jako metoda wspomagająca pracę wychowawczą*, [w:] M. Knapik, W. A. Sacher (red.), *Sztuka w edukacji i terapii*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.
- Mikina A., Zajac B., 2006, *Jak wdrażać metodę projektów? Poradnik dla nauczycieli i uczniów gimnazjum, liceum i szkoły zawodowej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.
- Napiórkowska Z., 2005, *Samorządna organizacja życia klasy (z doświadczeń klas freinetowskich)*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków.
- Ochenduszo J. 1998, *Planowanie pracy dydaktycznej nauczyciela*, Wyd. Wojewódzki Ośrodek Metodyczny w Bydgoszczy, Bydgoszcz.
- Okoń W., 1987, *Zabawa a rzeczywistość*, WSiP, Warszawa.
- Okoń W., 1984, *Słownik pedagogiczny*, PWN, Warszawa.
- Olko A., 2000, *Program pracy z uczniem zdolnym*, apps.tvkdiana.pl/psp2rns/pub/szef/program.pdf.

- Ornstein A. C., Hunkins F. P., 1998, **Program szkolny Założenia, zasady, problematyka**, Wydawnictwo WSiP, Warszawa.
- Parlak M., 2011, *Wiedza i świadomość ekologiczna uczniów klas trzecich szkół podstawowych*, [w:] *Wczesna edukacja dziecka. Wobec wyzwań współczesności*, (red.) Irena Adamek, Zuzanna Zbróg, Kraków.
- Pawlak B., 2009, *Praca grupowa w edukacji wczesnoszkolnej. Problemy – badania – rozwiązania praktyczne*, Wydawnictwo Naukowe UP, Kraków.
- Popławska A., 2007, *Konstruktywistyczne ujęcie procesu kształcenia jako warunek powodzenia szkolnego w społeczeństwie informacyjnym*, [w:] R. Piwowarski (red.), *Dziecko. Sukcesy i porażki*, IBE, Warszawa.
- Puślecki W., 2009, *Konstruktywistyczna metoda projektów i jej stosowanie we wczesnej edukacji*, [w:] S. Włoch (red.), *Wczesna edukacja dziecka – perspektywy i zagrożenia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole.
- Puślecki W., 1999, *Uczniowie a cele lekcji*, [w:] W. Puślecki (red.), *Cele kształcenia w edukacji szkolnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej (Załącznik nr 2).
- Rozporządzenie Ministerstwa Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. 2007, nr 83, poz. 562) wraz z późniejszymi zmianami.
- Sarnacka J., 1986, *Wykorzystanie środowiska lokalnego w nauczaniu i wychowaniu dzieci klas początkowych*, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków.
- Semadeni Z., 1991, *Nauczanie początkowe matematyki*, WSiP, Warszawa.
- Semenowicz H., 1998, *Nauczyciel – freinetowiec* [w:] G. Maszczyńska-Góra (red.) „Freinetowskie Inspiracje” nr 2, Wydawnictwo PSAPF, Kraków.
- Shors, Tracey, J, *How to Save New Brain Cells*, [w:] Scientific American, marzec 2009.
- Szczepska-Pustkowska M., 2004, *Tropami dziecięcych pytań filozoficznych*, [w:] D. Klus-Stańska (red.), *Światy dziecięcych znaczeń*, Żak, Warszawa.
- Taraszkiewicz M., Redlisiak G., Bednarkowa W., Taraszkiewicz Z., 2009, *Metody wspierania rozwoju ucznia. Niezbędny dyrektor*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa.
- Więckowski R., 1993, *Pedagogika wczesnoszkolna*, WSiP, Warszawa.
- <http://zabawazmatematyka.blogspot.com/2012/05/karty-matematyczne.html>.
- Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie. Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, L 394 /13-18.
- Zbróg Z., Kaleta-Witusiak M., Walasek-Jarosz B., 2013, *Kompetencje nauczyciela w zakresie sprawnego prowadzenia lekcji. Casebook ze wskazówkami dla praktykantów*, Staropolska Szkoła Wyższa, Kielce.
- Żylińska M., 2013. *Neurodydaktyka. Nauczanie i uczenie się przyjazne mózgowi*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń.